

NOU

NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1990

— ajourført materiale

NOU 1991: 21

NOU
Norges offentlige utredninger
1991

Seriens redaksjon:
STATENS FORVALTNINGSTJENESTE
SEKSJON STATENS TRYKNING

1A. «Scandinavian Star»-ulykken, 7. april 1990.
<i>Justis- og politidepartementet</i>	11. Gransking av Oslo kommune – Rapport nr. 2.
<i>Arbeids- og administrasjonsdepartementet</i>
1B. «Scandinavian Star»-ulykken, 7. april 1990.
<i>Justis- og politidepartementet</i>	12A. Verneplan for vassdrag IV.
<i>Olje- og energidepartementet</i>
2A. Norsk landbrukspolitikk. Sammendrag.
<i>Landbruksdepartementet</i>	12B. Verneplan for vassdrag IV.
<i>Olje- og energidepartementet</i>
2B. Norsk landbrukspolitikk. Hovedinnstilling.
<i>Landbruksdepartementet</i>	13. Seksuelle overgrep mot barn – straff og
erstatning.
<i>Justis- og politidepartementet</i>
2C. Norsk landbrukspolitikk. Vedlegg.
<i>Landbruksdepartementet</i>	14. Bibliotek i Norge
<i>Kulturdepartementet</i>
3. Mannsrolleutvalgets sluttrapport.
<i>Familie- og forbrukerdepartementet</i>	15. Om miljø sikkerhet i innseilingsleder.
<i>Fiskeridepartementet</i>
4. Veien videre til studie- og yrkeskompetanse
for alle.
<i>Kirke- utdannings- og forsknings-
departementet</i>	16. Gjeldsordning for personer med betalings-
vansker.
<i>Barne- og familiedepartementet</i>
5. Modernisering av den statlige eiendomsfor-
valtning.
<i>Arbeids- og administrasjonsdepartementet</i>	17. Bedrifts- og kapitalbeskatningen.
<i>Finans- og tolldepartementet</i>
6. Mennesker og bioteknologi.
<i>Sosialdepartementet</i>	18. Revisjon av luftfartsloven.
<i>Samferdselsdepartementet</i>
7. Spesialisthelsetjenesten m.m.
<i>Sosialdepartementet</i>	19. Lederskap og organisasjonsformer i
Forsvaret.
<i>Forsvarsdepartementet</i>
8. Lov om statsforetak.
<i>Arbeids- og administrasjonsdepartementet</i>	20. Rettssikkerhet for mennesker med psykisk
utviklingshemming.
<i>Sosialdepartementet</i>
9. Deponi for norsk lav- og middelaktivt
atomavfall.
<i>Olje- og energidepartementet</i>	21. Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1990
– ajourført materiale.
<i>Arbeids- og administrasjonsdepartementet</i>
10. Flere gode leveår for alle.
<i>Sosialdepartementet</i>	

NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER

NOU 1990: 21

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1990

– ajourført materiale

RAPPORT NR. 2, 1990

fra

**Det tekniske beregningsutvalget
for inntektsoppgjørene**

**Avgitt til Arbeids- og administrasjonsdepartementet
Oslo, 22. mars 1990**

**STATENS FORVALTNINGSTJENESTE
SEKSJON STATENS TRYKNING**

OSLO 1990

ISSN 0333-2306
ISBN 82-583-0231-0

GRYTTING AS, Orkanger

Forord

Det tekniske beregningsutvalg ble gjenoppnevnt 16. februar 1990 for en periode på inntil fire år. Forskningssjef Svein Longva, Statistisk Sentralbyrå, ble gjenoppnevnt som leder av utvalget. De øvrige medlemmer er avdelingsleder Juul Bjerke, Landsorganisasjonen i Norge, direktør Olav Magnussen, Næringslivets Hovedorganisasjon, ass. generalsekretær Christoffer Kjørven, Norges Bondelag/Norsk Bonde- og Småbrukarlag, seksjonsleder Vigdis Harsvik, Norges Fiskarlag, ekspedisjonssjef Hallvard Borgenvik, Finansdepartementet og spesialrådgiver Bernhard Nes-taas, Arbeids- og administrasjonsdepartementet.

Etter at Beregningsutvalget la fram sin rapport nr 1, 1990 den 12. januar, har det kommet ny statistikk og nye opplysninger om økonomiske forhold.

I den rapport som nå legges fram, er de kapitler fra januar-rapporten som det foreligger nye oppgaver for eller som antas å være av spesiell interesse, ajourført.

For de områder som dekkes av kapittel 1, Den samlede inntektsutviklingen og kapittel 4, Utviklingen i disponibel realinntekt, er det ikke kommet nye opplysninger. Tekst til disse kapitlene er derfor ikke tatt med i denne rapporten, og interesserte vises til januar-rapporten.

Utvalgets medlemmer, med unntak av Norges Fiskarlags medlem, har sammen med sine rådgivere deltatt i arbeidet med rapporten.

Rådgiverne er seniorøkonom Oddbjørn Eidem, Næringslivets Hovedorganisasjon, konsulent Sindre Flø, Norges Bondelag/Norsk Bonde- og Småbrukarlag, underdirektør Steinar Hauge, Arbeids- og administrasjonsdepartementet, planlegger Per Richard Johansen, Statistisk sentralbyrå, økonom Erik Orskaug, Landsorganisasjonen i Norge, og førstekonsulent Inge Skeie, Finansdepartementet. Dessuten har førstekonsulent Tormod Belgum og konsulent Lars Loe vært viktige bidragsyttere til rapporten.

Oslo, 22. mars 1990

Svein Longva
leder

INNHold

	Side
Kap. 1 Den samlede inntektsutviklingen	5
Kap. 2 Lønnsutviklingen i senere år	6
1. Lønnsutviklingen for hovedgrupper av lønnstakere	6
2. Lønnsutviklingen i følge nasjonalregnskapet	10
3. Lønnsutviklingen i enkelte tariffområder	11
4. Lønnsoverhenget	19
5. Lønnsutviklingen for kvinner og menn	20
6. Deltidsansatte	20
7. Lønsspredningen i NHOs kvartalsstatistikk	25
8. Oppsummering av kapittel 2	26
Kap. 3 Prisutviklingen og prispolitikk	29
1. Utviklingen i prisindeksene	29
2. Priser og kostnader	34
3. Prispolitikk	34
Kap. 4 Utviklingen i disponibel realinntekt	36
Kap. 5 Utviklingen i norsk industris konkurranseevne	37
1. Om konkurranseevnebegrepet	37
2. Lønnsutviklingen for industriarbeidere i ulike land	38
3. Indirekte og totale lønnskostnader for industriarbeidere i ulike land	39
4. Lønnskostnader for industriarbeidere i ulike land i felles valuta ...	41
5. Lønnskostnader pr. produsert enhet i industrien	42
6. Markedsandeler	43
Kap. 6 Økonomiske utsikter	46
1. Den internasjonale økonomiske situasjon	46
2. Norsk økonomi	49
3. Anslag på konsumprisutviklingen i 1990	56
Vedlegg	
A. Lønnsoppgjørene i 1988 og 1989	63
B. Kursutviklingen for norske kroner	63

KAPITTEL 1

Den samlede inntektsutviklingen

Det er ingen endringer siden rapport nr. 1 for 1990 (NOU 1990: 15) av 12. januar. Det vises til denne rapporten.

KAPITTEL 2

Lønnsutviklingen i senere år**1. LØNNSUTVIKLINGEN FOR HOVEDGRUPPER AV LØNNSTAKERE**

I Beregningsutvalgets rapport fra januar i år, ble det i dette kapitlet lagt fram en del statistikk og beregninger som var ment å gi et hovedinntrykk av lønnsutviklingen fra 1988 til 1989 og dessuten anslag på overhenget til 1990 for ulike grupper. I denne rapporten gis en ajourført oversikt både over lønnsutviklingen fra 1988 til 1989 og overhenget til 1990. Beregningene bygger også denne gang delvis på prinsipper og forutsetninger som utvalget tidligere har lagt til grunn. Imidlertid har lovreguleringen av inntekter og utbytte siden 29. februar 1988 gjort det nødvendig å endre noe på tidligere forutsetninger for beregning av årslønn for månedslønte. Utvalget kommer tilbake til dette senere i kapitlet. Utvalget understreker at en med dette ikke har tatt standpunkt til eventuelle andre prinsipper som partene måtte ønske å legge til grunn under forhandlinger.

For de fleste lønnstakere innhentes det nå lønnsstatistikk. Det kan være noe ulik dekningsgrad for de enkelte næringene, og til dels brukes forskjellige lønnsbegrep. Videre innhentes statistikken på forskjellige tidspunkter. For lønnsutviklingen for arbeidere i NHO-bedrifter gis det oppgaver for hvert kvartal. Dessuten beregnes årsgjennomsnitt. Andre grupper har stort sett ett tellingstidspunkt i året, for de fleste 1. september eller 1. oktober. Disse ulike forholdene bør en være oppmerksom på ved sammenlikning mellom lønnstakergruppene.

Utviklingen i årslønn

I utvalgets tidligere rapporter har det vært en tabell over utviklingen i årslønn for en del grupper. Med årslønn for en lønnstakergruppe menes gjennomsnittlig årslønn for arbeidstakere som utfører et fullt avtalefestet normalt årsverk uten overtid.

Beregningene av årslønnsvekst er ført fram til 1989 for alle grupper og gjengis i tabell 2a. De bygger på lønnsstatistikk for gruppene og på opplysninger om tariffoppgjør i de enkelte år. I lønnsstatistikken er også tatt med lønnstakere som ikke omfattes av tariffoppgjørene.

ne. Beregningsmåten fører til at fordelingen av veksten på de enkelte år er usikker, særlig gjelder dette for månedslønte. I tabell 2a er det også beregnet gjennomsnittlig årslønn i kroner for hver gruppe i 1989.

En sammenlikning mellom grupper må gjøres med varsomhet. Den perioden som er valgt – ut fra statistiske hensyn – kan gi tilfeldige utslag. Andre perioder ville kunne gi et annet forhold mellom gruppene gjennomsnittstall. Statistikkgrunnlaget kan være forskjellig fra gruppe til gruppe. Variasjoner i lønnsutviklingen mellom grupper kan bl.a. ha sammenheng med lavlønnsprofil ved tariffoppgjør og med endringer i sammensetningen av arbeidsstyrken (f.eks. alder, utdanning og endringer i andelen menn/kvinner).

Tabell 2a bygger som hovedregel på statistikk for heltidsansatte. Bare for arbeidere i LO/NHO-området er deltidsansatte inkludert. I enkelte av de andre områdene tabellen dekker, står imidlertid deltidsansatte også i virkeligheten for en stor del av årsverkene. For kommunesektoren antas det at 28–29 prosent av årsverkene blir utført av ansatte på deltid og i varehandelen 21–22 prosent. Dersom lønnsutviklingen for deltidsansatte i et område avviker fra utviklingen for heltidsansatte, vil lønnsveksten for heltidsansatte og deltidsansatte sett under ett, være en annen enn tabellen viser. Med lavere lønnsnivå regnet pr. timeverk for deltidsansatte enn for heltidsansatte, som er det normale, vil en øking i andelen av årsverkene utført av deltidsansatte trekke lønnsveksten ned for et område. På den annen side har lavlønns tillegg ved lønnsoppgjørene som regle kommet en stor del av de deltidsansatte til gode. For flere grupper har andelen som arbeider deltid gått ned de siste årene. Når det gjelder lønnsutviklingen for deltidsansatte, vises til avsnitt 2.6.

Tabellen er videre basert på oppgaver for time- eller månedsfortjeneste eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre typer tillegg. Dette innebærer at lønnstillegg som kan ha bakgrunn i spesielle forhold i en bransje – eksempelvis skifttillegg og ulempetillegg – er med i tallene.

Metoden for beregning av årslønn og årslønnsvekst i tabell 2a, er annerledes for arbeid-

dere i NHO-bedrifter enn for de andre gruppene i tabellen. Hovedårsaken til ulik metode er at arbeidere er timelønnte, mens de andre gruppene stort sett er månedslønnte.

Utgangspunktet for beregningene for alle grupper er å finne gjennomsnittlig årslønn og årslønnsutvikling for lønnstakere som har utført et fullt normalt årsverk. Ved beregningen forutsettes det at det gis en godtgjørelse for ferie- og sjukefravær som er lik lønnsinntekten for arbeidet tid av tilsvarende lengde som fraværet. Et fullt normalt årsverk svarer imidlertid ikke til det samme antall arbeidstimer for alle lønnstakergrupper.

For månedslønnte i tabell 2a beregnes årslønn for et bestemt år ved å ta utgangspunkt i lønnsstatistikken for vedkommende år, f.eks. i september. En kan dermed anslå økingen i månedsfortjenesten siden september året før. For funksjonærer i NHO-bedrifter og i forretningsmessig tjenesteyting fordeles total lønnsøking på bestemte tidspunkter i løpet av året. For andre grupper deles økingen i tariffmessig lønnsøking og lønnsglidning. Tariffmessig lønnsøking anslås på grunnlag av tariffavtaler og kan fordeles på bestemte tidspunkter i 12-måneders perioden. Lønnsglidningen, som beregnes som en restpost, vil for de fleste grupper også fordeles på ett eller flere tidspunkter.

Dette har vært de vanlige beregningsmåtene for månedslønnte tidligere. Imidlertid har lønnsutviklingen både i 1988 og i 1989 vært påvirket av lovreguleringen av lønninger, inntekter og utbytte. Først kom lov om midlertidig inntekt- og utbyttestopp som trådte i kraft 7. mars 1988 og som stoppet all inntektssøking fra 29. februar i 1988. Stopploven ble 22. april avløst av lov om inntekt- og utbyttereulering. Denne loven åpnet adgang til lønnstillegg i samsvar med LO/NHO-avtalen, avtalene i varehandelen og avtalen i staten. Imidlertid la loven begrensninger på lokale lønnstillegg (lønnsglidning) i den perioden loven gjaldt, dvs. fra 22. april 1988 til 31. mars 1989. Ved beregning av årslønnsveksten for månedslønnte fra 1987 til 1988 la derfor utvalget til grunn i sin første rapport i 1989 at all lønnsvekst utover tariff tillegg etter 1. mars 1988, for de fleste grupper skjedde 1.1.88.

Ved nærmere analyse av lønnsstatistikken for noen grupper, viste det seg at en del av lønnsveksten fra 1987 til 1988 skyldtes endringer i aldersstrukturen. I en del områder i privat virksomhet ble sysselsettingen blant de yngre arbeidstakerne redusert fra 1987 til 1988. Yngre arbeidstakere har vanligvis lavere lønn enn gjennomsnittet og denne endringen i sysselsettingen trakk lønnsveksten fra 1987 til 1988 opp. Dette var den motsatte

virkingen av hva som vanligvis har vært tilfelle i tidligere år. De lønsmessige virkningene av endringer i aldersstrukturen i 1988 varierte fra 0,56 prosentpoeng av total lønnsvekst for kvinner i varehandelen til 1,44 prosentpoeng for kvinner i forretnings- og sparebanker.

Endringene i aldersstrukturen i 1988 ble av utvalget antatt i hovedsak å komme av oppsigelser/innskrenkninger. Lønnsøking som følge av slike endringer ble selvsagt ikke rammet av inntektsreguleringsloven. På denne bakgrunn fant utvalget det rimelig at denne form for lønnsøking ble fordelt jevnt over året 1988 og ble derfor lagt til 1.7.88.

Under lønnsforhandlingene våren 1989 ble det klart at det var en forutsetning for gjennomføringen av oppgjøret at Regjeringen foreslo en ny midlertidig lov som skulle regulere inntekter og utbytte i 2. avtaleår av inneværende tariffavtaleperiode. Det ble derfor lagt fram en ny lov som skulle regulere inntekter og utbytte i perioden 1.4.89–31.3.90. Formålet med den nye loven var å sikre at den begrensning av inntektsveksten som lå i de inngåtte tariffavtaler ble gjennomført for alle grupper inntektstakere. Denne loven ga generelt adgang til noe større lønnstillegg enn den forrige loven. Videre ble det i samsvar med de inngåtte tariffavtaler gitt større åpning for lokal lønnsutvikling, men innenfor klart fastsatte rammer.

Ved beregning av årslønnsveksten fra 1988 til 1989 har utvalget også lagt lønnsvekst som skyldes endringer i aldersstrukturen til midt i året (1.7)¹⁾. Annen glidning har utvalget derimot lagt til 1.4. Hovedgrunnen for å velge et senere tidspunkt for denne glidningen enn i fjor, er at inntektsreguleringsloven som gjelder i perioden 1.4.89–31.3.90 er noe oppmy-

¹⁾ Dersom en går nærmere inn på bestemte grupper, kan en finne avvik fra forutsetningen om en jevn reduksjon av sysselsettingen gjennom året. Bankansatte synes å være den gruppa hvor avviket er størst. På grunnlag av innhentede oppgaver fra sine medlemsbanker, har Bankenes Arbeidsgiverforening (BAF) framført at reduksjonen i sysselsettingen/oppsigelsene i 1989 i stor grad skjedde i 1. og 2. kvartal. Dette samsvarer også med tall fra SSBs Arbeidskraftundersøkelser. BAF mener derfor at virkningene av endringer i aldersstrukturen bør legges til 1.4.89.

Som nevnt la utvalget også virkningene av endringer i aldersstrukturen i 1988 til 1.7. Arbeidsmarkedsstatistikken viser imidlertid at reduksjonen i sysselsettingen i bankene i 1988 i hovedsak kom i 4. kvartal.

Ved å legge virkningene av aldersstrukturen til 1.7. både i 1988 og 1989, ble virkingen på lønnsveksten i bankene overvurdert i 1988, mens den ble undervurdert i 1989. Dermed vi ser 1988 og 1989 under ett, mener utvalget at den måten virkningene er plassert på, gir et tilnærmet riktig bilde for disse to årene. Overhenget til 1990 vil imidlertid bli noe høyere ved å legge virkningene av endringer i aldersstrukturen til 1.7. enn til 1.4.

ket i forhold til den forrige loven. Den åpnet bl.a i større grad for alders- og ansiennitetsopprykk og for høyere lønn ved omorganisering eller effektivisering. Utvalget legger derfor til grunn ved beregning av årslønnsveksten for de fleste grupper at lønnsglidning utenom endringer i aldersstrukturen i hovedsak må ha kommet 1.4.89. For noen grupper foreslås en annen beregningsmåte som i hovedsak går på at vi legger tidligere års beregningsmåter til grunn. Dette kommer vi tilbake til ved behandlingen av de enkelte grupper senere i kapitlet.

For de fleste grupper av månedslønte har vi opplysninger om lønnsnivået bare en gang i året. Dette er hovedgrunnen til at utvalget må forsøke å finne fram til de mest sannsynlige tidspunkt for lønnsvekst utover tariff tillegg (lønnsglidningen). Pga innteksreguleringslovene i 1988 og 1989 har dette vært vanskeligere i disse to årene enn i tidligere år.

Oppstillingen nedenfor viser hvor mye endringer i aldersstrukturen har påvirket lønnsutviklingen fra 1988 til 1989 (vekst fra dato til dato) for en del grupper.

Bankvirksomhet

menn : 1,79 prosentpoeng
kvinner : 1,73 »

Forsikring

menn : 0,58 »
kvinner : 0,74 »

Funksjonærer

NHO-bedrifter

I alt : 0,8 »

Forretningsm. tjenesteyting

menn : 1,44 »
kvinner : 1,60 »

Varehandel

menn : 1,00 »
kvinner : 1,00 »

For disse gruppene har reduksjonen i sysselsettingen medført at en forholdsvis stor andel av lønnsveksten fra 1988 til 1989 skyldes endringer i aldersstrukturen. Fra ca 16 pst blant funksjonærer i NHO-bedrifter til ca 41 pst blant ansatte i forretningsmessig tjenesteyting. Som påpekt, har en hatt den motsatte virkningen i de årene hvor det har vært øking i sysselsettingen. En har ikke tatt spesielt hensyn til slike virkninger i tidligere år.

For arbeidere i NHO-bedrifter beregnes årslønn og årslønnsveksten ved å legge til grunn gjennomsnittlig timefortjeneste eksklusive overtidsbetaling omregnet til 37,5 t/uke (40 t/uke før 1987) multiplisert med 1950 timer i året (2080 timer før 1987). Beregnin-

gen tar utgangspunkt i gjennomsnittlig *avtalefestet* normalarbeidstid pr. uke etter NHOs oppgaver over dagtidsarbeidere, 2-skiftsarbeidere osv.

Tabell 2a viser at lønnsutviklingen de siste årene har variert en del mellom de ulike grupper. For ansatte i kommunene, i varehandel og i hotell og restaurant må den forholdsvis sterke lønnsveksten ses i sammenheng med at det ofte har vært gitt like nominelle tillegg i oppgjørene. Funksjonærer i forretningsmessig tjenesteyting og i NHO-bedrifter, ansatte i forretnings- og sparebanker og ansatte i varehandelen har hatt den sterkeste lønnsveksten sett under ett i den perioden tabellen dekker. I forretningsmessig tjenesteyting har også ledende funksjonærer hatt en lønnsutvikling i overkant av gjennomsnittet i perioden 1983-89. Andre grupper har hatt like sterk eller sterkere utvikling dersom en ser på enkelte år.

Den laveste gjennomsnittlige lønnsveksten har en hatt blant enkelte arbeidergrupper i privat sektor, for statsansatte og for undervisningssektoren (skoleverket). Imidlertid har de særskilte tilleggene for undervisningspersonalet (UFA-oppgjøret) som følger av lønnsnemndkjennelsene av 15. april 1988 og 11. mars 1989, medført at skoleverket vil få en sterkere lønnsutvikling de to siste årene enn offentlig ansatte ellers. Som påpekt foran, bør det utvises forsiktighet ved sammenlikning mellom gruppene. Dette gjelder særlig ved betraktning av utviklingen i ett enkelt år.

Et veiet gjennomsnitt av anslagene i tabell 2a, gir en samlet årslønnsvekst på om lag 4,3 pst fra 1988 til 1989.

Tabell 2a viser gjennomsnittlig lønnsutvikling og lønnsnivå for alle innen hver gruppe og for noen grupper også for ledende lønns-takere.

For noen grupper er imidlertid lønns-spredningen stor både mellom menn og kvinner og mellom ulike stillingsgrupper. Det gjennomsnittlige lønnsnivå som er gjengitt i tabell 2a, kan derfor være lite representativt for store grupper innen vedkommende næring. Varehandelen er den største gruppen innen privat virksomhet, målt ved sysselsettingen av de gruppene som er med i tabell 2a. Utvalget har derfor valgt å vise lønnsutvikling og lønnsnivå for noen stillingsgrupper innen varehandelen for å vise spredningen rundt det gjennomsnittlige lønnsnivået som er brukt i tabell 2a. Tabell 2b viser lønnsveksten i perioden 1984-89 og lønnsnivå i 1989 for noen stillingsgrupper.

Tabell 2a Beregnet årslønn og årslønnsvekst for noen grupper.

År	Arbeidere ¹⁾ i NHO-bedrifter				Funksjonærer i NHO-bedrifter		Varehandel		Hotell og restau- rant ²⁾
	Industri	Bygg- og anlegg			I alt	Ledende	I alt	Ledende	
		I alt	Bygge- virk.	Land- transport					
1980-81	10,1	9,4	9,9	10,3	12,8	11,8	10,7	—	17,5
1981-82	10,5	11,3	11,6	12,5	11,8	10,7	11,5	—	10,5
1982-83	8,3	5,8	7,3	6,8	9,1	8,5	8,5	—	6,4
1983-84	7,9	6,0	6,3	5,5	8,0	8,0	8,2	—	6,8
1984-85	7,4	7,5	7,5	6,2	8,5	8,9	7,9	8,0	7,5
1985-86	10,0	11,6	9,9	10,5	9,8	10,0	10,9	10,1	10,1
1986-87	8,1	10,8	10,5	4,6	8,0	7,4	8,5	10,6	7,0
1987-88	5,8	5,5	6,7	6,7	5,6	4,7	8,4	9,4	4,9
1988-89	5,0	1,2	2,7	4,7	3,6	2,3	4,5	2,6	6,4
1980-89	101,7	93,8	100,2	91,7	109,2	99,9	113,1	—	108,5
Gj.snitt pr. år	8,1	7,6	8,0	7,5	8,5	8,0	8,8	—	8,5
Årslønn 1989	161 300	188 400	184 600	148 400	209 500	312 200	164 000	260 500	128 000

År	Forretnings- og sparebanker		Forsikring		Stat		Kommunene ³⁾			Forretningsm. tjenesteyting ⁴⁾	
	I alt	Ledende	I alt	Ledende	I alt	Ledende	I alt	Helse- sektor	Undervisn. sektoren	I alt	Ledende
1980-81	13,2	12,5	13,0	—	11,5	6,2	12,4	—	10,1	—	—
1981-82	13,2	10,7	12,8	—	12,3	8,0	12,1	—	12,4	13,2	—
1982-83	8,6	7,2	9,6	—	7,6	7,6	9,0	8,0	7,5	11,2	—
1983-84	6,5	5,5	5,6	—	6,5	8,0	7,5	7,2	6,4	9,0	9,2
1984-85	8,1	8,1	6,7	7,3	7,0	7,4	7,3	8,1	6,8	8,5	8,4
1985-86	9,3	9,5	8,8	7,9	9,2	7,1	10,0	9,7	8,4	10,2	10,3
1986-87	5,8	4,7	5,4	2,8	7,3	7,6	7,5	7,5	7,3	9,5	8,7
1987-88	9,9	7,3	11,6	8,7	3,3	1,7	3,6	3,7	6,9	8,1	8,3
1988-89	4,0 ⁶⁾	2,6	3,1	1,7	4,8	2,7	4,8	4,8	5 ⁵⁾	3,0	1,6
1980-89	111,7	92,2	107,6	—	94,8	72,3	103,4	—	97,4	—	—
Gj.snitt	8,7	7,5	8,4	—	7,7	6,3	8,2	7,0	7,8	9,0	—
Årslønn 1989	181 600	294 400	209 100	309 900	175 200	255 600	169 000	164 200	198 000	220 500	313 900

¹⁾ Gjelder for arbeidere med gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid, for dagarbeidere betyr dette 40 t/uke før 1.1.87 og 37,5 t/uke etter 1.1.87.

²⁾ I perioden 1980-85 omfatter tallene månedslønte. Fra 1986 er også prosentlønte og timelønte med. Årslønnsnivået for 1989 er for månedslønte.

³⁾ Statistikken for kommunene har vært under utbygging i den perioden tabellen dekker. For de siste årene omfatter tallene for kommunene i alt heltidsansatte inkl. helse- og sosialvesen, men ekskl. skoleverket. For helsesektoren ble det utarbeidet lønnsstatistikk for første gang i 1982. Tallet for 1988-89 er et foreløpig anslag for årslønnsveksten pr. årverk, basert på regulativlønnen.

⁴⁾ Lønnsstatistikk utarbeidet første gang pr. 1. september 1980.

⁵⁾ Tallet i tabellen er et foreløpig anslag for årslønnsveksten i skoleverket.

⁶⁾ Jfr fotnote side 7.

Tabell 2 b. Årslønnsvekst for enkelte stillingsgrupper innen varehandel. Heltidsansatte.

	Kontorfunksj.			Butikkfunksj.			Lagerfunksj.			Salgsfunksj.			Varehandel i alt		
	Alle			Alle			Alle			Alle			Alle		
	M	K	Alle	M	K	Alle	M	K	Alle	M	K	Alle	M	K	Alle
1984-85	7,4	7,9	8,2	7,0	7,2	6,9	7,3	7,3	7,8	7,8	7,8	7,8	7,9	7,9	8,0
1985-86	10,3	10,9	10,9	10,8	10,9	11,2	9,7	9,7	11,4	9,9	10,1	10,6	10,9	10,9	11,7
1986-87	9,6	10,3	9,2	7,1	7,8	7,0	7,4	7,5	7,4	8,0	8,4	7,1	8,5	9,0	8,4
1987-88	9,2	8,9	9,0	6,9	7,0	7,2	7,1	7,2	6,5	7,4	7,5	8,7	8,4	8,5	8,4
1988-89	4,0	3,4	4,5	5,4	4,4	6,0	4,4	4,2	5,6	3,1	2,9	4,9	4,5	3,9	5,5
1984-89	47,5	48,6	49,3	43,1	43,2	44,5	41,4	41,3	45,1	41,7	42,3	48,6	47,1	47,0	49,6
Gj.snitt	8,1	8,2	8,3	7,4	7,4	7,6	7,2	7,2	7,7	7,3	7,3	8,2	8,0	8,0	8,4
Årslønn	186000	221600	155900	134000	149500	122700	151000	152800	133700	202100	204800	177800	164000	178500	138800
Antall ^{b)}	20723	9498	11225	10155	11582	15719	10155	9233	922	11822	10636	1186	82146	52169	29977

^{b)} Antall med i lønnsstatistikken i 1989.

Tabellen viser at lønnsnivået i 1989 for disse gruppene varierte fra kr 122 700 for kvinnelige butikkfunksjonærer til kr 221 600 for mannlige kontorfunksjonærer.

Kontorfunksjonærer har hatt en noe sterkere lønnsutvikling de siste årene enn de andre gruppene.

Kvinner har for alle stillingsgrupper hatt en noe sterkere lønnsutvikling enn menn innen samme gruppe.

I tabell 2c har en samlet gruppene i tabell 2a i tre grupperinger. Tabellene viser gjennomsnittlig lønnsutvikling for:

- arbeidere og funksjonærer i industrien (bare arbeidere før 1985)
- arbeidere og funksjonærer i annen privat næringsvirksomhet (funksjonærer i NHO-bedrifter er ikke med før 1985)
- ansatte i offentlig forvaltning

Næringene/gruppene i annen privat næringsvirksomhet er klassifiserte som skjermet virksomhet. Industrien omfatter både skjermet og konkurranseutsatt virksomhet, men er i hovedsak konkurranseutsatt.

Tabell 2b viser at arbeidere og funksjonærer under ett i annen privat næringsvirksomhet har hatt en del sterkere lønnsutvikling enn arbeidere i industrien i perioden 1980-89. Ansatte i offentlig forvaltning og arbeidere i industrien har hatt om lag samme utvikling i denne perioden.

I årene 1985-89 har også ansatte (arbeidere og funksjonærer under ett) i annen privat næringsvirksomhet hatt en sterkere lønnsutvikling enn ansatte i industrien. Offentlig ansatte har hatt en noe svakere utvikling enn industrien.

Fra 1988 til 1989 tyder anslagene på at offentlige ansatte sett under ett vil få en sterkere lønnsutvikling enn ansatte både i industrien og i annen privat næringsvirksomhet. Den forholdsvis lave lønnsutviklingen i annen privat næringsvirksomhet skyldes hovedsakelig svak lønnsutvikling blant arbeidere i bygge- og anleggsvirksomhet og blant funksjonærer i forretningsmessig tjenesteyting og bankvirksomhet.

2. LØNNSUTVIKLINGEN IFØLGE NASJONALREGNSKAPET

Tabell 2d viser lønnsøkning pr. sysselsatt normalårsverk basert på definisjoner og beregningsopplegg fra nasjonalregnskapet.

Lønnsveksten fra 1988 til 1989 er med foreløpige beregninger og datagrunnlag anslått til 4,2 pst samlet for alle næringer. For fastlands-Norge, der utenriks sjøfart og oljevirk-

Tabell 2 c. Årslønnsvekst for tre hovedgrupper av lønnstakere.¹⁾

	Industrien			Annen privat næringsvirk.			Offentlig forvaltning
	Arbeidere	Funksj.	I alt	Arbeidere	Funksj. ²⁾	I alt ²⁾	
1980-81	10,1	—	—	9,9	11,3	10,9	11,9
1981-82	10,5	—	—	14,7	11,9	12,7	12,2
1982-83	8,3	—	—	7,5	8,9	8,5	8,2
1983-84	7,9	—	—	6,7	8,0	7,6	6,9
1984-85	7,4	—	—	7,1	8,0	7,8	7,1
1985-86	10,0	9,2	9,7	10,6	10,6	10,6	9,5
1986-87	8,1	7,6	7,9	8,8	8,4	8,5	7,3
1987-88	5,8	5,6	5,7	6,0	8,6	7,8	4,2
1988-89	5,0	3,6	4,5	2,7	4,0	3,7	4,8 ³⁾
1980-89	101,7	—	—	102,8	114,2	111,1	99,6
Gjennomsnitt							
pr. år	8,1	—	—	8,1	8,8	8,6	8,0

¹⁾ Omfatter bare grupper som er med i tabell 2a.²⁾ Før 1985 er ikke funksjonærer i NHO-bedrifter med i tallene.³⁾ Foreløpig anslag.

somheten er holdt utenom, er lønnsveksten anslått til 4,3 pst.

Tabell 2d gir også lønnsveksten fordelt på næringsvirksomhet og offentlig forvaltning. I motsetning til de foregående årene ser en at lønnsveksten fra 1988 til 1989 var høyest for offentlig forvaltning og noe lavere i næringsvirksomhet, med henholdsvis 4,7 og 4,1 pst. I den foregående 4 års perioden steg lønningene i næringsvirksomhet mye sterkere enn lønningene i offentlig forvaltning.

Fordelt på konkurranstype var lønnsveksten fra 1988 til 1989 høyest i utekonkurrerende næringer med 6,1 pst, som er klart over gjennomsnittet for fastlands-Norge med 4,3 pst. Lønnsveksten i skjermet virksomhet medregnet offentlig forvaltning er beregnet til 4,1 pst, mens lønnsveksten i hjemme-konkurrerende næringer er beregnet til 5,0 pst.

Den sterke lønnsveksten i utekonkurrerende næringer reflekterer høy aktivitet og lønnsvekst i eksportindustrien med en samlet vekst på 6,0 pst. Lønnsveksten for samlet industri, medregnet timelønte arbeidere og månedslønte funksjonærer, er beregnet til 4,9 pst fra 1988 til 1989.

Tallene i tabell 2d er basert på opplegg og beregningsprinsipper fra nasjonalregnskapet og kan avvike fra tallene i tabell 2a. Det bør understrekes at lønnsbegrepet er noe forskjellig i de to tabellene. Lønnsbegrepet i tabell 2a er årslønn, mens lønnsbegrepet i tabell 2d er utbetalte lønninger målt i forhold til antall sysselsatte normalårsverk.

Årslønn er definert som lønn for en heltidsansatt person som jobber normalarbeidstid,

avbrutt av ferie, men eksklusive overtid, effekter av arbeidskonflikter og tilfeldige variasjoner på årets lengde. Lønn pr. normalårsverk er derimot medregnet overtidsbetaling, fratrasket lønnstrekk ved eventuelle arbeidskonflikter og korreksjoner for ferielønnsstillegg.

Arbeidskonflikten blant lærere i skoleverket i 1988 er et eksempel på årsak til avvik i de to tabellene. I tabell 2d medførte en slik konflikt lavere lønnsvekst i konfliktåret på grunn av mindre lønnsutbetalinger. Neste år vil lønnsvekst pr. normalårsverk bli tilsvarende høyere i forhold til årslønnsveksten, som er upåvirket av slike unormale begivenheter.

For nærmere orientering om lønns- og sysselsettingsbegreper i nasjonalregnskapet vises til en artikkel om dette emnet i økonomiske analyser 7/1989 utgitt av SSB.

3. LØNNSUTVIKLINGEN I ENKELTE TARIFFOMRÅDER

Lønnsutviklingen for arbeidere i LO-NHO-området (tidligere LO-N.A.F.)

I NHOs lønnsstatistikk for *voksne arbeidere* i industri, bergverk, bygge- og anleggsvirksomhet, privat transportvirksomhet og oljevirksomhet var det en økning i årslønn (eksklusive overtid) på 3,9 pst fra 1988 til 1989, mot 6,1 pst året før.

Årslønnsøkningen på 3,9 pst fra 1988 til 1989 besto av:

Tabell 2 d. Lønnsøkning etter næring iflg. nasjonalregnskapet. Lønn pr. normalårsverk. Prosentvis økning fra året før.

	1985	1986	1987	1988	1989
Alle næringer	7,5	9,6	9,2	6,0	4,2
Næringsvirksomhet	7,8	9,7	9,4	6,7	4,1
Primærnæringer	8,5	9,2	8,5	4,0	4,7
Jordbruk	6,6	9,5	8,2	3,5	4,0
Skogbruk	7,0	9,5	8,0	4,0	4,0
Fiske og fangst	11,2	9,6	10,0	5,0	6,1
Oljeutvinning, rørtransport	7,9	5,9	9,9	5,4	3,0
Olje- og gassutvinning	7,9	5,9	10,0	5,4	3,0
Rørtransport	5,6	6,2	7,1	4,4	3,0
Bergverksdrift	6,1	10,0	8,0	5,8	6,0
Industri i alt	8,8	9,2	10,7	6,3	4,9
Skjermet industri	9,4	10,8	11,8	6,7	3,5
Utekonkurrerende industri	9,1	7,5	9,5	5,6	6,0
Hjemmekonkurrerende industri	8,6	9,0	10,6	6,2	5,2
Elektrisitetsforsyning	10,1	9,0	9,7	5,1	4,5
Bygge- og anleggsvirksomhet	4,7	8,8	11,1	6,3	2,9
Varehandel	7,9	11,4	9,4	8,2	4,5
Utenriks sjøfart og oljeboring	3,1	8,6	3,3	7,0	-5,6
Utenriks sjøfart	2,2	9,8	2,0	5,7	-7,3
Oljeboring	2,6	2,3	4,6	7,9	3,0
Samferdsel ellers	7,7	9,8	9,3	4,8	4,4
Boligtjenester	8,5	10,2	9,5	9,0	3,4
Annen næringsvirksomhet	8,2	10,0	7,9	7,6	4,1
Hotell- og restaurantvirk.	7,5	10,1	7,5	5,5	6,1
Finansiell tjenesteyting	8,7	9,2	6,0	9,2	4,4
Forretningsmessig tjenesteyting	8,6	10,0	10,4	8,4	3,3
Tjenesteyting ellers	8,5	9,8	7,2	6,1	4,3
Offentlig forvaltning	6,6	9,3	8,9	4,0	4,7
Statlig forvaltning	7,4	9,2	8,8	4,7	4,2
Sivil statlig forvaltning	6,8	9,5	9,1	4,3	4,0
Forsvar	8,4	8,3	8,2	5,4	4,5
Kommunal forvaltning	6,2	9,4	8,9	3,8	4,9
Ekskl. arbeidsmarkedstiltak	6,3	8,5	8,5	3,8	5,4
Skoleverket	6,5	8,7	7,4	5,6	6,8
Utenom skoleverket	6,1	8,5	9,1	3,0	4,8
<i>Konkurransetype</i>					
Fastlands-Norge	7,5	9,8	9,4	5,9	4,3
Skjermte næringer	7,3	10,0	9,3	6,0	4,1
Utekonkurrerende næringer	8,7	7,8	9,3	5,7	6,1
Hjemmekonkurrerende næringer	8,7	9,4	10,6	5,8	5,0

- Overheng fra 1988: 0,7 pst
- Tariff tillegg i 1989:
 - Bidrag fra tillegg pr. 1. april: 2,8 pst
 - Bidrag fra garantitillegg 1. okt.: 0,1 pst
- Bidrag fra lønnsglidningen i 1989: 0,3 pst

Lønnsoverhenget inn i 1990 for voksne arbeidere er 1,1 pst.

Årslønnsveksten i industri har vært høyere enn gjennomsnittet, mens bygge- og anleggs-

virksomhet og oljevirksomhet har hatt en lavere årslønnsvekst enn gjennomsnittet.

Ettersom lønnsnivået i bygge- og anleggsbransjen er endel høyere enn gjennomsnittsnivået forøvrig, vil også bransjens stadig synkende relative andel av timeverkene bidra til at gjennomsnittsvæksten for voksne arbeidere blir redusert. Antall arbeidete timer har sunket med bortimot 15 pst fra 1988 til 1989 innenfor bedriftene i bygge- og anleggs-

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1990

virksomhet, mot ca. 7 pst for alle arbeidere i LO-NHO-området.

Fig. 2.1 og tabell 2e viser utviklingen i timefortjenesten eksklusiv overtidstillegg fordelt på tariffmessig lønnsøkning og lønns-
glidning for voksne arbeidere (menn + kvinner). Tabellen viser utviklingen i veksten for timefortjenesten fra tilsvarende kvartaler året før.

Tariffmessig lønnsøkning er lavlønns-
tillegg, garantitillegg, tillegg på minstelønns-
sats etc. som følge av sentrale, herunder for-

bundsvise forhandlinger. Lønns-
glidning blir således en statistisk restpost hvor ikke bare lønnstillegg som følge av forhandlinger på de enkelte bedriftene spiller inn, men hvor også fortjenesteøkning pga. økt akkord, forskyvninger i timeverkene mellom bransjer med ulikt lønnsnivå, endret omfang av skiftarbeid osv. har betydning. Fra 1988 avtok lønns-
glidningen sterkt og var i gjennomsnitt 0 prosent målt fra 4. kvartal 1988 til 4. kvartal 1989 for alle voksne arbeidere.

Bak gjennomsnittstallet ligger det endel

Tabell 2 e. Tariffmessig lønnsøkning og lønns-
glidning for arbeidere i bergverk, industri, bygge-
og anleggsvirksomhet, transportvirksomhet og oljevirksomhet basert på timefortje-
nester eksklusiv overtidsbetaling omregnet til 37,5 t/uke.

Endring i prosent fra samme kvartal året før					
		Lønns- økning pr. time	Herav:		Lønns- glidning som prosent- andel av total lønnsutvikling
			Tariff- messig økning	Lønns- glid- ning	
1980	1. kvartal	2,6	0,3	2,4	92
1981	1. »	13,5	5,2	8,3	61
1982	1. »	8,3	1,8	6,6	80
1983	1. »	11,8	5,5	6,3	53
1984	1. »	6,1	1,0	5,2	85
1984	2. »	7,4 ¹⁾	2,9	4,4	59
1984	3. »	7,9 ¹⁾	3,0	5,0	63
1984	4. »	8,7	3,0	5,7	66
1985	1. »	8,9	3,0	5,9	66
1985	2. »	7,2	0,8	6,4	88
1985	3. »	6,5	0,5	6,0	92
1985	4. »	7,0	0,5	6,5	93
1986	1. »	7,4	0,5	6,9	93
1986	2. »	10,5 ¹⁾	3,1	7,3	70
1986	3. »	11,5 ¹⁾	3,8	7,7	68
1986	4. »	12,1	3,7	8,4	69
1987	1. »	18,3 ²⁾	10,5 ³⁾	6,9	66 ³⁾
1987	2. »	16,1 ²⁾	8,3 ³⁾	7,4	89 ³⁾
1987	3. »	15,8 ²⁾	8,1 ³⁾	7,8	96 ³⁾
1987	4. »	14,0 ²⁾	7,7 ³⁾	7,5	97 ³⁾
1988	1. »	8,5	0,2	8,3	98
1988	2. »	7,7	1,7	6,0	78
1988	3. »	5,0	1,7	3,3	66
1988	4. »	3,7	1,7	2,0	54
1989	1. »	2,4	1,7	0,7	29
1989	2. »	4,2	4,3	-0,1	- 2
1989	3. »	4,6	4,3	0,3	7
1989	4. »	4,3	4,3	0,0	0

Beregningsgrunnlaget: Gjennomsnittlig timefortjeneste ekskl. overtidstillegg, betaling for helligdager, feriepenger o.l. Omregning av timefortjenestene til felles ukebasis har betydning bare når det er vesentlige endringer i arbeidstiden. Lønnstallene for 1987 er ikke omregnet.

¹⁾ Korrigert for etterbetalinger.

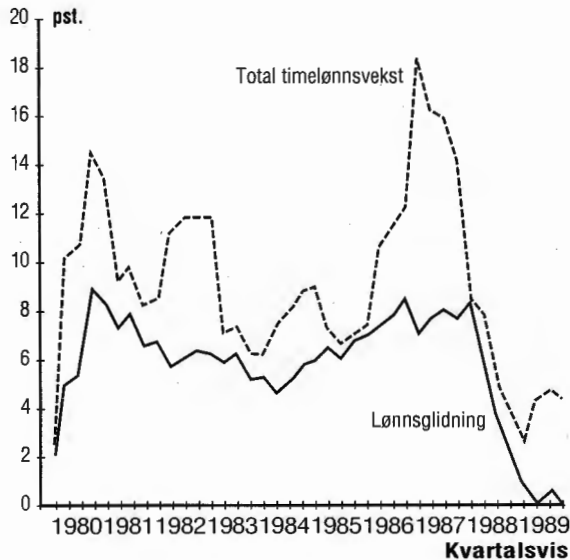
²⁾ Faktisk timelønnsvekst.

³⁾ Korrigert for reduksjonen i den avtalefestede normalarbeidstiden.

Kilde: NHOs kvartalsstatistikk.

ulikheter mellom bransjer. Enkelte bransjer har negativ lønnsglidning som følge av sysselsettningseffekter, mens andre har svak positiv lønnsglidning av samme grunn. Nedgangen i lønnsglidningen skyldes særlig bygge- og anleggsbransjen hvor akkordfortjenestene pr. time har avtatt sterkt.

Fig. 2.1. Lønnsvekst pr. time ekskl. overtid for arbeidere i LO - NHO -området. (Prosentvis endring fra samme kvartal året før)

Kilde: NHOs kvartalsstatistikk.

I tillegg til de generelle tilleggene 1. april 1988 og 1. april 1989, knytter lønnsveksten etter mars 1988 seg i første rekke til de tariff tillegg som påløper som følge av lavlønns tillegg og utviklingen i diversetillagene mellom bransjer og mellom profesjoner med ulikt lønnsnivå. Arbeidergruppene har hatt en relativt sterkere nedgang i sysselsettingen enn andre grupper. Denne nedgangen kan ha gitt endel lønns effekter gjennom at f.eks. aldersfordelingen, kjønnsfordelingen etc. har endret seg. Gjennomsnittsførtjenestene kan også være influert av omfanget av f.eks. skiftarbeid og annet arbeid hvor det inngår lønns elementer som er knyttet til arbeidets art og som inngår i beregningsgrunnlaget for årslønn.

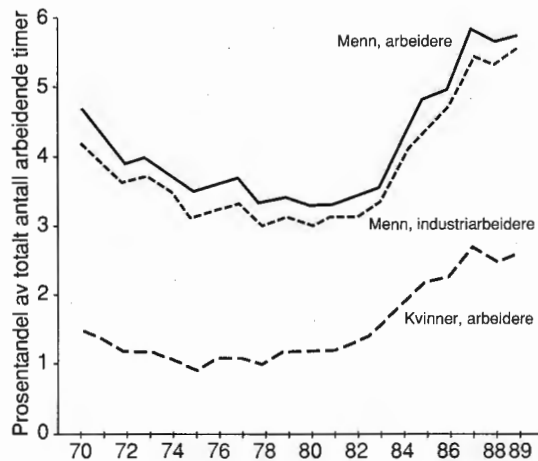
Diversetillagg omfatter økt bruk av skift og andre lønns elementer som er knyttet til arbeidets art. I hele 80-årene har det jevnt over vært en økning i den relative andelen av lønnsveksten som er knyttet til diversetillagg. Veksttakten i diversetillagene økte noe mer enn annen lønnsvekst fra 4. kvartal

1988 til 4. kvartal 1989. Uten diversetillagene var lønnsveksten 0,3 pst lavere i samme periode. Forskjellen i gjennomsnitt fra 1988 til 1989 var imidlertid bare 0,1 pst.

Andelen timer betalt med overtidbetaling (jfr. fig. 2.2) synes å ha flatet ut i 1988 og 1989, etter en stigning fra 1983 til 1987. Andelen timer betalt med overtid steg med 0,1 prosentpoeng fra 1988 til 1989 mens nedgangen året før var 0,2 prosentpoeng.

Lønnsoverhenget inn i 1990 for industriarbeidere er beregnet til 1,4 pst.

Fig. 2.2. Omfanget av timer betalt med overtidbetaling 1970 - 1989. Arbeidere.

Kilde: NHO

I bygge- og anleggsvirksomheten steg årslønnen (eksklusiv overtid) med 1,2 pst fra 1988 til 1989.

Bygge- og anleggsvirksomheten hadde før 1988 endel år med svært høy lønnsvekst. Fra 1988 har færre oppdrag og mindre aktivitet slått ut i sterkt redusert vekst. I forhold til samme kvartal året før ble lønnsveksten redusert fra 11,0 pst til 1,9 pst fra 1. kvartal 1988 til 4. kvartal 1988 og videre til 1,1 pst fra 4. kvartal 1988 til 4. kvartal 1989. I hovedsak skyldes dette endringer i akkordkontrakter i anleggsvirksomhet, men det er også store sysselsettingsmessige endringer i bransjen.

Lønnsoverhenget inn i 1990 ble 0,7 pst.

For landtransport som blant annet omfatter rutebilselskaper, grossistbedrifter, spedisjonsfirmaer, oljeselskaper m.v., var det en økning i årslønn (ekskl. overtid) på 4,7 pst fra 1988 til 1989 mot 6,7 pst året før.

Lønnsveksten fra 4. kvartal 1988 til 4. kvartal 1989 er 4,6 pst, men lønnsoverhenget inn i 1990 er 1 pst.

I oljevirksomheten, offshore ialt, som omfatter offshorearbeidere i operatørselskaper og oljeboringsbedrifter, samt offshorearbeidere i industri og bygge- og anleggsvirksomhet var årslønnsveksten (eksl. overtid) 2,2 pst fra 1988 til 1989, mens lønnsveksten fra 4. kvartal 1988 til 4. kvartal 1989 ble 1,6 pst. Året før var årslønnsveksten 8,5 pst.

På grunn av spesielle forhold innen operatør, catering og oljeboringsvirksomhet ble det fra 1. oktober 1987 etablert en ny 2½-årig tariffavtale med omfattende samordninger og revisjoner av lønssystemene. Det er vanskelig å vurdere hele lønnseffekten av dette. Kollektivt ansiennitetsopprykk pr. 1. januar 1988 bidro imidlertid til at lønningene innenfor denne sektoren økte med ca. 3 pst pr. 1. januar 1988, noe som forklarer en stor del av den sterkere lønnsveksten fra 1987 til 1988 for offshorearbeidere i forhold til andre grupper.

For 1989 har NHOs lønnsstatistikk flere antall arbeidede timer i siste halvår enn i første. Disse timene har lavere timefortjeneste enn gjennomsnittet. Da disse forhold tildels har sammenheng med eierskifter som har ført til at flere timer er med i statistikken innenfor deler av offshorevirksomhet, kan årslønnsveksten ovenfor være noe undervurdert.

Utviklingen i lønnskostnader i NHO-bedrifter

Fra 1983 til 1987 var det en betydelig økning i bruken av overtid eller timer betalt med overtidstillegg. Bedriftenes gjennomsnittlige utbetalinger pr. arbeidet time økte derfor sterkere enn timefortjenesten eksklusive overtid. Dessuten inneholder bedriftenes lønnskostnader også lønn for fravær av ulike slag, som feriepengar, bevegelige helligdager, lønn under sykdom og permisjon, samt arbeidsgiveravgifter til Folketrygden og til «LO/NHO-ordninger».

Foruten lønn for arbeidet og ikke-arbeidet tid, samt pliktige arbeidsgiveravgifter, har bedriftene lokalt fastlagt indirekte personalkostnader, som f.eks. til bedriftshelsetjeneste, pensjonsordninger, private sykekasser, yrkesopplæring, kantinevirksomhet, subsidierte lån osv.

Etter ILOs standard for klassifikasjon av indirekte personalkostnader er dette en del av bedriftenes indirekte personalkostnader. Internasjonale sammenligninger har disse elementer med i lønnskostnadene. (Jfr. kap. 5.2–5.4.)

Undersøkelser i alle bedrifter i LO-NHO-området med mer enn 50 ansatte viste at disse kostnader totalt utgjorde i tillegg i gjennomsnitt 9 pst av lønn for arbeidet tid for in-

dustriarbeidere og 10,5 pst for industrifunksjonærer for regnskapsåret 1983. Etter 1983 finnes ikke undersøkelser over utviklingen av disse kostnader.

Fra 1988 ble imidlertid endel av de bedriftsvis indirekte personalkostnadene belagt med arbeidsgiveravgift. Dette gjelder f.eks. pensjonspremier og fordel av billige lån til arbeidstakere. Avgiftsøkningen på pensjonspremier slår i gjennomsnitt ut med 0,4 prosentpoeng økte indirekte personalkostnader for industriarbeidere, og med omlag det dobbelte for funksjonærer. Dermed økte de totale timelønnskostnadene pr. arbeidet time for industriarbeidere 0,5 prosentpoeng sterkere enn direkte timefortjeneste pr. arbeidet time fra 1987 til 1988.

Fra 1988 til 1989 økte de totale lønnskostnadene pr. arbeidet time for industriarbeidere 0,2 prosentpoeng mindre enn gjennomsnittlig timefortjeneste pr. arbeidet time. Dette skyldes i første rekke at lønn under sykdom i arbeidsgiverperioden gikk ned med 0,5 prosentpoeng i forhold til lønn for arbeidet tid. I tillegg gikk arbeidsgiveravgiftssatsene ned fra 1. mai 1989. Effekten av denne nedgangen var 0,4 prosentpoeng fra 1988 til 1989. Økningen av grunnlaget for avgiftsberegningen bidro til en tilsvarende økning fra 1987 til 1988.

I 1989 falt det en bevegelig helligdag mer på dager som ellers er virkedag i forhold til 1988. Dette bidro til en økning i lønnskostnadene i 1989 og motvirket delvis ovennevnte nedganger i arbeidsgiveravgiftene og sykefravær. I 1990 vil plassering av bevegelige helligdager føre til ytterligere en mindre virkedag.

Lønnsutviklingen for funksjonærer i NHO-bedrifter

For funksjonærene i NHO-bedrifter (industri, bergverk, transportvirksomhet, bygge- og anleggsvirksomhet, oljevirksomhet og hotell- og restaurantvirksomhet) steg den gjennomsnittlige månedslønnen med 5,0 pst fra 1. september 1988 til 1. september 1989, basert på statistikk for bedrifter som er med i statistikken for begge årene. Tilsvarende øking i fjor var 3,4 pst. Årsaken til at denne lønnsveksten er sterkere i 1989 enn i 1988 er først og fremst at det også for funksjonærene ble gitt et høyere generelt tillegg i 1989 (kr 3,- pr. time) enn i 1988 (kr 1,- pr. time).

Lønnsveksten fra sept. 1988 til sept. 1989 for identiske funksjonærer (statistikk for personer som er med i lønnsmassen på begge

Tabell 2 f. *Bedriftenes totale lønnskostnader pr. arbeidet time fra 1985 til 1989 for industriarbeidere.*

	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
1. Gj.sn. timefortjeneste pr. arbeidet time (KN).....	52,43	56,81	61,20	67,39	78,11	82,67	87,01
Øk. fra året før, pst.	8,6	8,4	7,7	10,1	15,9	5,8	5,2
2. Lønn for ikke-arbeidet tid (i pst. av 1)	20,1	21,1	21,8	21,6	21,1	21,2	21,3
Herav (i pst. av 1):							
Bevegelige helligdager	3,0	3,9	4,3	3,9	3,5	3,5	3,9
Lønn under sykdom og permisjon	5,8	5,7	6,1	6,3	6,2	6,3	5,8
Feriepenger, ordinære	10,3	10,4	10,4	10,4	10,4	10,4	10,6
Feriepenger av lønn under sykdom	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
3. Gj.sn. timefortj. for både arbeidet og ikke-arbeidet tid (kr)	62,97	68,74	74,54	81,95	94,59	100,20	105,54
Økning fra året før (pst.)	8,5	9,2	8,4	9,9	15,3	6,3	5,3
4. Obligatoriske avgifter:							
Arbeidsgiveravgiften til folketrygden (i pst. av 1)	19,0	19,0	19,1	19,1	19,2	19,3	18,9
Økt grunnlag (pensjonspremier o.l.)						0,4	0,4
5. «LO-NAF-ordningene (i pst. av 1)	0,9	0,9	1,0	1,0	0,9	1,0	1,0
6. Bedriftenes lønnskostnader pr. arbeidet time (kr)	73,40	80,05	86,84	95,49	110,40	117,31	123,21
Økning fra året før (pst.)	8,3	9,1	8,5	10,0	15,6	6,3	5,0
7. Indirekte personalkost. totalt pr. arbeidet time (i pst. av 1)	40,0	40,9	41,9	41,7	41,2	41,9	41,6

Merknader (ref.pkt.):

2) Lønn for ikke-arbeidet tid er betaling for helgedager, feriepenger, lønn under sykdom og permisjoner o.s.v.

Ny ferielov med overgangsordning i 1989, fører til at 0,1 prosentpoeng av økningen i feriepengesatsen skyldes beregningsmåten.

5) Lavlønnfond, Opplysnings- og utviklingsfond, Sluttvederlagsordning og AFP-ordning.

tidspunkter) var 4,6 pst dvs. mindre enn veksten i totalmaterialet. En forklaring på dette er at bedriftene det siste året ikke har erstattet funksjonærer i lavere lønnsstige når disse har sluttet, i samme grad som for de høyere sjikt av funksjonærer. Aldersfordelingen pr. 1. september 1989 indikerte en gjennomgående eldre funksjonærmasse enn tilfelle var pr. 1. september 1988.

Reguleringstidspunkter for det generelle tillegget er i hovedsak kjent. Annen lønnsvekst som er påløpt i perioden 1. sept. 1988 til 1. sept. 1989 er antatt kommet som følge av omorganiseringer i bedriftene og at dette har pågått i hele tellingsperioden.

Beregningsutvalget anslår årslønnsveksten fra 1988 til 1989 til 3,6 pst for samtlige funksjonærer i NHO-bedrifter, mens årslønnsvek-

sten i fjor var 5,6 pst. Hovedårsaken til dette er at lønnsoverhenget inn i 1988 (før inntektsreguleringsloven) var langt høyere enn lønns-overhenget inn i 1989.

Lønnsoverhenget inn i 1990 er beregnet til 1,7 pst.

For funksjonærene i industrien er årslønnsveksten fra 1988 til 1989 beregnet til 3,6 pst.

For ledende funksjonærer er det ingen ekstra lønnsvekst som følge av at personer på lavere lønnsnivå har gått ut av statistikken. Til tross for at det for noen akademikergrupper ble gitt noe høyere tariff tillegg enn for andre grupper, var lønnsøkningen for ledende funksjonærer fra 1. september 1988 til 1. september 1989 2,8 pst, mot 2,9 pst fra 1. september 1987 til 1. september 1988. Som følge av høyere lønnsoverheng inn i 1988 enn inn i

1989, er årslønnsveksten for denne gruppen fra 1988 til 1989 beregnet til 2,3 pst mot 4,7 pst fra 1987 til 1988.

Lønnsutviklingen i andre områder i privat virksomhet

I utvalgets rapport fra januar i år ble det gitt anslag på årslønnsveksten fra 1988 til 1989 for en del grupper i privat virksomhet utenom LO/NHO-området. For de grupper det ikke forelå lønnsstatistikk for, ble anslagene gjort på grunnlag av overhenget fra 1988 og oppgaver over tariff tillegg i 1989.

For de grupper (utenom arbeidere i LO/NHO-området) hvor det forelå lønnsstatistikk for 1989, ble lønnsvekst som skyldes endringer i aldersstrukturen lagt til 1.7.89. Denne form for glidning er dermed lagt til samme dato som i 1988. Begrunnelsen for å legge den til 1.7. er at denne lønnsøkningen for de fleste grupper i hovedsak synes å ha kommet jevnt over året. For noen grupper, f.eks. for ansatte i bankvirksomhet og i forretningsmessig tjenesteyting utgjør den en forholdsvis stor andel av total lønnsvekst. Glidning utover den som skyldes endringer i aldersstrukturen, er med den begrunnelse som det er redegjort for i avsnitt 2.1, lagt til 1.4.89.

For gruppene hotell- og restaurant, kommunene (inkl. helsesektoren), staten og skoleverket har en lagt til grunn en noen annen framgangsmåte ved fordeling av lønns glidningen over året. For hotell- og restaurantvirksomhet er det lønnsstillinger to ganger i året – i april og i oktober. For denne gruppa kjenner en derfor bedre til lønnsutviklingen over året enn for andre grupper, unntatt arbeidere i NHO-bedrifter. For hotell og restaurant har en tidligere beregnet årslønnsveksten for månedslønte ved å ta utgangspunktet i lønnsvekster i april og i oktober. For prosentlønte har en lagt til grunn utviklingen i gjennomsnittlig dagsfortjeneste i perioden 1. mai–31. oktober det ene året til samme periode neste år. Årslønnsveksten som utvalget har beregnet i tabell 2a, er et veid gjennomsnitt av utviklingen for månedslønte og prosentlønte. Utvalget vil legge til grunn samme beregningsmåte for årslønnsveksten i hotell og restaurant fra 1988 til 1989.

I kommunene (inkl. helsesektoren) gis alders- og ansiennitetstillegg i hovedsak 1.1. og 1.7. Det vil derfor være naturlig å fordele glidningen mellom disse to tidspunktene. For 1989 har en lagt til grunn at glidningen fordeler seg med en halvpart på hvert av tidspunktene.

For staten har glidningen i tidligere år stort

sett vært lagt til hovedoppgjørstidspunktene. I 1988 ble glidningen lagt til 1.4. Det synes naturlig også i 1989 å legge glidningen til 1.4.

I skoleverket skjer strukturendringene i hovedsak i august, men også her skjer det glidning i tilknytning til hovedoppgjøret. Det synes naturlig å fordele glidningen i 1989 mellom disse to tidspunktene.

I hoteller og restauranter steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten for heltidsansatte etter NHOs lønnsstatistikk med 6,9 pst for menn og kvinner under ett fra oktober 1988 til oktober 1989. For heltidsansatt prosentlønn serveringspersonale steg den gjennomsnittlige dagsfortjenesten med 6,3 pst for voksne menn og kvinner under ett fra perioden 1. mai 1988–30. oktober 1988 til 1. mai 1989–30. oktober 1989.

Fra 1. april 1989 ble det gitt et generelt tillegg på kr 3,- pr/t. Garantitillegget fra 1.10.89 beløp seg til 72 øre/t for alle unntatt prosentlønn serveringspersonale som får hoveddelen av sin inntekt fastsatt ut fra omsetning. Utvalget anslår årslønnsveksten fra 1988 til 1989 til 6,4 pst for fastlønte og prosentlønte under ett.

I forretnings- og sparebanker steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten med 4,8 pst for menn og kvinner under ett fra 1. september 1988 til 1. september 1989.

Lønnsoppgjøret i forretnings- og sparebanker våren 1989 ble avgjort av Rikslønnsnemnda som frivillig lønnsnemnd. I kjennelsen fra nemnda ble de bankansatte gitt et generelt tillegg på kr 1,50 pr. time eller kr 2 925 pr. år fra 1. april. I følge opplysninger fra Bankenes Arbeidsgiverforening utgjorde sentralt fastsatte lokale tillegg 0,3 pst 1.1.89 og 0,5 pst 1.7. I tillegg kommer automatiske opprykk på 0,8 pst fra 1.4.89.

Utvalget har beregnet at overhenget fra 1988, anslått til 0,9 pst og lønnstilleggene fra 1.1., 1.4. og 1.7.89 og lønnsøkning som skyldes endringer i aldersstrukturen vil gi en årslønnsvekst på 4,0 pst fra 1988 til 1989.

Bankenes arbeidsgiverforeninger har anslått årslønnsveksten til 4,4 pst og overhenget til 1990 til 1,2 pst, jfr fotnote side 7.

I forsikringsvirksomhet steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten med 3,9 pst for menn og kvinner under ett fra 1. september 1988 til 1. september 1989.

I forsikringsvirksomhet ble det gitt et generelt tillegg fra 1. juni 1989 på kr 5 850 pr. år eller kr 3,- pr. time. Videre utgjorde i følge Forsikringsselskapenes Arbeidsgiverforening automatiske opprykk 0,8 pst fra 1.1.89.

Utvalget har beregnet at overhenget fra 1988, anslått til 0,6 pst og lønnstilleggene fra 1.1. og 1.6.89 og lønnsøkning som skyldes

endringer i aldersstrukturen vil gi en årslønnsvekst på 3,1 pst fra 1988 til 1989.

Bank- og forsikringsansatte er blant de gruppene i tabell 2a som har hatt lavest lønnsvekst fra 1988 til 1989. Imidlertid hadde de klart sterkere lønnsutvikling blant gruppene i tabell 2a fra 1987 til 1988, men lavere lønnsvekst enn gjennomsnittet igjen fra 1986 til 1987. Ser en på årene 1986–89 under ett, har bank- og forsikringsansatte likevel hatt en lønnsøkning som ligger over gjennomsnittlig lønnsvekst for alle lønnstakere under ett.

I varehandel steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten for heltidsansatte med 5,4 pst for menn og kvinner under ett fra 1. september 1988 til 1. september 1989.

I avtalen mellom Handel og Kontor og Handels Arbeidsgiverforening ble det fra 1. april 1989 gitt et generelt tillegg på kr 487,50 pr. måned. I tillegg ble minstelønnssetene hevet.

Utvalget har beregnet årslønnsveksten fra 1988 til 1989 til 4,5 pst for varehandelen under ett.

Siden 1980 har Statistisk sentralbyrå utarbeidet statistikk for ansatte i *forretningsmessig tjenesteyting*. Dette omfatter ansatte i virksomheter som driver med regnskapsføring, revisjon, databehandling, arkitektvirksomhet og byggeteknisk konsulentvirksomhet. Dessuten er også ansatte innen teknisk virksomhet og annonse- og reklamevirksomhet med. Felles for de fleste bedriftene i denne statistikken er at de ansatte ikke får sine lønninger regulert gjennom landsomfattende tariffavtaler. Fra 1. september 1988 til 1. september 1989 steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten med 3,6 pst for menn og kvinner under ett. Med den beregningsmåten for månedslønne som det er redegjort for foran, dvs. at lønnsveksten som skyldes endringer i aldersstrukturen legges til 1.7.89 og all annen glidning og tariff tillegg til 1.4.89, kan årslønnsveksten fra 1988 til 1989 beregnes til 3,0 pst.

I innenriks sjøfart steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten for voksne sjømenn i underordnede stillinger med 0,5 pst fra november 1988 til november 1989. For befal var stigningen 2,5 pst i det samme tidsrommet.

I innenriks sjøfart utbetales garantitillegget fra 1.4. Fra 1.4.89 ble det foruten det generelle tillegget på kr 3,- pr. time gitt et garantitillegg på kr 0,20.

Lønnsutviklingen i offentlig sektor

Staten

Lønnsstatistikken for de statstilsatte pr. 1. oktober 1989 omfatter 182 684 arbeidstakere.

Disse utfører 167 707 årsverk. Fra 1. januar 1989 er de statlige skolene som var under Kulturdepartementets område, overført fra lønnsstatistikken for skoleverket til lønnsstatistikken for staten. Dette gjelder ialt 4 772 arbeidstakere som utfører 4 120 årsverk.

Lønnsveksten pr. årsverk fra 1. okt. 1988 til 1. okt. 1989 er på 5,0 pst.

Lønnsveksten for heltidstilsatte var 4,9 pst fra 1. okt. 1988 til 1. okt. 1989. For heltidstilsatte kvinner var stigningen 6,0 pst, og for heltidstilsatte menn 4,7 pst.

Lønnsveksten er korrigert for overføringen av skolene fra statistikken for skoleverket, samt for omleggingen av innrapporteringen fra Forsvaret, som har vært gjort i forhold til innrapporteringen både i 1988 og i 1989.

De sentrale forhandlingene etter Hovedtariffavtalens kapittel Vb pr. 1. juli 1989 var ikke avsluttet på tellingstidspunktet, og er derfor ikke med i det innrapporterte materialet. Til dette formålet ble det ved tariffoppgjøret i fjor avsatt 0,1 pst av lønsmassen, beregnet på årsbasis.

Den registrerte lønnsveksten i perioden skyldes i hovedsak det generelle tillegget pr. 1. april 1989. Tillegget ble gitt som et likt kronbeløp, kr 7 150,- på alle lønnstrinn.

På årsbasis utgjør lønnsveksten for statstilsatte 4,8 pst fra 1988 til 1989. Årslønnsveksten har variert mellom ulike grupper statstilsatte:

	Gjennomsnittslønn		Pst vekst fra 1988–89	Heltidstil. pr. 1.10.89
	1988	1989		
Kontorfullmektig/ F.kontorfullmektig	125.291	132.221	5,5	8.922
Fagarbeidere i Televerket ¹⁾	142.116	148.377	4,4	2.698
Saksbehandlere ²⁾	181.144	186.693	3,0	13.260
Eksp.sjef/underdirektør/byråsjef	248.750	255.635	2,7	803

¹⁾ Fagarbeidergruppen omfatter kun fagarbeider i Televerket.

²⁾ Omfatter konsulent og førstekonsulent.

Skoleverket

Lønnsstatistikken for skoleverket for 1989 er ikke ferdig. Ut fra foreløpig materiale omfatter statistikken 82 475 personer som utfører ialt om lag 74 600 årsverk.

Lønnsveksten fra 1. oktober 1988 til 1. oktober 1989 er ut fra det foreløpige materialet anslått til 5,0 pst. Veksten er her korrigert for overføringen av statlige skoler.

Kommunene

I utvalgets rapport fra januar i 1988 (NOU 1988:5) ble lønnsstatistikken og lønnsutviklingen i kommunene behandlet mer inngående enn i tidligere rapporter. Det vises til dette.

Ifølge Statistisk sentralbyrås statistikk steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten for heltidsansatte *kommunale arbeidstakere* utenom ansatte i helsevesen og sosial omsorg, skoleverket og ansatte som er time-lønte med 4,6 pst fra 1. oktober 1987 til 1. oktober 1988. For arbeidstakere i *helsevesen og sosial omsorg* steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten med 4,4 pst i det samme tidsrommet.

Av tilleggene utgjør de variable tilleggene, som omfatter bl.a. vakttillegg, søndagstillegg og komitégodtgjørelse den klart største andelen. SSB har lagt stor vekt på å revidere de variable tilleggene, slik at det nå er langt bedre kvalitet på disse tilleggene enn tidligere.

Kommunenes Sentralforbund (KS) offentliggjør statistikk for lønnstakere som følger Sentralforbundets tariffområde (eksl. Oslo og Bærum). Denne statistikken dekker om lag ¾ av de heltidsansatte som inngår i SSBs statistikker for kommunale arbeidstakere og helsevesen og sosial omsorg. I følge Sentralforbundets statistikk steg den gjennomsnittlige regulativlønnen for heltidsansatte med 4,5 pst fra 1. oktober 1987 til 1. oktober 1988. Medregnet deltidsansatte var den gjennomsnittlige stigningen 4,9 pst. For ansatte i lederstillinger var gjennomsnittlig stigning i regulativlønnen 3,3 pst.

På grunnlag av SSBs statistikk kan årslønnsveksten for kommuneansatte (inkl. helsesektoren) beregnes til 3,6 pst for heltidsansatte fra 1987 til 1988.

Ved lønnsoppgjøret i kommunesektoren i 1989 ble det brudd i forhandlingene KS førte med LOs forhandlingssammenslutning (LOK) og Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund – Seksjon Kommune (YS-K). Oppgjøret for disse gikk til frivillig lønnsnemnd. Kjennelsen i nemnda gikk ut på at det med virkning fra 1. april 1989 skulle gis et tillegg på kr 7 150,- pr. år. Sammenslutningen av akademikerforeninger i kommunene (SAK) som under forhandlingene hadde godtatt et tilbud fra KS, har akseptert at de samme reguleringsbestemmelser som følger av kjennelsen i Rikslønnsnemnda også gjøres gjeldende for SAKs medlemmer.

Det foreligger ikke lønnsstatistikk for 1989 fra SSB. Etter Sentralforbundets lønnsstatistikk for 1989 var det en gjennomsnittlig stigning i regulativlønnen på 5,2 pst fra 1. oktober 1988 til 1. oktober 1989. Resultatet av de lokale forhandlingene på 0,1 pst av årslønnsrammen, er trolig bare i begrenset omfang kommet med i dette tallet. På dette grunnlaget kan årslønnsveksten for kommuneansatte (inkl. helsesektoren) beregnes til 4,8 pst fra 1988 til 1989.

4. LØNSSOVERHENGET

Overhenget beskriver hvor mye lønnsnivået ved utløpet av ett år ligger over gjennomsnittsnivået for året. Det forteller dermed hvor stor lønnsveksten fra ett år til det neste vil bli selv om det ikke gis nye lønnstillegg eller foregår strukturendringer i det andre året.

Hvis alle lønnsoppgjør foregikk samtidig og ved begynnelsen av året og det ikke ble gitt lønnstillegg utover dette, ville lønnsoverhenget pr. definisjon være null og slike beregninger dermed overflødige.

Tariff tillegg og lønnsøkninger ellers blir imidlertid gitt på ulike tidspunkter for ulike inntektsgrupper og spredt utover hele året. Beregninger av overheng og årslønnsvekst er derfor nødvendig hvis det skal være mulig å sammenligne lønnsutviklingen for ulike lønnstakergrupper ved tariffoppgjør.

Størrelsen av overhenget vil ofte være et tolkingsspørsmål. Det kan også variere betydelig mellom områdene. Dette kan ha sammenheng med ulik lønnsvekst forrige år, men kan også ha sammenheng med at lønnstilleggene kom til ulike tider gjennom året.

Nå gis det ikke statistikk pr. 31. desember eller 1. januar for noen grupper. Overhenget må derfor anslås. For arbeidere i NHO-bedrifter brukes gjerne forholdet mellom lønnsnivået i 4. kvartal og årsgjennomsnittet. For andre grupper må det dels gjøres grove anslag. Størrelsen av overhenget vil avhenge av hvordan lønnsveksten skjer over året. Lønns tillegg som gis sent i året fører til større overheng til neste år enn tilsvarende tillegg som gis tidlig i året.

For de fleste gruppene har vi god oversikt over tidspunktene for tariff tillegg. Vi vet imidlertid mindre om når annen lønnsutvikling skjer. For grupper med en gitt lønnsstigning i en periode vil det beregnede overheng være avhengig av hva som forutsettes om forløpet av lønnsutviklingen gjennom perioden.

I oppstillingen nedenfor vises anslått overheng til 1989 og 1990 for en del områder.

	Overheng (pst) til	
	1989	1990
- Arbeidere i LO/ NHO-området i alt .	0,7	1,1
- Industrierbeidere ...	0,9	1,4
- Funksjonærer i NHO-bedrifter	0,4	1,7
- Staten	0,7	1,2
- Kommunene	0,9	1,3
- Varehandel	0,6	1,6
- Forretnings- og spa- rebanker	0,9	1,6
- Forsikring	0,6	1,4
- Forretningsmessig tjenesteyting	0,7	1,3

For gruppene i denne oppstillingen, er anslått overheng til 1990 noe høyere enn overhengen til 1989. Dette har i hovedsak sammenheng med at inntektsreguleringsloven som gjelder i perioden 1.4.89–31.3.90 ga adgang til noe høyere lønnstillegg enn etter loven som gjaldt fra 22.4.88 til 31.3.89.

Samlet overheng til 1990 for gruppene i oppstillingen, kan beregnes til om lag 1½ pst. Samlet overheng til 1989 for de samme gruppene var om lag 0,6 pst og til 1988 om lag 2 pst.

5. LØNNSUTVIKLINGEN FOR KVINNER OG MENN

Tallene i tabell 2a er et veiet gjennomsnitt av lønnsutviklingen for kvinner og menn. Av tabell 2g framgår lønnsutviklingen i de siste år for henholdsvis kvinner og menn for en del av de samme gruppene som i tabell 2a.

Tabell 2g viser at heltidsansatte kvinner i de fleste år har hatt en sterkere lønnsutvikling enn menn innen samme gruppe. Samlet over perioden 1980–89, har kvinner hatt en noe sterkere vekst enn menn innen de fleste grupper. Størst forskjell mellom lønnsutviklingen for kvinner og menn har det vært blant funksjonærer i NHO-bedrifter og i forsikring. Det var først og fremst i årene 1980–82 lønnsutviklingen var sterkere for kvinner enn for menn. Det gjennomsnittlige årslønnsnivået er imidlertid betydelig lavere for kvinner enn for menn.

For de grupper hvor det foreligger lønnsstatistikk for 1989 har kvinner stort sett hatt en klart sterkere lønnsutvikling enn menn fra 1988 til 1989. Dette må antas å ha sammenheng bl.a. med at det både i 1988 og i 1989 har vært gitt like nominelle tillegg og at inntektsreguleringslovene disse to årene har

redusert lønnsglidningen. Lønnsglidningen har tradisjonelt vært høyest for menn.

Kvinner har økt sin andel av sysselsettingen de siste årene. Pga. at kvinners gjennomsnittslønn ligger lavere enn for menn, vil en større andel kvinner trekke den gjennomsnittlige årlige lønnsveksten ned. For områdene i tabell 2g betyr dette at samlet lønnsvekst i perioden 1980–89 ligger noe lavere enn hva som ville ha vært tilfelle ved uendret kvinneandel. Kvinnerens andel av totalt antall sysselsatte har økt fra 41,1 pst i 1980 til 44,5 pst i 1989.

Det relative lønnsnivå for kvinnelige arbeidere

Tabell 2h viser det relative lønnsnivå for kvinnelige arbeidere i forhold til mannlige arbeidere i tidsperioden 1980 til 1989. Det relative lønnsnivået i tabellen er beregnet på grunnlag av samme lønnsbegrep som tabell 2a, dvs. timelønnsfortjenesten eksklusive overtid omregnet til 37,5 timers uke.

Kvinneandelen i NHO-området har økt kontinuerlig de siste årene. I industrien har kvinneandelen sett under ett økt fra 16 pst i 1980 til 18 pst i 1989. Imidlertid er det forskjeller mellom næringer, og i enkelte næringer har det skjedd en markert nedgang i kvinneandelen fra 1980 til 1989. Det gjelder spesielt i hermetikkfabrikker, sjokolade og sukkervareindustrien, tekstil og bekledning og konfeksjonsfabrikker.

I industrien under ett har kvinners relative timefortjeneste i forhold til menns, steget fra 84,0 pst i 1980 til 88,8 pst i 1989. De siste årene har det for flere bransjer vært en viss økning i timefortjenesten for kvinner i forhold til menn. For noen bransjer har det vært en viss tilbakegang i timefortjenesten for kvinner i forhold til menn. Det gjelder i jern- og metallindustrien og elektronisk industri. Utviklingen i relative lønnsnivåer kan også skyldes struktureffekter som følge av den relativt sterkere økning i kvinnelig sysselsetting.

6. DELTIDSANSATTE

I flere av delstatistikkene fra Statistisk sentralbyrå er det en oversikt over antall, gjennomsnittlig lønn og fordelingen av de deltidsansatte etter omfanget av ukentlig arbeidstid.

Definisjonen av deltidsansatte i lønnsstatistikken er ikke knyttet til et bestemt antall

Tabell 2 g. Lønnsutviklingen for heltidsansatte kvinner og menn for noen grupper¹⁾ 1980–1989. Prosent.

	Industri- arbeidere ²⁾		Funksjonærer i NHO-bedrifter		Varehandel		Bank ³⁾		Forsikring	
	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K
1980–81	9,8	11,1	11,5	13,3	10,1	11,8	10,6	12,4	11,2	12,5
1981–82	10,2	11,0	11,6	13,2	11,4	11,8	13,8	15,7	12,5	14,3
1982–83	8,1	9,3	7,4	8,5	8,0	7,7	7,3	8,2	7,9	8,9
1983–84	7,9	8,2	8,5	9,5	7,8	8,2	6,0	6,6	5,1	5,8
1984–85	7,5	7,2	8,8	9,3	8,0	8,0	9,2	8,9	8,0	8,5
1985–86	10,1	10,5	10,8	11,9	11,6	12,8	10,2	10,3	9,6	10,2
1986–87	8,1	8,6	6,3	7,4	9,1	8,0	4,1	3,9	3,4	4,3
1987–88	5,7	6,1	3,6	4,5	5,8	6,1	9,8	10,8	10,5	11,5
1988–89	4,7	6,2	4,5	6,7	4,7	6,7	3,8	5,8	3,1	5,5
1980–89	99,8	114,0	101,2	123,2	108,0	117,0	104,4	119,5	97,8	117,3
Gjennomsnitt	8,0	8,7	8,1	9,3	8,5	9,0	8,3	9,1	7,9	9,0
Årslønnsnivå 1989	164500	146000	225800	164000	178600	138800	202100	161700	246200	177700

	Stat		Kommune ⁴⁾		Forretningsm. tjenesteyting		Helse- sektoren ⁵⁾		Undervisnings- sektoren	
	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K
1980–81	8,9	11,4	9,9	12,2	13,7	15,1	–	–	6,6	8,4
1981–82	14,0	13,7	13,0	12,7	12,7	13,5	–	–	14,4	14,2
1982–83	5,8	6,9	9,8	8,7	10,6	9,9	7,8	8,4	5,5	6,9
1983–84	6,7	7,0	6,7	6,9	8,2	8,8	8,5	6,3	6,9	6,9
1984–85	7,4	7,5	6,1	6,1	9,5	8,9	7,9	7,1	7,1	6,8
1985–86	11,0	10,8	13,5	13,0	11,4	12,1	12,7	13,5	11,6	10,6
1986–87	4,2	3,8	2,5	1,5	8,4	9,0	2,3	2,1	4,1	3,1
1987–88	5,5	4,4	4,4	5,6	5,2	6,5	3,5	5,0	7,7	8,1
1988–89	4,7	6,0	–	–	3,4	4,3	–	–	–	–
1980–89	92,3	98,2	–	–	120,6	130,9	–	–	–	–
Gjennomsnitt	7,5	7,9	–	–	9,2	9,7	–	–	–	–
Årslønnsnivå 1989	–	–	–	–	246200	173500	–	–	–	–

¹⁾ Årsgjennomsnitt for industrien. For andre gruppene lønnsutvikling mellom tellingstidspunktene.

²⁾ Timefortjeneste ekskl. overtid.

³⁾ Forretnings- og sparebanker.

⁴⁾ Eksklusiv helsevesen, sosial omsorg og skoleverket.

⁵⁾ Statistikk utarbeidet første gang i 1982.

Tabell 2 h. Gjennomsnittlig timefortjeneste (eksklusive overtidstillegg og omregnet til 37,5 timers uke) for voksne kvinnelige arbeidere i prosent av tilsvarende timefortjeneste for menn i tidsrommet 1980 til 1989.

Kvinneandel i pst. 80	89	Bransje	1980	1983	1985	1986	1987	1988	1989
16	18	Industrien i alt	84,0	86,4	86,4	86,7	87,1	87,5	88,8
33	34	Nærings-nyttelsesm.ind.	87,2	88,3	88,0	88,1	87,9	88,1	89,1
69	64	Hermetikkfabrikker	90,1	94,4	95,9	98,5	99,9	97,8	99,2
61	59	Sjokolade, sukkerv.ind.	91,1	91,3	92,5	91,9	92,6	92,2	94,2
67	62	Tekstil, Bekledning	89,7	91,6	89,6	89,0	88,8	89,7	90,7
58	56	Tekstilfabrikker	89,5	91,1	89,6	89,4	88,6	90,2	90,7
87	76	Konfeksjonsfabrikker	88,0	91,8	86,8	86,0	86,2	86,7	88,7
7	14	Treindustri	91,8	93,9	96,8	95,6	94,9	95,3	98,5
12	12	Treforedling-papirv.	89,0	92,4	92,4	92,8	92,9	92,6	92,4
17	20	Grafisk industri	82,3	82,4	82,0	80,6	81,0	82,8	85,4
21	22	Kjemisk industri ialt	88,3	91,1	91,6	91,9	91,9	91,7	92,0
11	11	Mineralbearb. ind.	86,1	87,9	88,7	88,4	88,8	88,7	89,8
53	56	Elektronisk industri	92,2	94,1	95,1	93,9	93,1	89,6	91,5
9	10	Jern- og metallind.	89,4	90,5	91,2	90,8	89,8	88,5	88,7
4	6	Landtransport	90,4	91,5	91,5	92,3	91,4	92,3	92,7

Kilde: NHO's kvartalsstatistikk for arbeidere.

Tabell 2 i. Antall deltidsansatte i enkelte næringer. Menn og kvinner. 1981 og 1989 (1988).

		Menn			Kvinner			Total deltids- syssel- setting
		Ansatte med i lønns- statistikken	Deltids- ansatte	Andel deltids- ansatte	Ansatte med i lønns- statistikken	Deltids- ansatte	Andel deltids- ansatte	
Funksjonærer i	1981	69 330	574	0,8	25 936	8 014	30,9	9,0
NHO-bedrifter	1989	73 936	756	1,0	32 719	8 101	24,8	8,3
Bankvirksomhet	1981	11 705	236	2,0	13 172	3 972	30,2	16,9
	1989	12 524	246	2,0	18 173	5 731	31,5	19,5
Forsikring	1981	3 231	50	1,5	4 096	1 231	30,1	17,5
	1989	4 428	79	1,8	5 839	1 646	28,2	16,8
Varehandel	1981	54 819	3 691	6,7	70 841	43 341	61,2	37,4
	1989	57 303	5 134	9,0	69 886	39 909	57,1	35,4
Forretningsmessig	1981	12 620	331	2,6	8 096	2 821	34,8	15,2
tjenesteyting	1989	18 447	583	3,2	14 059	4 269	30,4	14,9
Staten ¹⁾	1981	113 708	2 394	2,1	63 352	20 719	32,7	13,1
	1988	104 921	4 024	3,8	71 679	25 284	35,3	16,6
Skoleverket	1981	37 364	4 961	13,3	35 796	19 354	54,1	33,2
	1988	38 897	5 846	15,0	45 555	20 237	44,4	30,9
Kommunal- og fylkes- kommunal virksomhet	1988	51 992	3 884	7,5	42 160	27 973	66,3	33,8
Helsevesen og sosial omsorg								
– Kommunal og fylkeskommunal	1988	21 614	2 659	12,3	143 709	79 922	55,6	50,0
– Privat	1988	3 156	648	20,5	18 757	10 324	55,0	50,1

¹⁾ Inkl. statens helsevesen.

arbeidstimer pr. uke. Arbeidstakere blir regnet som deltidsansatte dersom de har redusert arbeidstid uten at dette er vanlig ordning ved bedriftene de arbeider i eller i vedkommende næring. Imidlertid gir ikke lønnsstatistikken en fullstendig oversikt over omfanget av deltidsarbeid innen vedkommende næring/gruppe. Timelønte deltidsarbeidere uten fast ukentlig arbeidstid er ikke med. Hotell- og restaurantdrift har et forholdsvis stort innslag av denne type arbeidskraft.

Omfanget av deltidsarbeid

Tabell 2i viser omfanget av deltidsarbeid i enkelte næringer i 1981 og 1989. Det er få mannlige deltidsansatte i alle næringer, mens bildet er et helt annet for kvinnelige deltidsansatte. I varehandelen, kommunene og helsesektoren er mer enn halvparten av kvinnene deltidsansatte, mens noe mindre enn halvparten er deltidsansatte i skoleverket. Andelen av deltidsansatte kvinner er – bortsett fra i staten og i bankvirksomhet – noe lavere i 1989 (staten 1988) enn i 1981. For kvinner og menn under ett arbeider halvparten deltid i helsevesen og sosial omsorg, ca. 35 pst i varehandelen og ca. 1/3 i kommunal virksomhet og skoleverket. For de andre næringene er andelen 15–20 pst i 1989, bortsett fra i NHO-bedrifter hvor andelen er vel 8 pst.

I tabell 2j vises veksten fra 1981 til 1989 i antall heltids- og deltidsansatte som inngår i noen delstatistikker.

Veksten i antall ansatte vil i noen statistikker være påvirket av at statistikken har vært under utbygging i perioden, slik at sysselsetningsveksten i næringen har vært svakere enn det lønnsstatistikken antyder.

Tabell 2j viser at kvinner utgjør 78 pst eller mer av de deltidsansatte innen de næringene en har sett på. Et annet trekk er at prosentvis har veksten i antall kvinner på heltid vært til dels langt sterkere enn for menn på heltid. Samtidig har veksten i antall kvinner i deltidsarbeid økt svakere enn på heltid (staten unntatt). For menn har økingen i antall ansatte på deltid vært sterkere enn for kvinner på deltid når en ser bort fra bankvirksomhet

Lønnsutviklingen

I tabell 2k vises utviklingen i gjennomsnittlig månedsfortjeneste for deltidsansatte kvinner i enkelte arbeidstidsgrupper i noen næringer i 1984 og 1989. I tabellen er også tatt med økingen i månedsfortjenesten for heltidsansatte kvinner i alt i de samme næringene. For funksjonærer i NHO-bedrifter foreligger statistikk over ukentlig arbeidstid og lønn først fra 1986.

Tabell 2j. Antall ansatte på hel- og deltid etter lønnsstatistikken i noen næringer samt kvinners andel av deltidssysselsettingen.

		Heltid		Deltid		Vekst 81/89 (pst)		K-andel av deltidsansatte
		1981	1989	1981	1989	Heltid	Deltid	
NHO-funksj.	M	68 756	73 180	574	756	6,4	31,7	91
	K	17 922	24 618	8 014	8 101	37,4	1,1	
Bankvirksomhet	M	11 469	12 278	236	246	7,1	4,2	96
	K	9 200	12 442	3 972	5 731	35,2	44,3	
Forsikring	M	3 181	4 349	50	79	36,7	58,0	95
	K	2 865	4 193	1 231	1 646	46,4	33,7	
Varehandel	M	51 128	52 169	3 691	5 134	2,0	39,1	89
	K	27 500	29 977	43 341	39 909	9,0	-7,9	
Forretningsmessig tj.yt. Staten ¹⁾	M	12 289	17 864	331	583	45,4	76,1	88
	K	5 275	9 790	2 821	4 269	85,6	51,3	
Skoleverket	M	111 314	100 897 ²⁾	2 394	4 024 ²⁾	-9,4 ³⁾	68,1 ³⁾	86
	K	42 633	46 395 ²⁾	20 719	25 284 ²⁾	8,8 ³⁾	22,0 ³⁾	
	M	32 403	33 051 ²⁾	4 961	5 846 ²⁾	2,0 ³⁾	17,8 ³⁾	78
	K	16 442	25 318 ²⁾	19 354	20 237 ²⁾	54,0 ³⁾	4,6 ³⁾	

¹⁾ I tidsrommet 1981–87 har en del etater og sykehus blitt overført til fylkeskommunal eller kommunal sektor, bl.a. distriktslegetjenesten, folketannrøkta, Gaustad og Reitgjærde sykehus. I 1988 ble etater omorganisert til stiftelse og aksjeselskaper. Av disse var Norsk Rikskringkasting, TBK og Statens Teknologiske institutt de største.

²⁾ 1988.

³⁾ 1981/88.

Tabell 2 k. Månedstjeneste for deltidsansatte kvinner i enkelte næringer og arbeidstidsgrupper. Lønnsutviklingen for deltids- og heltidsansatte. 1984–89.

	1984		1989		Øking i mnd. fortj. 1984–89	
	Ansatte	Mnd. fortj.	Ansatte	Mnd. fortj.	Deltidsans.	Heltidsans.
<i>Varehandel</i>	42 359	4 199	39 909	5 942	41,5 ¹⁾	48,8
16–17,9 t	1 721	3 122	1 851	4 431	41,9	
18–19,9 t	2 844	3 793	4 269	5 274	39,0	
20–21,9 t	9 072	3 824	5 527	5 574	45,8	
22–23,9 t	3 869	4 357	3 526	6 382	46,5	
24–25,9 t	4 136	4 563	3 431	6 630	45,3	
<i>Forretnings- og sparebanker</i>	4 816	5 329	5 731	7 813	46,6 ¹⁾	46,4
16–17,9 t	606	4 495	188	6 120	36,2	
18–19,9 t	1 559	4 597	2 459	6 373	38,6	
20–21,9 t	602	5 080	359	7 390	45,5	
22–23,9 t	469	5 692	621	7 805	37,1	
24–25,9 t	279	5 963	168	8 920	49,6	
<i>Forsikring</i>	1 186	5 961	1 646	9 150	53,5 ¹⁾	46,7
16–17,9 t	274	4 635	415	6 598	42,4	
18–19,9 t	157	4 727	83	7 230	53,0	
20–21,9 t	151	5 397	264	8 260	53,0	
22–23,9 t	114	6 074	93	9 220	51,8	
24–25,9 t	40	6 291	62	9 570	52,1	
<i>Forretningsm. tj.yting</i>	3 257	5 835	4 269	8 838	51,5 ¹⁾	47,8
16–17,9 t	194	4 560	196	6 591	44,5	
18–19,9 t	513	4 648	590	6 755	45,3	
20–21,9 t	561	5 218	486	7 513	44,0	
22–23,9 t	324	6 140	473	8 455	37,7	
24–25,9 t	288	6 499	245	8 964	37,9	
<i>Funksjonærer i NHO-bedrifter²⁾</i>	—	—	8 101	8 284	—	47,6
16–17,9 t	—	—	864	4 909	—	
18–19,9 t	—	—	1 907	6 446	—	
20–21,9 t	—	—	902	7 101	—	
22–23,9 t	—	—	1 026	7 824	—	
24–25,9 t	—	—	433	8 789	—	

¹⁾ Lønnsutviklingen for deltidsansatte i alt vil være påvirket av arbeidstidsendringer.²⁾ Det foreligger ikke tall før 1986.

Tabell 2k viser at deltidsansatte kvinner i gjennomsnitt har hatt en sterkere lønnsvekst enn heltidsansatte kvinner i forsikring og i forretnings- og sparebanker. I varehandel og i forretningsmessig tjenesteyting har veksten for deltidsansatte vært svakere enn for heltidsansatte. I forretnings- og sparebanker har deltidsansatte kvinner i arbeidstidsgruppen 24–25,9 timer hatt høyere lønnsvekst enn heltidsansatte i alt. I enkelte grupper – særlig innen forsikring – er antall deltidsansatte så lavt at tallene blir mindre pålitelige.

Det foreligger foreløpig ikke materiale til nærmere analyse av denne forskjellen i lønnsutviklingen mellom deltids- og heltidsansatte kvinner, men det er bl.a. grunn til å

anta at opprykksmulighetene er mindre for deltidsansatte enn for heltidsansatte.

På den annen side har lavlønnsstillegg ved lønnsoppgjørene som regel kommet en stor del av de deltidsansatte til gode.

Tallet på deltidsansatte menn i de ulike næringer er så lavt at en ikke har utarbeidet tilsvarende tabell for menn.

I tabell 2k har en også tatt med lønnsutviklingen for deltidsansatte kvinner i alt. Imidlertid vil endringer i omfanget av arbeidstimer påvirke lønnsutviklingen for deltidsansatte. Tabell 2l viser hvordan arbeidstiden for deltidsansatte i noen næringer har endret seg de siste årene. Som mål på dette har en brukt andelen som arbeider under 22 t/uke. Det un-

derstrekkes at det vil være en del usikkerhet knyttet til et så «grovt» mål.

Tabell 21. *Endringer i arbeidstid for deltidsansatte i noen næringer. Andel av deltidsansatte som arbeider under 22/uke. Prosent.*

		1984	1985	1986	1987 ¹⁾	1988 ¹⁾	1989 ¹⁾
Bank- virksom- het	M	67	71	73	70	71	70
	K	65	63	62	65	60	58
Forsik- ring	M	83	79	71	74	73	76
	K	54	54	51	59	49	50
Vare- handel	M	66	67	71	59	75	76
	K	50	49	49	51	51	51
Forret- ningsm. tj.yt.	M	53	56	58	52	55	55
	K	51	50	49	46	43	42

¹⁾ P.g.a arbeidstidsreduksjonen 1.1.87, er 1987, 1988 og 1989-tallene ikke sammenliknbare med tallene for årene før.

Fra 1984 til 1986 synes kvinner på deltid å ha økt sin ukentlige arbeidstid noe. Dvs. andelen som arbeider under 22 t/uke har gått ned. Økingen er mest markert i forsikringsvirksomhet. For kvinner betyr dette at når en tar hensyn til arbeidstidsøkningen, så har lønnsutviklingen pr. tidsenhet for deltidsansatte ialt vært svakere enn det tabell 2k viser i denne perioden. Fra 1987 til 1989 har kvinner på deltid i forsikring økt sin ukentlige arbeidstid ganske mye. Det samme er tilfelle også i bankvirksomhet og i forretningsmessig tjenesteyting. Blant menn er det et lavt antall som arbeider deltid i de fleste gruppene i tabell 2l. Tallene blir derfor mer usikre for menn enn for kvinner.

7. LØNNSPREDNING I NHOs KVAR-TALSSTATISTIKK

Siste kolonne i tabell 2e gir en oversikt over lønnsglidningens andel av lønnsveksten. Denne viser at lønnsglidningens andel av den totale lønnsveksten økte frem til 1. kvartal 1988. Etter 1. kvartal 1988 har lønnsreguleringsloven ført til at lønnsglidningen i gjennomsnitt har havnet på anslagsvis 0 prosent.

De fleste sentrale tariff tillegg som er gitt i 80-årene er kronetillegg, dvs. fast kronebeløp pr. time for alle bransjer. Prosentvis betyr dette mer for bransjer med lavt lønnsnivå, og vil isolert sett bidra til at lavtlønnsbransjer bedrer sin relative lønnsposisjon. De to siste årene har dette forhold vært mer fremtreden-

de enn tidligere, fordi det praktisk talt ikke har vært lønnsglidning.

I 1986, 1987 og 1988 ble tariff tillegg gitt etter forbundsvisse forhandlinger, slik at tariff tilleggene var differensierte mellom avtale-områder. Tariff tilleggene førte ikke nødvendigvis til at alle lavtlønnsbransjer bedret sin posisjon. Den viktigste isolerte bedringen skyldes lavtlønnsordninger og andre bransjevis klausuler bundet til lønnsutviklingen i egen bransje, til industri eller til andre gruppers lønnsutvikling.

Etter 1. oktober 1986 er det kommet en rekke varianter av lavtlønns-/garantiordninger i de ulike bransjer.

Lavtlønns tillegg ifølge garantiordningen mellom LO og NHO ble også gitt i perioden med inntektsreguleringslov i 1988 og 1989, fortrinnsvis 1. oktober. I endel bransjer, hovedsakelig i industri, er disse tillegg regnet ut i forhold til industriens gjennomsnittsfortjeneste. Ulike tillegg ble gitt etter hvilket inntektsintervall gjennomsnittsfortjenesten i bedriften lå i forhold til industrien. De siste årene har bedrifter med gjennomsnittlig timefortjenester lavere enn 80 prosent av industriens gjennomsnittsfortjeneste gitt 200 øre i lavtlønns tillegg, mens bedrifter med fortjenester mellom 87,5 og 90 pst var lavtlønns tilleggene på 25 øre. Kostnadene totalt for de aktuelle bransjer er ment å skulle tilsvare 85 pst av industriens gjennomsnitt. Dersom de graderte tillegg utgjorde mindre enn beregningsgrunnlaget for bransjen, ble det ekstra tillegg som regel gitt likt for alle i bransjen.

Men en rekke bransjer har beregninger basert på lønnsnivået for egen bransje. Det gjelder f.eks. bransjer som landtransport, hotell og restaurant, mekaniske verksteder, elektronisk, møbelbransjen, bilverksteder, kjemisk-teknisk industri osv. I hvilken utstrekning alle disse ordningene bidrar til endret lønnsstruktur mellom bransjer vil være avhengig av hvilke prinsipper som blir benyttet i de enkelte bransjer og effekten av disse.

Endringer i sysselsettingsfordelingen innenfor bransjene kan i seg selv føre til endringer i lønnsnivået. Dersom det for en bransje i tilbakegang forsvinner timeverk med relativt lave lønnsnivåer, vil det gjennomsnittlige lønnsnivået isolert sett stige på grunn av frafallet av timeverk. Dette har nok vært tilfelle for endel bransjer, særlig i 1988 og 1989. Motsatt vil lønnsnivået synke dersom de relativt godt betalte timeverkene forsvinner.

Tabell 2m viser utviklingen i det relative lønnsnivå i forhold til industri for enkelte bransjer for voksne arbeidere (menn og kvinner) fra 3. kvartal 1974 til 4. kvartal 1989. Det relative lønnsnivå er beregnet på grunnlag av

gjennomsnittlige timefortjenester eksklusive overtid og skifttillegg o.l. i de respektive bransjer.

I 4. kvartalstallene er som regel lavlønns-/garantitilleggene pr. 1. oktober samme år kommet med. For bransjer med de største garantitillegg og lav lønnsglidning vil derfor tallene for 4. kvartal kunne gi det høyeste relative nivå gjennom året. På den annen side vil også endel av de lokale tillegg eller lønns-glidningen – spesielt i høytlønsgrupper og som gjerne skjer på høsten – også være med fullt ut i 4. kvartalstallene.

På grunn av sesongvariasjoner for lønnstillegg bransjene imellom, gir egentlig ikke relative fortjenestetall basert på enkelt kvartal noe direkte uttrykk for utviklingen bransjene imellom fra et år til det neste. På lang sikt vil imidlertid tabellen gi et reellt bilde av forholdene bransjene imellom. Imidlertid vil lønnsrelasjonene bli forholdsvis usikre på såvidt detaljerte bransjer som tabell 2m.

Tabellen er basert på de faktiske gjennomsnittlige timefortjenester. Enkelte bransjer har derimot en vesentlig andel arbeidstakere med lavere ukentlig arbeidstid enn gjennomsnittet for industrien totalt, som følge av grupper skiftarbeidere, turnusarbeidere etc. For slike bransjer vil nivåene i forhold til gjennomsnittet i industrien kunne være noe overvurdert.

Tabell 2m viser at lønnsstrukturen mellom bransjer over noen år endrer seg lite. Dette ser ut til å være hovedtendensen særlig i 1980-årene, men det kan være endel variasjoner avhengig av hvilke bransjer og tidsperioder som legges til grunn.

Flere lavlønnsbransjer har bedret sin gjennomsnittlige lønnsposisjon i perioden med lønnsregulering gjennom 1988 og 1989, hovedsaklig som følge av garantitillegg pr. 1. oktober og det forhold at lønnsglidningen i andre bransjer har stoppet opp. Kronetillegg, dvs. fast kronetillegg pr. time for alle, har også bidratt til at lavlønnsbransjene relativt sett har et høyere lønnsnivå i dag. Dette har sammenheng med at samme kronebeløp gir høyere prosentvis lønnsvekst på lave timefortjenester enn på høye. I motsatt ende av skalaen har det vært en svak gjennomsnittlig lønnsvekst innenfor anleggsvirksomhet, byggevirkomhet og oljevirkomhet. Dette har ført til at lønnsforskjellen mellom bransjene med hensyn til bunn og topp har blitt betydelig mindre i de siste to årene.

8. OPPSUMMERING AV KAPITTEL 2

● Anslagene for årslønnsveksten fra 1988 til 1989 har variert en del mellom de ulike gruppene. For de grupper Beregningsutvalget gir oppgaver over, ligger årslønnsveksten fra 1,2 til 6,4 pst. Anslaget for gjennomsnittet av gruppene er beregnet til omlag 4,3 pst. For industriarbeidere er årslønnsveksten anslått til 5,0 pst, og for funksjonærer i NHO-bedrifter til 3,6 pst. I staten er veksten anslått til 4,8 pst. Anslaget i landtransport og i varehandel er henholdsvis 4,7 og 4,5 pst. I forretningsmessig tjenesteyting er anslaget 3,0 pst og i bygg- og anlegg 1,2 pst.

Den høyeste lønnsveksten fra 1988 til 1989 for de gruppene utvalget har sett på, er blant ansatte i hotell og restaurantvirksomhet med 6,4 pst.

Lønnsutviklingen i 1988 og 1989 har vært påvirket av lovreguleringen i inntekter og utbytte. Lovene la begrensninger på lokale lønnstillegg (lønns-glidning) i den perioden lovene gjaldt, dvs. fra 22. april 1988 til 31. mars 1989 og videre fra 1.4.89 til 31.3.90.

Inntektsreguleringsloven som gjelder i perioden 1.4.89 – 31.3.90 er imidlertid noe oppmyket i forhold til den forrige loven. Denne åpner for høyere lønn ved omorganisering eller effektivisering. Dessuten gir den større muligheter for alders- og ansiennitetsopprykk.

Endringer i aldersstrukturen gjennom oppsigelser/innskrenkninger har påvirket lønnsveksten fra 1988 til 1989 for noen grupper. F.eks. har slike endringer dratt opp lønnsveksten fra tellingstidspunktet i 1988 til tellingstidspunktet i 1989 med ca. 0,8 prosentpoeng blant funksjonærer i NHO-bedrifter og ca. 1¼ prosentpoeng blant ansatte i bankvirksomhet.

Funksjonærer i forretningsmessig tjenesteyting og i NHO-bedrifter, ansatte i varehandel og i forretnings- og sparebanker har hatt den sterkeste lønnsveksten sett under ett i perioden 1980 til 1989. Den laveste lønnsveksten har en hatt blant arbeidere i bygg- og anlegg.

Skoleverket vil imidlertid få en sterkere lønnsutvikling de to siste årene enn offentlig ansatte forøvrig. Dette skyldes de særskilte tilleggene for undervisningspersonalet (UFA-oppgjøret) som følge av lønnsnemndskjennelsene av 15. april 1988 og 11. mars 1989.

● Utvalget har anslått lønns-overhevet til 1990 for endel grupper.

Lønns-overhevet inn i 1990 for arbeidere i alt i LO/NHO-området er beregnet til 1,1 pst og 1,4 pst for industriarbeidere. For funksjonærer i NHO-bedrifter anslås overhevet til

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1990

Tabell 2 m. Bransjevis oversikt over det relative lønnsnivå¹⁾ i 3. kvartal 1974 til 4. kvartal 1989. (Voksne industriarbeidere = 100).

Bransje	1974 3. kv.	1980 3. kv.	1985 ²⁾ 4. kv.	1986 4. kv.	1987 4. kv.	1988 4. kv.	1989 4. kv.
Bergverk	105	114	104	102	103	103	106
Industri i alt	100	100	100	100	100	100	100
Herav:							
Lærvare- og sportsartikkel- fabrikker	82	83	82	80	83	86	85
Skofabrikker	81	84	80	80	81	83	85
Hermetikkfabrikker	78	77	82	80	82	85	86
Tekstilfabrikker	83	83	82	83	84	85	87
Bakerier og konditorier	88	87	84	86	85	87	87
Konservesfabrikker	81	87	86	87	86	87	87
Konfeksjonsfabrikker	79	84	82	83	84	86	88
Fiskeindustri	88	87	87	86	85	86	88
Trevarefabrikker og snekkerier	99	95	94	92	90	89	89
Trelastbruk	98	94	90	90	89	89	90
Plastindustri	93	92	89	91	91	90	91
Konvolutt-, pose- og papirvarefabrikker	89	92	92	92	93	91	91
Elektronisk industri	97	100	96	95	96	90	91
Glassverk	90	91	91	93	91	91	93
Fajanse-, porselens- og keramikkindustri	93	95	91	91	92	92	93
Margarinfabrikker	91	86	95	100	97	94	94
Møbel- og annen treindustri	93	92	94	93	94	95	94
Oljemøller, fettraff. og tranindustri	111	97	98	94	95	95	94
Papirindustri	94	95	96	96	97	95	94
Karosserifabrikker	105	101	99	96	97	95	94
Kjøttindustri	85	94	93	96	94	94	95
Teglverk	96	97	93	94	90	95	—
Wallboardfabrikker	103	100	97	99	97	97	96
Eskefabrikker	96	99	99	98	96	97	96
Møller og forblanderier	92	95	98	97	99	98	96
Sildemelindustri	100	95	89	93	102	98	96
Maling- og lakkindustri	99	94	96	96	96	95	97
Sjokolade- og sukkervareindustri	85	89	96	96	97	99	98
Mineralindustri	100	98	98	102	97	101	99
Mekaniske verksteder	108	106	102	101	100	100	99
Bilverksteder	101	98	97	100	101	101	100
Elektrokjemisk industri	103	105	105	102	101	101	101
Gummivarefabrikker	91	93	95	99	96	100	102
Sement- og lettbetongindustri	116	100	103	103	104	102	102
Betongvareindustri	102	105	105	108	108	106	106
Bokbinderier	95	102	105	104	105	107	106
Trehusfabrikker	108	105	107	106	110	110	106
Stenindustri	105	115	107	105	108	111	115
Tobakksfabrikker	88	92	105	109	108	—	—
Bryggerier og mineralvann- fabrikker	99	96	109	109	112	111	116
Avistrykkerier	—	—	146	149	147	145	142
Oljevirksomhet	—	—	125	121	120	122	119
Anleggsvirksomhet	142	—	142	147	145	143	136
Byggevirksomhet i alt	117	—	115	116	119	118	115
Landtransport i alt	93	96	94	94	90	93	92
Herav:							
Rutebilselskaper	92	95	92	92	86	90	90

¹⁾ Beregnet på grunnlag av gjennomsnittlig timefortjeneste (eksklusive overtidstillegg, skifttillegg o.l. samt betaling for helligdager, feriepenger o.l.) for voksne arbeidere.²⁾ Eksklusive etterbetaling.

1,7 pst, i varehandelen til 1,6 pst og i bank og forsikring til henholdsvis 1,6 og 1,4 pst. I staten og i kommunesektoren til henholdsvis 1,2 og 1,3 pst.

For mange av gruppene er anslått overheng til 1990 noe høyere enn overhenget til 1989. Dette har i hovedsak sammenheng med at inntektsreguleringsloven som gjelder i perioden 1.4.89 til 31.3.90 ga adgang til noe høyere lønnstillegg enn loven som gjaldt fra 22.4.88 til 31.3.89.

Samlet overheng til 1990 for gruppene kan beregnes til om lag 1½ pst. Samlet overheng til 1989 for de samme gruppene var om lag 0,6 pst og til 1988 om lag 2 pst.

● Heltidsansatte kvinner har hatt en noe sterkere lønnsutvikling enn menn innen samme gruppe i perioden 1980–89. Det har i perioden vært størst forskjell mellom lønnsutviklingen for kvinner og menn blant funksjonærer i NHO-bedrifter og i forsikring.

I industrien under ett har kvinners relative timefortjeneste i forhold til menns steget fra 84,0 pst i 1980 til 88,8 pst i 1989. De siste tre åra har det for flere bransjer vært en viss økning i timefortjenesten for kvinner i forhold til menn. For noen bransjer har det imidlertid vært tilbakegang i kvinners relative timefortjeneste.

KAPITTEL 3

Prisutvikling og prispolitikk

1. UTVIKLINGEN I PRISINDEKSENE

Figur 3.1 gir en oversikt over tolv månedersveksten i konsumprisindeksen i Norge og hos våre handelspartnere. Som figuren viser økte forskjellen i prisstigningen mellom Norge og våre viktigste handelspartnere fra 0,4 prosentpoeng i april 1985 til 3,4 prosentpoeng i mai 1986. Devalueringen av den norske kronen 11. mai 1986 bidro til å øke prisstigningen i Norge. I mars i 1987 var prisstigningen hele 7,7 prosentpoeng sterkere i Norge enn hos våre handelspartnere. Etter det har forskjellen gradvis blitt redusert, og etter mars 1989 har stigningstakten her ligget noe under stigningstakten hos våre handelspartnere. Forskjellen i januar 1990 er kommet opp i ett prosentpoeng.

Prisutviklingen i tidligere år, samt siste tolv månedersperiode for en del OECD-land framgår av tabell 3a.

Den gjennomsnittlige prisstigning i Norge fra 1987 til 1988 var 6,7 prosent, og fra 1988 til 1989 var stigningen 4,6 prosent.

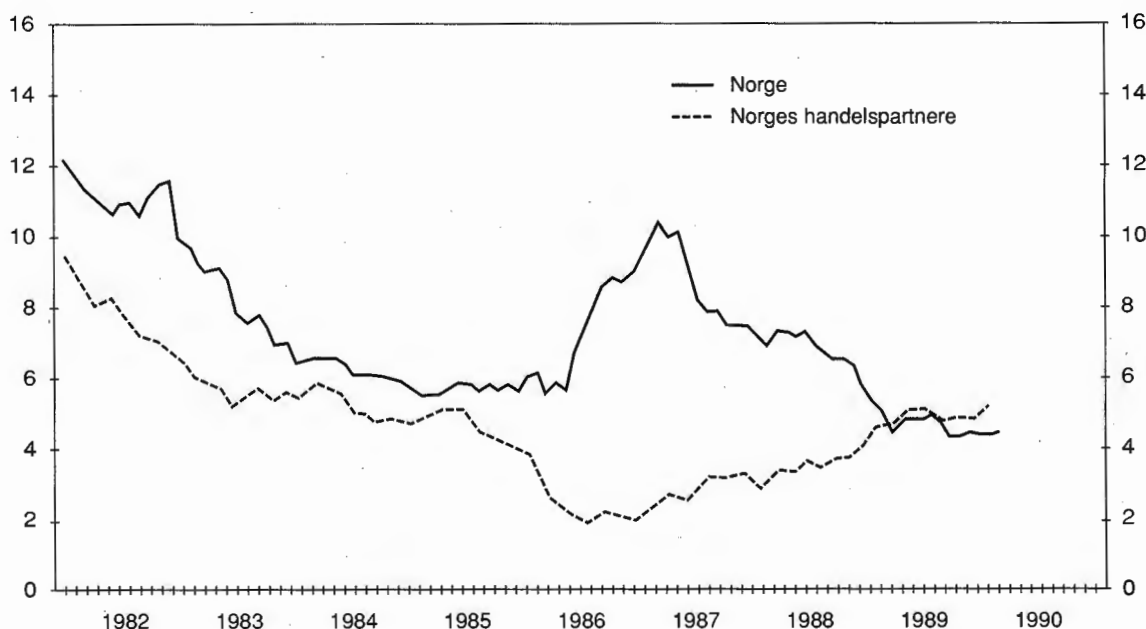
Gjennom første halvår 1988 var prisstigningstakten, regnet i forhold til samme periode året før, ganske stabil rundt 7 prosent. Etter det avtok stigningstakten fram til september 1989, og har etter den tid ligget stabilt på 4,2–4,3 pst, jf. tabell 3b.

Ved utgangen av 1989 lå desemberindeksen 1,1 pst høyere enn gjennomsnittlig indeks for 1989 (overheng), mens tilsvarende tall ved utgangen av 1988 var 1,5 pst.

Figur 3.2 gir et noe mer utfyllende bilde av prisutviklingen i Norge i den senere tid. Figuren viser:

- konsumprisindeksens stigningstall over en tolv månedersperiode (heltrukken linje).
- stigningstakt siste tre måneder (prikket linje). Tallene er her sesongjustert for å eli-

Fig. 3.1. Konsumprisene i Norge og hos våre handelspartnere. Prosentvis endring fra samme måned året før.

Kilde: OECD, Statistisk Sentralbyrå og Finansdepartementet.

Tabell 3 a. Konsumprisindeksen i en del OECD-land. Prosentvis endring.

	Årlig gj.snitt		Endring fra året før			jan. 1989–
	1967–76	1976–85	1987	1988	1989	jan. 1990
Norge.....	7,5	8,7	8,7	6,7	4,6	4,2
USA.....	6,1	7,3	3,7	4,1	4,8	5,2
Japan.....	9,4	4,2	0,1	0,7	2,3	3,0
Vest-Tyskland.....	4,8	3,9	0,2	1,2	2,9	2,7
Frankrike.....	7,8	10,1	3,1	2,7	3,5	3,4
Storbritannia.....	10,8	10,1	4,2	4,9	7,9	7,7
Italia.....	9,1	15,1	4,6	5,0	6,3	6,5
Sverige.....	6,8	9,7	4,2	5,8	6,5	8,7
Danmark.....	8,2	9,2	4,0	4,6	4,7	3,7
Finland.....	9,6	9,1	4,1	5,1	6,6	7,6
OECD-land (gj.snitt) ²⁾	7,2	8,0	3,2	3,5	4,7	5,0
EF.....			3,4	3,6	5,3	5,2
Norges handelsp.		8,9 ¹⁾	2,7	3,4	4,7	5,2

¹⁾ 1971–84.²⁾ OECD-land ekskl. Tyrkia. F.o.m. desember 1989 er privat konsum omregnet med kjøpekraftspariteter (mot tidligere valutakurser) brukt som vekter.

Kilde: OECD og Finansdepartementet.

Tabell 3 b. Konsumprisindeksen.

	Indekstall			Endring fra året før. Pst.		
	1988	1989	1990	1988	1989	1990
Januar.....	206,4	217,1	226,3	7,0	5,2	4,2
Februar.....	207,8	217,9	227,2	6,8	4,9	4,3
Mars.....	210,8	219,8		7,2	4,3	
April.....	211,3	221,0		7,2	4,6	
Mai.....	211,7	221,7		7,1	4,7	
Juni.....	212,9	223,0		7,1	4,7	
Juli.....	212,9	223,2		6,8	4,8	
August.....	212,7	222,5		6,6	4,6	
September.....	215,4	224,4		6,4	4,2	
Oktober.....	215,6	224,7		6,4	4,2	
November.....	215,6	224,8		6,2	4,3	
Desember.....	215,5	224,6		5,6	4,2	
Årsgjennomsnitt.....	212,4	222,1		6,7	4,6	

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

minere virkningene av typiske sesongvingninger, og i tillegg «glattet» (en metode for å eliminere tilfeldige og ekstraordinære utslag). Stigningstallene er deretter omregnet til årlig rate.¹⁾ Beregningsutvalget vil understreke at slike sesongjusteringer kan gjennomføres etter ulike metoder som vil kunne gi noe forskjellig resultat. Utvalget antar likevel at sesongjusterte ratet slik de er beregnet her kan gi et nyttig

supplement til andre måter å beskrive prisstigningen på.

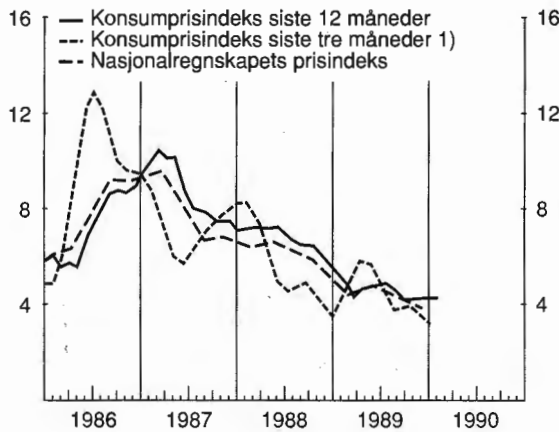
– deflatoren for privat konsum i det kvartalsvise nasjonalregnskapet (striplet linje).

Som framgår av fig. 3.2 hadde den underliggende prisstigningen (representert ved kurven for konsumprisindeks siste tre måneder) en «topp» like etter årsskiftet 1987/88. Dette må for en stor del antas å skyldes økte avgifter, justering av offentlige takster og økte matvarepriser. Ved årsskiftet 1988/89 har vi ikke noe utslag i den sesongjusterte stigningstakten, da bl.a. de offentlige takster og avgifter ble økt moderat. Derimot har vi en

¹⁾ Omregningen fra månedsrate til årlig rate er gjort etter følgende formel:

$(1 + \text{sesongjustert månedsrate})^{12}$

Fig. 3.2. Vekst i konsumprisindeksen og nasjonalregnskapets prisindeks. Prosent.

1) Tre måneders sentrert gjennomsnitt av underliggende tendens (vekst fra forrige måned i sesongjustert og glattet serie). Årlig rate.

«topp» i april/mai 1989, noe som blant annet antas å skyldes økte oljepriser og i noen grad økte priser på klær og skotøy. Deretter har den underliggende prisstigningstakten gått betydelig ned, fra ca. 6 pst i april/mai 1989 til ca. 3 pst i januar 1990. Heller ikke ved årsskiftet 1989/90 var det noen oppgang i den underliggende prisstigningstakten, selv om avgifter og takster gjennomgående ble økt noe mer enn foregående år og subsidiene ble redusert. Dog var det en nedgang i prisene på teletjenester. En noe større nedgang i prisene på klær og skotøy i forbindelse med sesongsalget i januar kan også ha virket inn. Ellers har Statistisk sentralbyrå av praktiske grunner gått over til å legge økningen i en del kommunale takster (bl.a. prisene på barnehage-

tjenester) inn i februarindeksen i stedet for januarindeksen.

Det understrekes at den underliggende prisstigningstakten, slik den beregnes, kan påvirkes forholdsvis sterkt av prisstigningen den enkelte måned.

Som framgår av fig. 3.2 lå deflatoren for privat konsum i det kvartalsvise nasjonalregnskapet klart under stigningen målt ved konsumprisindeksen i perioden fra 3. kvartal 1987 til 2. kvartal 1989. Det detaljerte prisma materialet er i hovedsak det samme for disse to indeksene, slik at eventuelle forskjeller først og fremst skyldes ulikheter i vektgrunnlaget. Vektgrunnlaget i kvartalsvis nasjonalregnskap er basert på sammensetningen av konsumet i hvert enkelt kvartal, mens det i konsumprisindeksen er et gjennomsnitt av konsumsammensetningen de tre foregående årene.

Det var særlig endringen i bilkonsumet som sammen med prisutviklingen for biler bidrar forskjellen i de to indeksene. En nærmere gjennomgang av vektgrunnlaget er tatt inn i Rapport nr. 3 for 1988.

Tabell 3c gir oversikt over prisstigningen i perioden februar 1988 – februar 1989 og perioden februar 1989–februar 1990 for ulike varegrupper. Som framgår, har prisstigningstakten i perioden februar 1989–februar 1990 gått mest ned i forhold til tilsvarende periode året før for varegruppene «Klær og skotøy», «Møbler og husholdningsartikler», «Reiser og transport» og «Andre varer og tjenester». Økningen i prisstigningstakten over 12 måneder har vært størst for «Matvarer» og «Drikkevarer og tobakk», vesentlig som følge av reduserte subsidier og sterkere avgiftsøkninger enn forrige år. De ulike konsumgruppens bidrag til den totale prisstigningen viser tilsvarende bilde.

Tabell 3 c. Konsumprisindeksen – varer og tjenester.

	Vekt %	Endring i pst.			Bidrag i pst. enhet	
		Gj.sn 88/89	feb. 88 feb. 89	feb. 89 feb. 90	feb. 88 feb. 89	feb. 89 feb. 90
Totalt	1002,2	4,6	4,9	4,3	4,9	4,3
Matvarer	154,0	2,7	3,0	3,8	0,50	0,60
Drikkevarer og tobakk	35,0	5,1	5,2	6,7	0,19	0,24
Klær og skotøy	74,8	3,1	4,2	1,8	0,33	0,14
Bolig, lys og brensel	231,5	6,1	6,6	6,8	1,38	1,51
Møbler og husholdn.artikler	84,9	3,6	4,7	2,5	0,39	0,21
Helsepleie	19,4	4,3	4,2	4,1	0,08	0,08
Reiser og transport	226,2	5,3	5,2	3,5	1,18	0,80
Fritidssysler og utdanning	95,1	4,5	4,3	4,5	0,42	0,43
Andre varer og tjenester	81,3	4,4	4,9	3,3	0,39	0,27

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

Tabell 3 d. Konsumprisindeksen – varer og tjenester etter leveringssektor. 1979 = 100.

	Vekt %	Endring i pst.			Bidrag i pst. enhet.	
		Gj.sn 88/89	feb. 88 feb. 89	feb. 89 feb. 90	feb. 88 feb. 89	feb. 89 feb. 90
Totalt	1002,2	4,6	4,9	4,3	4,9	4,3
1. Jordbruksvarer	88,6	2,1	1,2	6,1	0,12	0,55
1.1 Mindre bearbeidde	51,3	1,1	0,6	5,8	0,03	0,31
1.2 Mer bearbeidde	37,3	3,5	2,1	6,1	0,08	0,23
2. Fiskevarer	11,8	2,9	4,9	1,6	0,06	0,02
3. Andre norskproduserte konsumvarer	292,9	4,7	4,8	5,3	1,53	1,61
3.1 Lite påvirket av verdensmarke-						
dets priser	114,6	4,2	4,9	4,7	0,57	0,54
3.2 Påvirket av verdensmarkedet pga.						
stort importinnhold eller råstoff-						
pris bestemt på verdensmarkedet	83,8	6,0	3,7	8,5	0,34	0,73
3.3 Påvirket av verdensmarkedet pga.						
konkurranse fra utlandet	94,5	4,1	5,5	3,3	0,62	0,34
4. Importerte konsumvarer	261,1	2,8	3,4	1,8	0,84	0,46
4.1 Uten norsk konkurranse	169,3	3,6	4,7	1,4	0,69	0,22
4.2 Med norsk konkurranse	91,8	1,8	1,5	2,4	0,15	0,23
5. Husleie	138,2	7,6	8,6	7,3	1,06	0,96
6. Andre varer og tjenester	209,6	5,7	6,4	3,5	1,28	0,72
6.1 Med arbeidslønn som domineren-						
de prisleier	57,1	4,1	4,4	4,2	0,23	0,23
6.2 Også med andre viktige priskom-						
ponenter	152,5	6,3	7,1	3,3	1,05	0,50

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

Konsumprisindeksen gruppert etter leveringssektor viser at blant alle *hovedgruppene* har det vært en betydelig økning i prisstigningstakten for «Jordbruksvarer», og en viss økning for «Andre norskproduserte konsumvarer». I den sistnevnte hovedgruppen er det særlig varer «Påvirket av verdensmarkedet pga. stort importinnhold eller råstoffpris bestemt på verdensmarkedet» som har hatt økning i stigningstakten. Det har vært markert nedgang i prisstigningstakten særlig for «Fiskevarer», «Importerte konsumvarer uten norsk konkurranse» og «Andre varer og tjenester med andre viktige priskomponenter enn lønn». Det er «Andre varer og tjenester» som har bidratt sterkest til nedgangen i prisstigningstakten, jf. de to siste kolonnene i tabell 3d.

Nærmere om renter og kommunale avgifter/gebyrer i konsumprisindeksen

Prisene på kommunale varer og tjenester har i den senere tid økt betydelig. Dette har særlig sammenheng med at kommunen har økt selvfinansieringsgraden. Kommunale tje-

nester som tidligere var sterkt subsidiert av kommunen, har i større grad blitt brukerfinansiert. De kommunale varer og tjenester der brukerbetaling er aktuelt, gjelder særlig renovasjon, vann og kloakk, barnehagetjenester, hjemmehjelp m.v., elektrisitet og transporttjenester. I den kommunale helse- og tannhelsepleien er det i mindre grad egenbetaling, men kommunene har foretatt innsparinger ved å redusere tilbudet.

Svingningene i rentenivået er et annet forhold som påvirker husholdningenes økonomi betydelig, og som har betydning for prisutviklingen.

Det kan være av interesse å se nærmere på i hvilken grad endringer i rentenivå og i kommunale avgifter/gebyrer fanges opp av konsumprisindeksen.

Renteutgifter og kommunale avgifter/gebyrer for renovasjon, vann og kloakk inngår på en svært indirekte måte i konsumprisindeksen. Konsumgruppe 311–314 består av renter av lån til boligformål, forsikring av boliger, vannavgifter og andre avgifter. Disse gruppene har en vektandel i konsumprisindeksen på ca. 9,9 prosent (basert på forbruksundersøkelser 1986–88). Vektandelen har

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1990

steget jevnt siden 1979–81 da den var ca. 5,0 prosent. Disse gruppene har imidlertid ingen egne representantvarer, men forutsettes å stige i takt med husleie (konsumgruppe 315).

Renter og kommunale avgifter (i første rekke løpende vann-, kloakk og renovasjonsavgift) påvirker dermed konsumprisindeksen på to måter:

- gjennom den innvirkning som de har på husleiene i borettslag m.v.
- gjennom endringer i budsjett-/vektandelen.

Begge deler innebærer at det tar tid før endringer i rente og kommunale avgifter slår ut i indeksen. Husleiene i borettslag m.v. endres som regel bare en gang i året i forbindelse med generalforsamlingen (gjerne om våren). Renteendringer umiddelbart etter at majoriteten av borettslagsleiene er fastsatt vil dermed ikke slå ut i leiene (og dermed heller ikke konsumprisindeksen) før nærmere et år senere.

Dersom renter og kommunale avgifter stiger sterkere enn andre utgifter, får de isolert sett en større budsjettandel i forbruksundersøkelsene. Dette vil gi seg utslag i større vekt i konsumprisindeksen. Den innvirkning som renter og avgifter har på husleiene vil dermed få større innvirkning på utviklingen i konsumprisindeksen. Siden vektene i konsumprisindeksen bare endres en gang i året, kan det også her være snakk om et tidslag.

Når renter og renovasjons-, vann- og kloakkavgift er knyttet til representantvaren husleie, innebærer dette i realiteten at husleie har fått økt vekt i indeksen. Bakgrunnen for dette, er at man har valgt å la utviklingen i husleie også representere prisutviklingen for boligrenter og kommunale avgifter/gebyrer utenom borettslag m.v. Alternativt kunne man la utviklingen i rentenivå og i de kommunale avgifter være direkte representert. En økende vektandel vil kanskje aktualisere spørsmålet om å registrere rentenivå og de kommunale avgiftene direkte.

I den grad det er noenlunde samsvar mellom utviklingen av husleie og utviklingen i renter og de kommunale avgifter, er sammenkoblingen uproblematisk. Over tid er det grunn til å anta at dette for en stor del er tilfelle. Men blant annet tidslag-problematikken som er nevnt ovenfor innebærer at dette ikke nødvendigvis behøver å gjelde på kort sikt.

Under konsumgruppen 461 «leid hjelp til hjemmet» inngår blant annet representantvarene «lønn til husmorvikar» og «lønn til hjemmehjelp». I den grad disse varierer proporsjonalt med egenandelene, gir de uttrykk

for de endringer som husholdningene står overfor. Beregningsutvalget antar likevel at en hadde fått et bedre uttrykk for faktisk prisutvikling ved å registrere de egenandelsatsene som brukerne betaler. Etter hva Beregningsutvalget har fått opplyst, vil Statistisk sentralbyrå ta sikte på å gå over til en slik registrering.

Barnehagesatser inngår også som egen representantvare under konsumgruppen «leid hjelp til hjemmet». Konsumgruppen «leid hjelp til hjemmet» har en vektandel i konsumprisindeksen på ca. 0,8 pst. Fra januar 1990 gjennomfører Statistisk sentralbyrå mer omfattende undersøkelser av barnehagesatsene enn tidligere. Slike undersøkelser gjennomføres to ganger pr. år. Undersøkelsen for januar 1990 viser at stigningen siste år var på 19,2 pst i gjennomsnitt, men med store variasjoner. Sterkest var stigningen i Oslo med 55,7 pst, mens stigningen på Sørlandet og Sør-Vestlandet var på 5,3 pst.

Abonnementsavgift for elektrisitet inngår som egen representantvare (konsumgruppe 321 «Elektrisitet»). Det innhentes oppgave over 4 forskjellige tariffer for elektrisk strøm (vekt ca. 4 pst).

Tilknytningsavgift (installasjonsgebyr) for elektrisitet inngår imidlertid ikke i indeksen. Det samme er tilfelle for tilknytningsavgift for vann og kloakk. Disse avgiftene kan sies å ligge i grenselandet mellom konsum og investering, og er en av årsakene til at de ikke mer med i indeksen.

Kommunale transporttjenester er med i konsumprisindeksen under konsumgruppe 632 «Sporvei og forstadsbaner», og konsumgruppe 635 «Buss» (vekt tilsammen ca. 0,9 pst).

Under konsumgruppen «Helsepleie» finner vi tannlegehjelp og legehjelp (vekt ca. 1 pst). Dette er i hovedsak private tjenester, men har i større eller mindre grad tilskudd fra det offentlige. Dessuten drives det i noen grad lege- og tannlegetjeneste på kommunal basis.

Prisene på lege- og tannlegetjenester som registreres i konsumprisindeksen, er de priser som fastsettes i avtaler mellom staten/kommunene og h.h.v. Tannlege- og Legeforeningen.

Når det gjelder den kommunale tannhelse-tjeneste, er denne i stor grad innrettet mot spesielle grupper (skolebarn, pasienter på institusjoner) og egenandeler er lite utbredt. Kommunale innsparinger skjer eventuelt gjennom reduksjon av tilbudet, og påvirker således ikke prisnivået.

For legetjenester – f.eks. ved kommunale legesentre, eller poliklinikker ved sykehus –

følges de avtalte satser. Kommunene yter ellers driftstilskudd til private leger etter bestemte regler og etter avtale med den enkelte lege. Leger som ikke har avtale med kommunen får ikke tilskudd, og behøver heller ikke å følge de avtalebestemte egenandelssatser. Det synes å være en tendens til at kommunene søker å begrense/reducere antall avtaler for å spare utgifter. Dette kan skje ved at nye leger i svært liten grad oppnår avtale om driftstilskudd med kommunen, og at det heller ikke inngås nye avtaler når en avtale opphører, f.eks. på grunn av flytting eller dødsfall. Dette innebærer at en stadig større andel av legene ikke har avtale og at legetjenestene i gjennomsnitt blir dyrere. Dette kommer ikke til uttrykk i konsumprisindeksen der bare de avtalebestemte egenandelssatsene registreres.

Betaling for opphold på kommunale sykehjem m.v. kommer ikke med i konsumprisindeksen.

Etter det Beregningsutvalget erfarer, vil Statistisk sentralbyrå foreta en nærmere kartlegging av kommunale priser og gebyrer blant annet for å vurdere om det kan være behov for endringer/utvidelser i forhold til i dag.

2. PRISER OG KOSTNADER

I Beregningsutvalgets rapporter ble det tidligere presentert beregninger der konsumprisindeksen er dekomponert med hjelp av planleggingsmodellen MODIS. Et siktepunkt med beregningene var å kartlegge hvilke vekstbidrag fra ulike pris- og kostnadskomponenter som lå bak veksten i konsumprisen. En slik beregning kan gjøre på ulike måter. Resultatene fra beregningene som er presentert under er foretatt med en ny priskryssløpsmodell basert på MODIS V, og er ikke direkte sammenlignbare med beregningene som har blitt presentert av utvalget i tidligere rapporter.

Beregningene var tidligere basert på de forutsetningene som ligger til grunn for prisdannelsen i MODIS. I MODIS bestemmes prisene på en del varer fra kostnadssiden, ved at enhetskostnader pluss driftsmarginer bestemmer produsentenes priser. For andre varer, hovedsakelig importvarer og importkonkurrerende varer samt varer med offentlig bestemte eller avtalebestemte priser, blir prisene anslått direkte mens driftsmarginene blir bestemt residuelt.

Bortsett fra prispåslag gjennom varehandelsleddet, medfører dette at en med utgangspunkt i dette skillet mellom prisdannelsen på ulike varer i MODIS, ikke får be-

regnet bidrag til konsumprisveksten fra faktorer som lønnskostnader eller driftsmarginer for varer der prisen anslås direkte.

Med metoden som nå er tatt i bruk, er siktepunktet primært å gi en regnskapsmessig beskrivelse av det kostnadsbildet som ligger bak eller følger av konsumprisveksten, uavhengig av hvordan prisene dannes. Utgangspunktet er at motposten til prisøkninger på konsumvarer er nominelle inntektsøkninger. I tabellen under har en fordelt inntektsøkninger etter inntektsart, dvs. lønnskostnader og driftsresultat, og dessuten skilt ut offentlig sektor (inkl. forretningsdrift) og utlandet. Poenget kan anskueliggjøres ved å beskrive samme prinsipp anvendt på veksten i privat konsum i kroner (verdiveksten). Verdiveksten i kroner er en utgiftsvekst for konsumentene, og utgiftsveksten for konsumentene motsvares av en inntektsvekst som kan fordeles på samme måte som i tabellen. Verdiveksten består av en priskomponent som motsvares av nominelle inntektsøkninger og som er gjengitt i tabellen, samt en volumkomponent.

Tabell 3 e. Beregnede bidrag til konsumprisstigningen i 1988 og 1989.

	1988	1989
Bidrag fra:		
Offentlig bestemte priser og avgifter	1,0	0,8
- Offentlig bestemte priser ¹⁾	0,7	0,3
- Avgiftsøkninger	0,3	0,3
Priser på importerte varer	1,3	0,9
Lønnskostnader	2,6	0,8
Driftsresultat ekskl. bolig	0,3	1,2
Driftsresultat boligjenester	0,6	0,7
Totalt	5,8	4,4
Nasjonalregnskapets konsumdeflator	6,1	4,4

¹⁾ Omfatter elektrisitet, samferdsel og offentlige gebyrer.

At totale bidrag ikke svarer til veksten i konsumdeflatoren skyldes sammensetnings-effekter i beregningsmetoden. Det framkommer at bak nedgangen i konsumprisveksten fra 1988 til 1989 ligger lavere bidrag fra offentlig bestemte priser, importprisvekst og lønnskostnader, mens bidraget fra driftsresultater har økt fra 1988 til 1989.

3. PRISPOLITIKK

Prismyndighetene har hatt ansvaret for kontrollen i den private sektor med etterlevelsen av de midlertidige lover om inntekt- og utbytteregulering. I 1989 foretok Statens pristilsyn kontroll med lovene i 4 133 bedrif-

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1990

ter. Det er i bedrifter med en samlet sysselsetting på omlag 190 000 ansatte foretatt vel 69 000 stikkprøver. Brudd på bestemmelsene ble registrert i 660 bedrifter for i alt 4 546 arbeidstakere, dvs. 6,6 pst av alle stikkprøver. Bestemmelsene ble innskjerpet i 627 tilfeller. 33 forhold er meldt til politiet. Av de 53 sakene som er anmeldt siden 28. februar 1988, har politiet foreløpig avsluttet 19 med forelegg. De fleste ulovlig tillegg er i hovedsak mindre overtredelser hvor bedriften og de ansatte har vært uvitende om lovens rekkevidde.

Retningslinjene for prismyndighetenes virksomhet i 1990 er trukket opp i St. meld. nr. 33 for 1989-90. I henhold til meldingen er det overordnede mål i pris- og konkurransepolitikken å bidra til effektiv ressursbruk og effektive markeder. Prismyndighetenes hovedoppgave vil være å fremme fri markeds-tilpasning ved tiltak som motvirker konkurransebegrensninger i næringslivet.

Etter retningslinjene skal prismyndighetene bl.a.

- føre aktivt tilsyn med konkurranseforholdene i næringslivet
- vurdere kritisk unntak og dispensasjoner fra forbudene mot horisontalt og vertikalt prissamarbeid
- overvåke bedriftsserverv
- gripe inn mot markedsmissbruk
- styrke forbrukernes posisjon i markedet ved informasjon om pris- og konkurranseforhold
- vurdere virkningene av lover og offentlige regelverk i form av mindre konkurranse og effektivitet i nær kontakt med berørte myndigheter.

Storbedrifter (mer enn 25 pst av markedet) og sammenslutninger og avtaler mellom næringsdrivende er meldepliktige ovenfor Prisdirektoratet. Høsten 1989 iverksatte Prisdirektoratet et opplegg med et mer aktivt tilsyn overfor meldepliktige bedrifter og sammenslutninger enn tidligere.

Prisdirektoratet kan med hjemmel i prislovens § 42 gripe inn overfor enhver form for konkurranseregulering dersom den kan vir-

ke skadelig på produksjon eller omsetning eller anses urimelig eller til skade for almene interesser. Etter forskrifter av 1. juli 1960 om konkurransereguleringer av priser og avanser er de fleste former for horisontalt samarbeid mellom næringsdrivende om priser forbudt. Forskrifter av 18. oktober 1957 forbyr all form for leverandørregulering av prisene bortsett fra veiledende priser. En stor del av direktoratets virksomhet gjelder administrasjon av de nevnte forbudsbestemmelser og vurdering av eventuelle inngrep etter prislovens § 42. Videre arbeider prismyndighetene aktivt for å avdekke ulovlig prissamarbeide. Flere slike saker er for tiden under politietterforskning.

En annen viktig oppgave er å bidra til å effektivisere etterspørselssiden i markedet. En arbeider med tiltak som bedrer næringslivets egen informasjon om priser og produkter slik at forbrukerne lettere kan orientere seg i markedet. Prismyndighetene arbeider videre for å bedre prisopplysningen på områder der det er vanskelig for forbrukerne å vurdere prisene, blant annet innen håndverksbransjen.

Det gjennomføres regulering for drosjetakster, sement, melk og melkeprodukter, engrosomsetning av kjøtt, margarin og fettråstoffer og økning i festeavgifter. Reguleringene varierer fra maksimalprisfastsettelse på produktene, på utvalgte produkter fra markedsledere, til regulering av veiledende avanser.

Videre gjennomføres skjerpet prisovervåking i form av meldeplikt for prisforhøyelser på følgende områder: Tobakkvarer, gjær, eddik, visse gryn- og kliprodukter, mineralull til isolasjon, ulike typer bygningspapp, glødelamper, sprengstoff, lim, bilglass, øl og mineralvann, avviser og flyfrakt utenom post, mineraloljeprodukter og bilforsikring.

En generell meldeplikt for prisforhøyelser som gjaldt for storbedrifter m.fl., og som ble innført i oktober 1986 ble opphevet i oktober 1989. Prisovervåkingen for mineraloljeprodukter er oppe til vurdering.

KAPITTEL 4

Utviklingen i disponibel realinntekt

Det er ingen endringer siden rapport nr. 1/1990 (NOU 1990: 15) av 12. januar. Det vises til denne rapporten.

KAPITTEL 5

Utviklingen i norsk industris konkurranseevne

1. OM KONKURRANSEEVNEBEGREPET

Norsk økonomi er svært åpen. Den omfattende deltakelsen i det internasjonale varebyttet har gjort det mulig for Norge å opprettholde en langt høyere materiell levestandard enn hva som ville vært mulig i en økonomi som var vesentlig mer skjermet overfor utenlandsk konkurranse.

Hvis et land med fordel skal kunne delta i det internasjonale vare- og tjenestebyttet, må landet over noen tid ha en rimelig balanse i utenriksøkonomien. Fordelene ved det internasjonale varebyttet kan bli vesentlig redusert hvis vi ikke samtidig kan sørge for en full og effektiv ressursutnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling. *Et lands konkurranseevne uttrykker derfor evnen til å opprettholde en rimelig balanse i utenriksøkonomien samtidig som en har en full og effektiv ressursutnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling.*

I omtalen nedenfor vil Beregningsutvalget i hovedsak se på utviklingen i industriens konkurranseevne. Konkurranseevnen for en næring karakteriserer evnen til å hevde seg i konkurranse med utenlandske bedrifter på sitt produktmarked og med andre norske næringer på markedene for arbeidskraft, kapital og råvarer. Det er derfor viktig å skille mellom konkurranseevnen for en enkelt næring og for Norge som helhet.

For Norge vil utviklingen i oljesektoren ha særlig stor betydning for utenriksøkonomien og derfor for landets samlede konkurranseevne. Fallet i oljeprisen i 1986, sammen med den sterke veksten i innenlandsk etterspørsel fra 1984 til 1986 førte til et betydelig underskudd i Norges utenriksøkonomi. For inneværende år vil utenriksøkonomien igjen vise et betydelig overskudd. Det skyldes bl.a. nedgangen i innenlands etterspørsel og sterk økonomisk vekst hos våre viktigste handelspartnere. Korrigert for slike sykliske forhold er det usikkert om vi har et underliggende underskudd i utenriksøkonomien til tross for at verdien av oljeproduksjonen nå er svært høy. En mer robust utenriksøkonomi kan sikres ved å øke produksjonen i eksport- og importkonkurrerende næringer.

Blant disse eksport- og importkonkurre-

rende næringene er industrien den viktigste enkeltnæring, og en forbedring av industriens evne til å konkurrere både ute og hjemme er dermed viktig for å realisere en mer balansert økonomisk utvikling. *Industriens konkurranseevne* avhenger av flere faktorer. Noen av disse vil i særlig grad være resultatet av forhold, beslutninger og vurderinger i de enkelte bedriftene. *Produktiviteten* i vid forstand, dvs. bedriftenes evne til å utnytte arbeidskraft, kapital og energi på en effektiv måte i produksjonsvirksomheten og til å ta i bruk ny teknologi, står her sentralt. Dette er forhold som ikke påvirkes i vesentlig grad av den økonomiske politikken eller ved beslutninger av de større organisasjonene, i hvert fall på kort og mellomlang sikt. Men dette gjelder også f.eks. markedsføring og vare- og landsammensetningen for de norske eksportvarene.

Utviklingen i kostnadene kommer i den sammenheng i en annen stilling. Dette er størrelser som i stor grad påvirkes av avtaler mellom de større organisasjonene og av beslutninger i tilknytning til den økonomiske politikken og hvor de kortsiktige variasjonene kan være betydelige.

Blant kostnadene har vanligvis *lønnskostnadene* særlig stor betydning. Det skyldes først og fremst at dette for de fleste bedriftene er den viktigste kostnadskomponenten – kanskje når en ser bort fra vareinnsatskostnadene.

Foruten lønnskostnadene, vil andre kostnadskomponenter som energikostnader, kapitalkostnader og kostnader til innenlandsk produsert vareinnsats ha betydning for norske bedrifters muligheter til å kunne hevde seg i den internasjonale konkurransen.

For viktige deler av norsk industri er *energikostnadene*, særlig knyttet til elektrisk kraft, av særlig betydning for konkurranseevnen. Også endringer i prisforholdet mellom ulike energibærere kan få betydning for konkurransesituasjonen for norsk industri. Slike endringer kan finne sted i løpet av forholdsvis kort tid. De relativt høye oljeprisene kan isolert sett ha bidratt til å forbedre konkurransesituasjonen for norske bedrifter fordi bruken av olje som energikilde er relativt mindre i Norge enn i andre land.

Også *kapitalkostnadene* har betydning for konkurransesevnen. For den enkelte bedrift vil forholdet mellom realrenten i lånemarkedet etter skatt og avkastningen på den investerte kapitalen angi muligheten til å gjennomføre lønnsomme nye investeringer, som er av betydning for å gjennomføre omstillinger, produktutvikling, produktivitetsforbedringer og andre konkurransefremmende tiltak. På kort sikt vil realrenten kunne avvike betydelig fra ett land til det andre. Det skyldes bl.a. usikkerhet til valutakursutviklingen. Med kapitalmobilitet over landegrensene vil store forskjeller i rentenivået neppe vedvare over tid. På dette området er det imidlertid særlig vanskelig å få tilgang på sammenlignbare tall, bl.a. fordi bedriftsbeskatningssystemet er svært ulikt utformet i de enkelte landene.

Utviklingen i industriens internasjonale konkurransesevne avhenger også av produktivitets- og kostnadsutviklingen i øvrige deler av norsk næringsliv, særlig i de *skjermede* næringene. De øvrige næringer leverer vareinnsats, energiinnsats og investeringsvarer til industrien. Jo billigere disse leveranser kan skje, desto bedre blir industriens internasjonale konkurransesevne. Industrien konkurrerer med øvrige næringer om kapital og arbeidskraft. I en situasjon med rikelig tilgang på arbeidskraft og kapital kan lavere lønninger og svekket lønnsomhet i andre næringer føre til at industriens konkurransesevne bedres ved at det blir lettere for industrien å skaffe arbeidskraft og kapital. Kostnadsutviklingen i industrien kan derfor ikke ses uavhengig av kostnadsutviklingen i norsk økonomi for øvrig.

Beregningsutvalgets materiale skal først og fremst benyttes foran de store lønnsoppgjørene, og utvalget har i denne rapporten, som tidligere, bare gjengitt tall for *lønnskostnadsutviklingen* i norsk industri sammenliknet med utviklingen i industrien i andre land.

Foruten lønnskostnadene vil også andre forhold være av betydning for hvordan kostnadene ved bruk av arbeidskraft utvikler seg i norsk næringsliv sammenliknet med andre land. Utviklingen i valutakursene vil bl.a. være av betydning. Utviklingen i valutakursene er gjengitt nærmere i eget vedlegg til Beregningsutvalgets rapport av 12. januar 1990.

En gunstig eller ugunstig utvikling i lønnskostnadene målt i felles valuta kan imidlertid i betydelig grad motvirkes av utviklingen i arbeidsproduktiviteten, dvs. produksjon pr. timeverk og årsverk. Lønnskostnadene pr. produsert enhet i norsk industri sammenliknet med tilsvarende tall for andre land vil

derfor, med de forbehold som er nevnt ovenfor, kunne brukes som en *indikator* for utviklingen i industriens konkurransesevne.

Beregningsutvalget har gjengitt tall for utviklingen i LPE i norsk industri og hos våre viktigste handelspartnere i avsnitt 5.5.

Beregningsutvalget mener de tall for utvikling i lønnskostnader pr. produsert enhet sammenliknet med tilsvarende tall fra andre land som legges fram for å belyse utviklingen i norsk industris konkurransesevne, har krav på betydelig interesse. De momenter som er nevnt ovenfor, understreker imidlertid hvor komplisert saksforholdet er. For en noe mer utfyllende drøfting, vises til Beregningsutvalgets rapport nr. 1 1986 (NOU 1986:14). Mens den relative kostnadsutviklingen klart vil påvirke industriens konkurransesevne kan en i ettetid avlese utviklingen i konkurransesevne ved å se på utviklingen i markedsandeler for industriprodukter ute og hjemme og i industriens andeler av bruttonasjonalproduktet, total sysselsetting og landets kapitalbeholdning. Utviklingen i markedsandeler for import og eksportkonkurrerende produkter er omtalt i avsnitt 5.6.

2. LØNNSUTVIKLINGEN FOR INDUSTRIARBEIDERE I ULIKE LAND

Tabell 5a viser utviklingen i de gjennomsnittlige totale timefortjenester pr. arbeidet time for voksne industriarbeidere fra 1980 til 1989. Overtid er også med, mens betaling for helge- og fridager betraktes som indirekte personalkostnader og er ikke med i timefortjenestene. I tillegg til lønnsutviklingen i vedkommende lands valuta, er det tatt med en oversikt over utviklingen omregnet til norske kroner. De sterke bevegelsene i valutakursene i 1980-årene har ført til at utviklingen i timefortjenestene i felles valuta er en helt annen enn utviklingen målt i nasjonal valuta.

Av de landene som er med i tabellen er det Nederland og Japan som har hatt den klart laveste lønnsøkningen i nasjonal valuta i 1980-årene. Etter at norske industriarbeidere hadde den klart høyeste lønnsøkningen pr. arbeidet time fra 1986 til 1987 av samtlige land i tabellen, viser anslagene for lønnsveksten i perioden med inntektsreguleringslov i 1988 og 1989 at timefortjenestene i Norge fortsatt steg sterkere enn i de fleste andre land. Som resultat av et moderat tariffoppgjør i 1990 i Norge og stigende og høy lønnsvekst for flere av våre viktigste konkurrentland, kan lønnsveksten fra 1989 til 1990 bli lavere for norske industriarbeidere enn for industriarbeidere i de fleste konkurrentland.

Omregnet til norske kroner har Sveits og

Tabell 5 a. Økning i timefortjenesten¹⁾ for voksne industriarbeidere. (Etter lønnsutvikling 1980–1989, målt i nasjonal valuta.) Prosent.

	Omregnet til norske kr			I nasjonal valuta		
	Gj. pr. år 1980–89	End. fra året før		Gj. pr. år 1980–89	End. fra året før	
		1988	1989 ²⁾		1988	1989 ²⁾
Norge	9,1	5,8	5,1	9,1	5,8	5,1
Italia	10,4	2,1	10,5	12,2	6,0	10,0
Finland	11,4	10,7	11,7	9,0	8,9	8,0
Sverige	6,9	8,0	10,3	7,9	7,9	9,5
Frankrike	6,9	0,7	3,4	7,9	3,1	4,5
Storbritannia	7,5	13,1	5,6	7,8	7,5	9,0
Danmark	7,5	4,5	1,5	6,6	6,3	4,0
Canada	10,2	9,0	15,0	5,7	4,4	4,6
Østerrike	8,9	2,8	2,4	5,0	3,7	3,5
Sveits	6,1	2,8	4,5	4,3	3,7	4,5
Belgia	4,8	0,2	3,3	4,3	2,0	4,5
USA	8,9	-0,6	9,6	4,2	2,7	3,4
Vest-Tyskland	7,8	3,6	2,9	4,1	4,7	4,0
Japan	13,9	14,1	2,9	3,6	4,6	4,5
Nederland	6,7	1,7	2,2	3,4	2,6	3,5

¹⁾ Timefortjenestene som er brukt er inklusive overtidstillegg.²⁾ Foreløpig anslag på grunnlag av OECD og lokale kilder.

Kilde: S.A.F. Wages and total labour costs for workers.

Belgia hatt lavest lønnsvekst i 1980-årene. I forhold til Norge hadde hovedtyngden av våre konkurrentland i gjennomsnitt 1–2 prosentenheters lavere lønnsvekst pr. år fra 1980 til 1989.

Fra 1988 til 1989 var det nesten ingen endringer i den gjennomsnittlige valutakurs. Bak gjennomsnittstallet er det store forskjeller i forhold til enkeltland. Norske kroner har styrket seg overfor noen valutaer og svekket seg overfor andre. En svekket krone har bidratt til at lønningene i flere land fra 1988 til 1989 har steget langt sterkere omregnet til norske kroner enn i nasjonal valuta. Dette gjelder i hovedsak de nordiske land utenom Danmark samt USA og Canada. En styrket krone har ført til den motsatte utvikling for Danmark, Frankrike, Vest-Tyskland og Japan.

Da fluktuasjonene i valutakursene gikk motsatt vei i 1988 for store konkurrentland som f.eks. USA, Japan og Canada, er det interessant å se forholdene i tilknytning til 2-årsperioden 1988 og 1989, hvor man kan sammenligne hele perioden med lovregulering av lønningene i Norge. Vel 3 prosent av lønnsveksten inn i 1988 skyldes dog forhold før innteksreguleringsloven trådte i kraft i februar 1988. I 2-årsperioden har Norge hatt betydelig lavere lønnsvekst enn Canada, Storbritannia, Japan, Sverige og Finland, målt i

felles valuta. Disse landene utgjør mer enn 40 pst av våre konkurrentland veid ved konkurransevekter.

3. INDIREKTE OG TOTALE LØNNSKOSTNADER FOR INDUSTRIARBEIDERE I ULIKE LAND

Det er store forskjeller mellom lønn og lønnskostnader pr. arbeidet time mellom de enkelte land. Nivået på lønnskostnadene vil i mange land være sterkt påvirket av nivået på de indirekte personalkostnadene. Dessuten kan økningen i de indirekte personalkostnadene avvike endel fra økningen av den direkte lønn pr. arbeidet time.

Tabell 5b viser lønnskostnader og timefortjenester i industri pr. arbeidet time for 1988 samt indirekte personalkostnader i prosent av lønn pr. arbeidet time for 1980 og 1988.

Tabellen inneholder også anslag for lønnskostnader pr. arbeidet time for 1989. Indirekte personalkostnader som ligger til grunn for 1989-anslaget er for de fleste land anslått på bakgrunn av opplysninger for 1987/88, da det ennå er få opplysninger for 1989. Tallene vil imidlertid gi en indikasjon på forholdene mellom lønnskostnadene i de ulike land for året 1990.

De indirekte personalkostnadene i tabell 5b omfatter lønn for helge- og feriedager,

Tabell 5 b. Direkte og totale lønnskostnader for voksne industriarbeidere pr. arbeidet time. I norske kroner.

	Gj.sn. timefortj. for voksne menn og kvinner i n. kr. ¹⁾	Indirekte personal- kostnader i pst. av lønn for arbeidet tid		Totale lønnskostnader pr. time i n. kr ²⁾	
	1988	1980	1988	1988	1989
Norge	82,7	48,0	50,9	124,8	131,0
Vest-Tyskland	68,2	75,8	84,6	125,9	129,6
Sverige	64,8	66,3	72,6	111,8	125,7
Finland	61,9	59,5	63,6	101,3	113,7
Danmark	85,4	25,0	22,3	104,4	104,6
Nederland	59,2	78,8	72,6	101,4	104,4
Belgia	55,0	80,6	81,1	99,6	102,9
Canada	68,2	26,0	30,1	88,7	102,0
Østerrike	48,4	87,6	92,8	93,3	95,5
Italia	48,0	89,2	87,6	90,1	99,6
U.S.A	66,4	34,8	36,6	90,7	99,4
Frankrike	45,6	80,3	87,3	85,5	88,3
Japan	80,1	17,7	18,7	95,0	97,8
Storbritannia	51,6	35,1	40,4	72,4	76,5

¹⁾ Eksklusive feriepenger og betaling for hellig- og høytidsdager.

²⁾ Anslag.

Kilde: S.A.F.: «Wages and total labour costs for workers».

For 1988 og 1989 også anslag basert på OECD og lokale kilder.

lønn under sykdom, velferdspermisjoner, arbeidsgiveravgifter til trygdene og andre sosiale kostnader som knytter seg til bruken av arbeidskraft i overensstemmelse med ILOs standard for klassifisering av de indirekte personalkostnadene.

Det foreligger bare sporadiske statistiske undersøkelser over omfanget av de indirekte personalkostnadene i de enkelte land. Oversikten over de indirekte personalkostnadene som fremgår av tabellen bygger derfor dels på aktuell statistikk og dels på ajourførte beregninger.

Kolonne 2 og 3 i tabell 5b viser de indirekte personalkostnadene i prosent av lønn for arbeidet tid for 1980 og 1988. En økning i pro-sentsatsen fra 1980 til 1988 indikerer at de indirekte personalkostnadene har steget relativt raskere enn gjennomsnittlig timefortjeneste i perioden. Dette er tilfelle i de fleste land.

Som det fremgår av tabellen viser nivået på de indirekte personalkostnadene store variasjoner fra land til land. I 1988 var de høyest i Østerrike med 92,8 pst og lavest i Japan med 18,7 pst. I nesten samtlige mellomeuropeiske land som er med i tabellen er disse kostnadene ca. 80 pst av lønn pr. arbeidet time. I 1980-årene steg de indirekte personalkostnadene spesielt sterkt i Vest-Tyskland, Frankrike og Sverige.

Av de nordiske landene er de indirekte

personalkostnadene i prosent av lønn pr. arbeidet time høyest i Sverige.

Sverige har «lav» direkte lønn og «høye» indirekte personalkostnader. De høye indirekte personalkostnadene i Sverige har sammenheng med at velferdstiltak for arbeidstakerne er blitt dekket i relativt stor grad via arbeidsgiveravgifter. I 1989 har de indirekte personalkostnadene i Sverige økt langt sterkere enn lønningene.

Danmark derimot har «høy» direkte lønn og lavere indirekte personalkostnader. I Danmark dekker det offentlige en relativt større del av de indirekte personalkostnadene, slik at arbeidsgiveravgiftene i prosent er noe lavere og timelønningene noe høyere. En omlegging av avgiftssystemet med lavere arbeidsgiveravgifter og økt merverdiavgift førte til langt lavere indirekte personalkostnader i 1988.

Norge har lavere relative indirekte personalkostnader enn Sverige, men betydelige høyere enn Danmark. Fra 1987 til 1988 økte lønnskostnadene noe sterkere enn de direkte timefortjenestene, hovedsakelig som følge av utvidet grunnlag for beregning av arbeidsgiveravgifter til også å omfatte pensjonspremier, billig lån o.l. Fra 1988 til 1989 er økningen først og fremst knyttet til flere bevegelige helligdager som faller på dager som ellers er virkedager.

4. LØNSKOSTNADENE FOR INDUSTRI- ARBEIDERE I ULIKE LAND I FELLES VALUTA

Tabell 5c og fig. 5.2 viser utviklingen i lønnskostnadene pr. arbeidet time for industriarbeidere fra 1966 til 1989 i enkelte land i forhold til i Norge, målt i norske kroner. Nivå tall for timefortjenestene i 1989 i norske kroner er referert i tabell 5b. I hele perioden 1980 til 1989 har lønnskostnadene i Norge vært forholdsvis høye i forhold til de fleste viktigste konkurrentland. De sterkeste relative forskyvninger og fluktuasjoner finner vi i forhold til USA og Canada. I 1966 hadde mange av våre konkurrentland lønnskostnader langt over lønnskostnadene knyttet til norske industriarbeidere. Først på 70-tallet steg lønnskostnadene pr. arbeidet time i norske kroner raskere enn i våre konkurrentland. I 1975 var bare Sverige foran oss med hensyn til lønnskostnadene. Pris- og lønnsstoppen som ble innført høsten 1978 førte til at lønnskostnadene steg svakere i Norge enn i mange andre land frem til lønnsstoppens opphør i 1979/80. Dollarkursen var imidlertid svært lav og bidro til at de relative timelønnskostnader i USA og Canada i norske kroner var moderate i forhold til i Norge. Deretter fikk vi frem til 1984/85, som tabell 5c og fig. 5.2 viser, en økning i lønnskostnadene pr. arbeidet time i forhold til de fleste viktige konkurrentland med lønnsnivå på linje med Norge. Unntaket var USA og Canada på grunn av en sterkt stigende dollarkurs.

Devalueringen av den norske krone fra mai 1986 hindret ikke at fall i dollarkursen, bidro

til et betydelig fall i lønnskostnadene pr. time i USA og Canada i forhold til i Norge, slik at disse land igjen fikk lavere lønnskostnader for industriarbeidere enn Norge. Fra å ligge ca. 20 prosentenheter over de norske har lønnskostnadene pr. arbeidet time i USA i løpet av 3 år utviklet seg til å ligge vel 20 prosentenheter lavere.

De fleste europeiske landene og Japan hadde derimot i 1986 en sterkere relativ time-lønnsvekst enn Norge målt i norske kroner.

Dette var klart en følge av devalueringen av den norske krone i mai og endringer i relative valutakurser. På grunn av den sterkere lønnsveksten i Norge fra 1986 til 1987, blant annet på grunn av arbeidstidsforkortelsen, endret lønnskostnadene seg til det verre i Norge i forhold til de fleste land.

I årene 1988 og 1989 har nesten 50 pst av våre konkurrenter veid med konkurransevekter (jfr. tabell) hatt en sterkere lønnskostnadsvekst pr. arbeidet time enn Norge.

Fra 1988 til 1989 ser det ut til at vi bedrer vår relative lønnskostnadsposisjon relativt kraftig først og fremst vis a vis Sverige og Finland. Dersom det ikke skjer endringer i valutakursene kommer denne utviklingen til å fortsette i 1990. Hovedtyngden av konkurrentlandene innenfor EF har imidlertid lønnskostnadsutvikling på linje med norsk industri, eller høyere. Unntaket er Storbritannia og Italia med sterkere vekst.

Av de land som er med i tabellen ligger Norge i 1989 på lønnskostnadstoppen sammen med Vest-Tyskland og delvis Sverige. Utviklingen av timelønnskostnadene pr. arbeidet time i industrien i Norge viser store

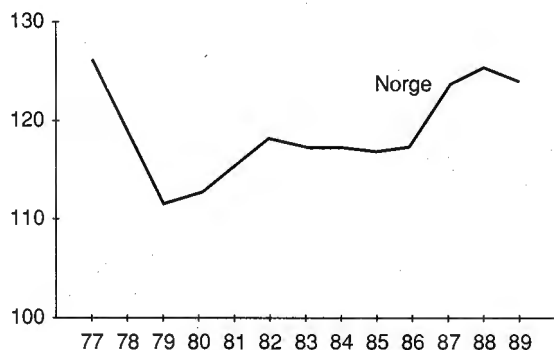
Tabell 5 c. Totale lønnskostnader pr. arbeidet time for voksne industriarbeidere i norske kroner. Norge = 100.

Landene:	1966	1975	1980	1982	1984	1986	1987	1988	1989
Norge	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Vest-Tyskland	98	94	108	96	93	100	104	101	99
Sverige	128	111	112	94	90	93	89	90	96
Finland	83	68	71	74	75	79	78	81	87
Danmark	103	98	97	85	83	87	90	84	80
Nederland	78	99	105	93	86	89	87	82	80
Belgia	85	97	116	93	86	88	85	80	78
Canada	162	89	74	96	107	81	69	71	78
Italia	—	70	71	68	72	75	75	72	76
U.S.A	199	92	83	105	120	96	77	73	76
Japan	—	50	53	57	67	76	71	76	75
Østerrike	—	66	75	71	70	77	77	75	73
Frankrike	80	70	80	73	73	76	72	69	67
Storbritannia	81	52	66	65	61	58	55	58	58

Kilde: S.A.F.: «Wages and total labour costs for workers».

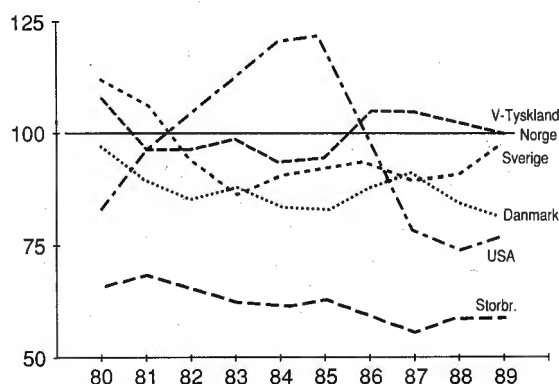
For 1988 og 1989 er endel anslag basert på OECD og justerte lokale anslag.

Fig. 5.1. Lønnskostnader pr. arbeidet time for industriarbeidere i Norge i forhold til handelspartnere. Handelspartnere = 100 ¹⁾

¹⁾ Lønnskostnader for handelspartnere veid sammen med kurvvektor

Fig. 5.2. Totale lønnskostnader for voksne arbeidere i norske kroner. Norge = 100.

Kilde: SAF og lokale kilder.

forskjeller i forhold til enkelte land. Ettersom det også mellom de enkelte bransjer i Norge og utlandet er store variasjoner i lønnsutvikling og konkurranseforhold og da samhandelen gjelder ulike markeder, produkter og næringer, vil forholdet mellom industriarbeiderlønningene bare gi et tilnærmet uttrykk for bevegelsene i de relative lønnskostnader overfor de ulike land for samme type arbeidskraft.

5. LØNSKOSTNADER PR. PRODUSERT ENHET I INDUSTRIEN

Tabell 5.d viser utviklingen i lønnskostnader pr. produsert enhet i norsk industri sammenliknet med våre viktigste handelspartne-

re i perioden 1979 til 1989. Sammenveilingen av lønnskostnader pr. produsert enhet hos våre handelspartnere er foretatt med den norske kronens valutakurvvektor. Tabellen gir også et inntrykk av hva de ulike faktorene – lønnskostnader i nasjonal valuta, produktivitet og valutakurser – har betydd for utviklingen i perioden 1977 til 1988, dvs. hvordan utviklingen i relativ LPE i ettertid fremkommer som resultat av utviklingen i disse tre faktorene. Det må understrekes at disse komponentene ikke utvikler seg uavhengig av hverandre over en så lang periode og at tallene derfor ikke gir uttrykk for en enkel årsaksvirkssammenheng.

På 1970-tallet ble norsk industris konkurranseevne, målt ved relative lønnskostnader pr. produsert enhet, svekket med i alt om lag 22 pst. Svekkelsen var sterkest i årene 1974–77. I årene 1978 og 1979 ble konkurranseevnen styrket. Som gjennomsnitt for 1970-tallet var lønnskostnadsveksten i norsk industri om lag like sterk som hos våre handelspartnere, mens veksten i arbeidsproduktiviteten var svakere i norsk industri enn hos våre handelspartnere; i gjennomsnitt 1,4 pst pr. år. Samtidig ble kronen styrket med i alt vel 8 pst over disse årene. Isolert sett bidrar både svakere produktivitsvekst og styrket krone til forverret konkurranseevne.

Ser en årene 1979–88 under ett, ble industriens konkurranseevne forverret med i alt 15,6 pst. I denne perioden var lønnskostnadsveksten i gjennomsnitt 2,5 pst sterkere i norsk industri enn hos handelspartnerne. Samtidig var produktivitsveksten i gjennomsnitt om lag 1 pst svakere pr. år i norsk industri i forhold til handelspartnerne. Begge disse forholdene bidrar isolert sett til svekket konkurranseevne. I disse årene ble kronen svekket med i alt 15,6 pst som isolert sett bidrar til forbedret konkurranseevne.

Ser en hele perioden 1970–88 under ett synes det påfallende hvor systematisk – og sterkt – ulikheten i produktivitsutviklingen ser ut til å ha bidratt til å svekke norsk industris kostnadsmessige konkurranseevne. Med unntak av fem år har produktivitsveksten i norsk industri i denne perioden vært svakere enn hos våre viktigste handelspartnere.

Lønnsveksten internasjonalt nådde et bunnpunkt i løpet av 1987 og har deretter tiltatt noe, og fra 1988 til 1989 kan lønnskostnadene hos våre viktigste handelspartnere øke med 6¼ pst. Dette anslaget er påvirket av Storbritannia og Sverige hvor lønnskostnadene kan øke med om lag 10 pst. Den økonomiske oppgangen internasjonalt har ført til en betydelig sysselsettingsvekst. Likevel har veksten i arbeidsproduktiviteten vært bety-

Tabell 5 d. Lønnskostnader pr. produsert enhet i industrien. Prosentvis endring fra året før¹⁾

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989 ²⁾	1990 ²⁾
Norges handelspartnere:											
– Lønnskostnader	12,1	11,1	8,7	6,9	6,4	7,1	5,2	4,9	5,0	6¼	6
– Produktivitet	1,6	3,0	3,0	6,5	4,7	3,3	1,3	3,4	4,2	3½	3
– LPE, nasjonal valuta	10,3	7,9	5,5	0,4	1,6	3,6	3,9	1,5	0,8	2½	3
Norsk Industri:											
– Lønnskostnader	8,7	11,3	10,7	10,3	9,7	9,3	9,7	13,9	6,5	4,0	
– Produktivitet	–1,3	0,2	3,6	5,2	7,0	3,0	–1,2	4,4	2,2	5,7	
– LPE, nasjonal valuta	10,2	11,0	6,9	4,8	2,5	6,2	11,0	9,1	4,2	–1,6	
Relativ LPE, nasjonal valuta	–0,2	2,9	1,3	4,3	0,9	2,5	6,9	7,5	3,4	–4	
Valutakursendringer ³⁾	–1,2	–1,0	–0,5	3,3	2,0	2,3	6,0	3,5	0,4	0,1	
Relativ LPE, felles valuta	1,1	4,0	1,8	1,0	–1,1	0,2	0,9	3,8	3,0	–4	

¹⁾ Tall for våre handelspartnere og valutakurs er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt (med valuta-kurvvekter) på grunnlag av indeksserier med 1985 som basisår.

²⁾ Anslag for handelspartnere, Utsynsregnskapet for norsk industri.

³⁾ Positive tall innebærer en effektiv svekkelse av den norske krone.

Kilde: OECD, IMF, og Finansdepartementet.

delig. Hos våre handelspartnere anslås arbeidsproduktiviteten å øke med 3½ pst fra 1988 til 1989. Det gir en økning i lønnskostnader pr. produsert enhet hos våre handelspartnere på 2½ pst. fra 1988 til 1989. Anslag for 1990 for vekst i lønnskostnader og produktivitet hos våre handelspartnere er nærmere omtalt i avsnitt 6.1.

I norsk industri økte timelønnskostnadene med 4 pst fra 1988 til 1989, som er vel 2 prosentpoeng lavere enn hos våre handelspartnere. Det er da tatt hensyn til at arbeidsgiveravgiften, som ble satt ned med 0,5 prosentpoeng fra 1. mai 1989, reduserer veksten i lønnskostnadene pr. time med om lag 0,3 pst. på årsbasis i 1989. Lønn pr. time er om lag ½ prosentpoeng lavere enn lønn pr. normalårsværk, jf. tabell 2.c. Utførte timeverk i industrien gikk markert ned i 1989, mens brutto produktet forble uendret ifølge Statistisk sentralbyrås Utsynsregnskap. Dermed økte arbeidsproduktiviteten med 5,7 pst fra 1988 til 1989, og lønnskostnader pr. produsert enhet i norsk industri ble redusert med 1,6 pst.

Alt i alt kan norsk industri ha forbedret sin kostnadsmessige konkurranseevne – målt ved relative lønnskostnader pr. produsert enhet – med 4 pst fra 1988 til 1989.

Beregningsutvalget finner grunn til å understreke at beregninger av utviklingen i relative lønnskostnader pr. produsert enhet nødvendigvis er beheftet med stor usikkerhet. det er usikkerhet knyttet til anslagene for lønnskostnader og produktivitet både for Norge og våre viktigste handelspartnere. Tallene må derfor tolkes med stor varsomhet.

Utviklingen i lønnskostnader pr. produsert

enhet i industrien i lokal valuta og i norske kroner i de enkelte land er gjengitt i tabell 5.e. Spesielt i 1986 og 1987, men også i de andre årene tabellen dekker, har utviklingen i valutakurser spilt en viktig rolle for utviklingen i det enkelte lands LPE regnet i felles valuta. Utviklingen i enkeltvalutaer har avveket betydelig fra endringen i den norske kursindeksen. Derfor vil ikke et veiet gjennomsnitt nødvendigvis gi et korrekt uttrykk for den endrede konkurransesituasjon de enkelte bransjene står overfor.

6. MARKEDSANDELER

I sin omtale av utviklingen i industriens konkurranseevne i avsnittene foran har Beregningsutvalget konsentrert seg om forhold som særlig antas å påvirke industriens konkurranseevne.

I ettertid kan utviklingen i industriens konkurranseevne avles f.eks. i markedsandelene for industriprodukter hjemme og ute, i industriens andel av bruttonasjonalproduktet og av total sysselsetting og av landets beholdning av realkapital.

Utviklingen i disse størrelsene kan dels gi informasjon om evnen til å omsette produkter i konkurranse med andre lands næringsliv, dels om evnen til å konkurrere med andre norske næringer om arbeidskraft og kapital.

Norsk industris samlede eksportmarkedsandel kan beregnes ved å sammenlikne indekser for volum av tradisjonell norsk vareeksport med tilsvarende størrelser for våre handelspartneres samlede import av tilsva-

Tabell 5 e. Lønnskostnader pr. produsert enhet i industrien i de enkelte land. Pst. endring fra året før.

	Kurv- vekt	LPE i nasjonal valuta					Valutakursutvikling overfor norske kroner					LPE i norske kroner				
		1985	1986	1987	1988	1989 ²⁾	1985	1986	1987	1988	1989 ²⁾	1985	1986	1987	1988	1989 ²⁾
Belgia	2,4	3,7	0,0	-1,9	-5,9	1½	3,3	14,8	8,6	-1,7	-1,2	7,2	14,8	6,5	-7,5	½
Canada	3,6	2,0	4,3	2,8	1,0	3¼	0,0	-15,5	-4,6	4,4	10,0	2,0	-11,9	-1,9	5,5	13½
Danmark	6,8	6,2	7,2	10,0	2,6	4½	3,1	12,9	7,4	-1,7	-2,4	9,4	21,0	18,1	0,9	2
Finland	3,0	3,6	2,6	1,4	2,6	4¼	2,1	5,2	5,0	1,6	3,4	5,8	8,0	6,4	4,2	7¾
Frankrike	9,2	6,2	1,9	-0,1	-3,0	0	2,6	11,6	4,8	-2,4	-1,1	8,9	13,7	4,7	-5,4	-1
Italia	3,3	7,2	2,4	2,6	0,3	5¼	-3,1	10,6	4,4	-3,6	0,5	3,9	13,2	7,2	-3,3	5¼
Nederland	4,6	1,1	3,9	2,1	-1,4	-1½	2,0	16,9	9,7	-0,8	-1,3	3,1	21,4	12,0	-2,2	-2¼
Storbritannia	14,7	3,6	3,7	-0,1	2,1	4¼	1,9	-2,0	1,6	5,2	-2,5	5,6	1,6	1,5	7,4	1½
Sverige	15,0	7,9	7,7	2,6	7,3	7½	1,3	4,0	2,2	0,1	0,7	9,3	12,0	4,9	7,4	8¼
Sveits	1,2	2,2	-0,7	1,3	-5,2	2¾	1,0	17,8	9,3	-1,4	-5,3	3,3	17,0	10,7	-6,5	-2¼
Vest-Tyskland	17,7	1,9	4,3	2,5	-0,4	1	2,0	16,9	9,6	-1,0	-1,0	4,0	21,9	12,3	-1,4	-¼
Østerrike	1,5	2,5	2,7	1,9	-5,4	2½	2,1	16,8	9,5	-0,9	-1,1	4,6	20,0	11,6	-6,3	1½
Japan	6,0	-1,2	3,1	-2,4	-3,5	0	5,1	22,3	5,6	9,1	-1,5	3,9	26,1	3,0	5,3	-1½
USA	11,0	0,3	0,4	-1,1	0,3	1½	5,3	-14,0	-8,9	-3,3	6,0	5,6	-13,6	-9,9	-3,0	7½
Norges handelspartnere	100,0	3,6	3,9	1,5	0,8	2½	2,3	6,0	3,5	0,4	0,1	6,0	10,0	5,1	1,2	2½
Norge		6,2	11,0	9,1	4,2	-1,6						6,2	11,0	9,1	4,2	-1,6
Relativ LPE												0,2	0,9	3,8	3,0	-4

¹⁾ Tall for våre handelspartnere og for valutakurs er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt (med valutakurvvekter) på grunnlag av indeksserier med 1980 som basisår.

²⁾ Anslag for handelspartnere, Utsynsregnskapet for norsk industri.

Kilde: OECD, IMF, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Tabell 5 f. Markedsandeler¹⁾ for importkonkurrerende varer. Volumandeler.

	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
Næringsmidler	93,2	93,1	92,9	92,0	91,2	91,3	90,4	89,3
Nytelsesmidler	82,7	81,8	82,3	80,4	79,3	80,2	81,4	80,6
Tekstil- og bekledningsvarer	27,4	25,6	25,8	23,2	21,2	21,1	21,2	19,6
Trevarer	77,2	76,7	76,0	74,3	71,6	72,2	74,9	77,5
Kjemiske og mineralske prod. .	45,3	46,0	44,2	41,9	41,5	40,6	40,7	40,3
Grafiske produkter	92,7	92,8	92,9	92,3	91,7	91,0	91,3	91,5
Bergverksprodukter	70,7	74,5	71,1	73,4	75,9	73,7	73,1	74,7
Treforedlingsprodukter	66,6	66,8	66,1	66,2	66,7	67,5	65,2	66,5
Kjemiske råvarer	49,9	51,0	51,1	48,6	43,8	44,0	42,2	42,8
Raffinerte oljeprodukter	53,7	61,8	65,1	64,5	58,0	62,7	59,0	55,0
Metaller	30,1	37,8	25,0	26,7	30,0	33,4	28,7	29,5
Andre verkstedsprodukter	40,6	36,7	32,0	31,6	29,6	31,8	34,1	34,3
Trad. industrivarer i alt	60,3	60,8	57,6	55,5	53,7	55,2	55,9	56,8

¹⁾ Tallene viser volumet av norskproduserte varer levert innenlands som andel av totale leveranser til vareinnsats og sluttleveranser inkludert lager.

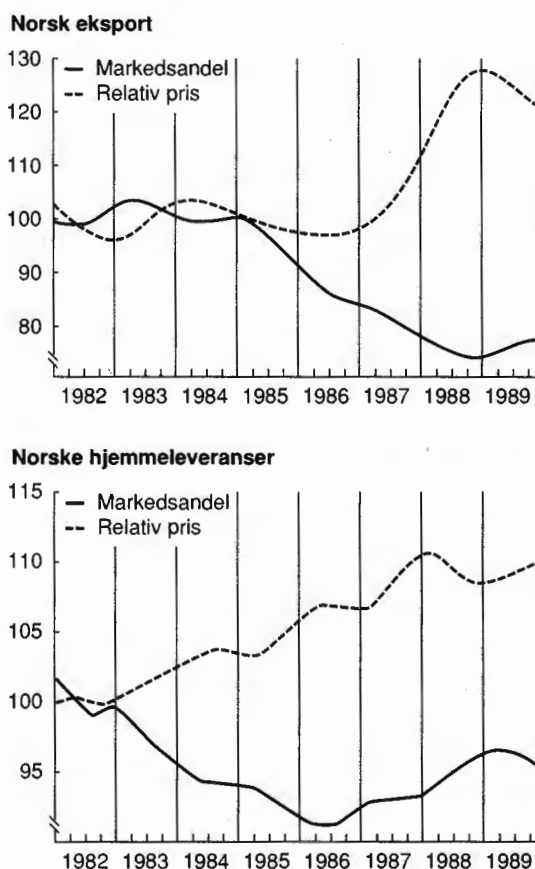
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

rende varer. Målt på denne måten har norsk industri vunnet markedsandeler i løpet av 1989 og således snudd den nedgangen i markedsandeler som har vart fra 1983. Denne utviklingen har gjort seg gjeldende for flere undergrupper av eksport.

Det kan være flere årsaker til utviklingen i eksportmarkedsandelene den siste tiden. Som vist i figur 5.1 har relative priser utviklet seg på en måte som gjør norske varer relativt billigere ved inngangen til 1990 enn for ett år siden. I de to foregående årene var utviklingen motsatt. Det er videre grunn til å regne med at den svake markedsutviklingen i Norge også har gjort det mulig for norsk industri å vri en del av sin produksjon over mot eksport, hvis kapasitetsskranke tidligere var en grunn til tap av eksportmarkedsandeler. For relativt homogene varer kan dessuten kostnadsreduksjoner gi økte markedsandeler direkte uten at relative priser endres.

Også på hjemmemarkedet vant norsk industri gjennomgående markedsandeler i 1989 og fortsatte dermed utviklingen fra 1986 da markedsandelene var som lavest. Det er vanskelig å forklare denne utviklingen med endringer i kostnadsforhold og relative priser mellom norske og importerte varer. Det er heller grunn til å regne med at sammensetningen av etterspørselen har endret seg i retning av norskproduserte varer. Det ser ut som nedgangen i innenlandsk etterspørsel i større grad har rammet importen enn norsk produksjon. Kapasitetsproblemer hos norske produsenter da etterspørselen var på topp, kan være en medvirkende årsak til dette.

Fig. 5.3. Markedsandel og relativ pris for norsk eksport og norske hjemmelieferanser. Tradisjonelle varer i alt. Sesongkorrigerte og glattede tall. 1982 = 100.

KAPITTEL 6

Økonomiske utsikter

1. DEN INTERNASJONALE ØKONOMISKE SITUASJON

Den økonomiske veksten i OECD-området har vært forholdsvis sterkt også i 1989. Veksten var høy i første halvår 1989, men avtok noe i andre halvår. Den økonomiske oppgangen har ført til sterk sysselsettingsvekst og nedgang i arbeidsledigheten. Den internasjonale prisstigningen, som inntil midten av 1989 var tiltakende, ser nå ut til å ha stabilisert seg. Prisstigningen er likevel høy i flere

land. Ulikevekten i betalingsstrømmene mellom USA og Japan er også redusert i 1989. Utviklingen i produksjon og priser i 1989 må ses i sammenheng med innretningen av pengepolitikken. I de fleste land har pengepolitikken vært innrettet mot å forhindre ytterligere tiltakende inflasjon. I noen land – spesielt USA – er det imidlertid skjedd lettelse i pengepolitikken i løpet av 1989 for å hindre for stor nedgang i den økonomiske aktiviteten.

Veksten i den innenlandske etterspørsel i

Tabell 6 a. Oversikt over den økonomiske utviklingen i OECD-området. Prosentvis endring.

	Årlig gj.snitt 1971-1984	Fra foregående år					
		1985	1986	1987	1988	1989 ¹⁾	1990 ¹⁾
Brutto nasjonalproduktet (BNP):							
OECD i alt	2,8	3,2	2,6	3,5	4,3	3½	3
OECD Europa	2,2	2,5	2,6	2,7	3,6	3½	3
Norges handelspartnere ²⁾	2,3	2,8	2,3	2,5	3,3	3	2½
Norge	4,1	5,4	4,4	3,4	1,1	2¼	1¼
Fastlands-Norge	3,1	5,9	4,6	1,5	-0,1	-¾	1
Industriproduksjon:							
OECD i alt	2,3	2,6	1,1	3,2	6,0	4¼	3
Norges handelspartnere ²⁾	1,7	2,8	1,7	2,4	4,6	4	3
Norge ³⁾	0,7	2,5	0,5	1,6	-1,3	0	1¼
Konsumpriser:							
OECD i alt	9,2	4,4	2,5	3,2	3,5	4,7	4½
Norges handelspartnere ⁴⁾	8,9	4,7	2,3	2,7	3,4	4,7	4½
Norge	9,2	5,7	7,2	8,4	5,5	4,6	
Arbeidsledighet ⁵⁾							
OECD i alt	5,7	8,4	8,2	7,8	7,3	6¾	6¾
OECD Europa	6,1	11,0	10,5	10,7	10,1	9½	9½
Norge ⁶⁾	2,0	2,5	1,9	2,1	3,2	4,9	..
Lønnskostnader, Norges handelsp. ⁴⁾							
	11,6	7,1	5,2	4,9	5,0	6¼	6¼
Produktivitet, Norges handelsp. ⁴⁾							
	4,1	3,3	1,3	3,4	4,2	3¾	3

¹⁾ Anslag.

²⁾ Veid sammen med eksportvekter.

³⁾ Inkl. tradisjonelt bergverk.

⁴⁾ Veid sammen med valutakurvvekter.

⁵⁾ I prosent av arbeidsstyrken.

⁶⁾ Ifølge Arbeidskraftundersøkelsen. 1989-tallet omfatter de tre første kvartalene.

Kilde: OECD, IMF, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

OECD-landene ser ut til å avta både i 1989 og 1990. Både investeringene og det private forbruket bidrar til dette. Veksten i bedriftsinvesteringene, som i 1988 var på hele 11 pst i volum, ventes å bli betydelig lavere i 1990. Likevel er investeringsraten høy. Lavere veksttakt i bedriftsinvesteringene kan henføres både til en svakere utvikling i fortjenestemarginene og til høy kapitalbeholdning i flere sektorer.

Etter å ha falt fram til 1988 ser det ut til at husholdningenes sparerate har økt noe i 1989. Uten en videre økning i husholdningenes sparerate kan det private konsumet øke med i underkant av 3 pst i 1990.

Det offentliges finansielle stilling, målt ved budsjettbalansen, har de siste tre årene styrket seg tilsvarende 2 pst av BNP når en ser hele OECD-området under ett. En del av forbedringen skyldes at den økonomiske vekst i flere land har blitt høyere enn tidligere anslått. Dette har gitt seg utslag i sterkere inntektsvekst og mindre utgiftsvekst – hovedsakelig i form av arbeidsledighetsstønad. En regner med en viss forbedring av det offentliges budsjettbalanse også i 1990.

Alt i alt anslås BNP-veksten i OECD-området nå til 3½ pst i 1989 og 3 pst i 1990. Hos våre viktigste handelspartnere anslås veksten til 3 pst i 1989 og 2½ pst i inneværende år. En regner ikke med at arbeidsledigheten i OECD-området vil falle ytterligere fra dagens nivå; om lag 6½ pst.

Høy kapasitetsutnyttelse og økende råvarepriser bidro gjennom 1988 og inn i 1989 til en tiltakende prisstigning i de fleste industri-land. Det ser ut til at konsumprisveksten i industrilandene passerte en topp mot slutten av første halvår og fra og med sommeren 1989 har prisstigningstakten stabilisert seg rundt 4½ pst i OECD-området. Målt som årsgjennomsnitt ventes det en svak nedgang i prisstigningen i OECD-området og hos våre handelspartnere, fra 4,7 pst i 1989 til 4½ pst i 1990.

Lønnsveksten hos våre handelspartnere ser ut til å bli høyere i både 1989 og 1990 enn i 1988, selv om veksttakten nå synes å ha stabilisert seg. Virkningene på konsumprisene av sterkere lønnsvekst kan imidlertid dempes av at næringslivet i mange land har hatt høye fortjenestemarginer de siste årene, noe som gir mulighet for å absorbere noe høyere lønnsnivå uten å øke prisene. En regner med en lønnskostnadsvekst hos våre handelspartnere på 6¼ pst fra 1989 til 1990 som er marginalt lavere enn året før og om lag 1 prosentpoeng sterkere enn i 1988. Det er imidlertid fortsatt betydelig forskjell i lønnskostnadsvekst mellom de enkelte landene. I fire land

– Storbritannia, Sverige, Finland og Italia – regner en med en lønnskostnadsvekst på 8 pst eller mer, mens en regner med at fire land vil ha en lønnskostnadsvekst på under 5 pst.

Hos våre handelspartnere økte arbeidsproduktiviteten med 4,2 pst fra 1987 til 1988 og 3¾ pst fra 1988 til 1989. En venter en ytterligere nedgang i produktivitetsveksten til 3 pst i 1990. Alt i alt venter en dermed en vekst i lønnskostnadene pr. produsert enhet hos våre handelspartnere på 3¼ pst fra 1989 til 1990.

Økning i prisstigningstakten ble fram mot sommeren 1989 møtt med en enhetlig og stram pengepolitikk i de fleste OECD-landene, med økte renter som resultat. Det har imidlertid vært et gjennomgående trekk at renter på langsiktige lån har økt betydelig mindre enn rentene på kortsiktige lån. Fra omkring mai 1989 er forskjellen i pengepolitikken mellom OECD-landene til en viss grad økt. I USA førte frykt for nedgang i aktiviteten til lettelse i pengepolitikken og lavere rente på kortsiktige lån. I Europa har imidlertid rentene økt igjen i oktober 1989. Denne runden med renteøkninger ble utløst av at den vest-tyske sentralbanken økte sin signalrente med 1 prosentpoeng.

Forskjellene i veksttakt i den innenlandske etterspørselen mellom forskjellige deler av OECD-området er blitt redusert fra 1988 til 1989. Det har skjedd ved redusert veksttakt i de landene som hadde høyest vekst i innenlandsk etterspørsel i 1988. Mest markert er dette i Japan og Storbritannia. Japan er likevel blant de landene der etterspørsel og produksjon fortsatt vokser raskest. Det har bidratt til at ulikevektene i betalingsstrømmene mellom Japan og USA er redusert. Vest-Tyskland er ett av de få landene der en ser en tiltagende vekst i den innenlandske etterspørselen, som i inneværende år ventes å ligge over OECD-gjennomsnittet for første gang på mange år. Til tross for dette ventes utenrikshandelen med varer og tjenester å gi en svak positiv vekstimpuls for vest-tysk økonomi også i 1990. Alt i alt venter en ikke en fortsatt reduksjon i betalingsulikevektene i OECD-området i inneværende år, og i Vest-Tyskland kan overskuddet på betalingsbalansen fortsette å vokse.

Anslagene for den internasjonale økonomiske utvikling innebærer en moderat nedgang i veksttakten. Det er imidlertid usikkerheter knyttet til en slik utvikling, bl.a. til hvordan den betydelig tilstramningen av pengepolitikken vil påvirke aktiviteten. En kan ikke se bort fra at renteøkningen vil ha en større virkning på den økonomiske aktiviteten enn det som er lagt til grunn i anslagene. I anslagene ligger det at stigningstakten

Tabell 6 b. BNP-vekst og konsumpriser i OECD-området. Prosentvis endring fra foregående år.

	Bruttonasjonalprodukt					Konsumpriser				
	1986	1987	1988	1989 ¹⁾	1990 ¹⁾	1986	1987	1988	1989	1990 ¹⁾
Belgia	1,1	1,9	4,3	4 $\frac{3}{4}$	3 $\frac{1}{4}$	1,3	1,6	1,2	3,1	3
Canada	3,1	4,5	5,0	3	2 $\frac{1}{4}$	4,2	4,4	4,0	5,0	4 $\frac{3}{4}$
Danmark	3,1	-0,7	-0,4	1 $\frac{3}{4}$	1 $\frac{1}{2}$	3,6	4,0	4,6	4,8	3 $\frac{3}{4}$
Finland	2,8	3,3	5,2	4 $\frac{1}{4}$	2 $\frac{1}{2}$	2,9	4,1	5,5	6,6	6 $\frac{1}{4}$
Frankrike	2,3	1,9	3,4	3 $\frac{1}{4}$	3	2,7	3,1	2,7	3,6	3
Italia	2,5	3,0	3,9	3 $\frac{1}{2}$	3	6,1	4,6	5,0	6,6	5 $\frac{1}{2}$
Nederland	2,0	1,1	2,9	4 $\frac{1}{4}$	3 $\frac{1}{4}$	0,1	-0,7	0,7	1,1	2 $\frac{1}{4}$
Storbritannia	3,4	4,7	4,2	2	1 $\frac{1}{4}$	3,4	4,2	4,9	7,8	6 $\frac{1}{2}$
Sverige	2,2	2,6	2,5	2 $\frac{1}{4}$	1 $\frac{1}{4}$	4,3	4,2	5,8	6,4	8
Sveits	2,8	2,3	3,0	3	2 $\frac{1}{2}$	0,7	1,5	1,8	3,2	3 $\frac{1}{2}$
Vest-Tyskland	2,3	1,7	3,6	4 $\frac{1}{4}$	3 $\frac{1}{2}$	0,2	0,2	1,2	2,8	2 $\frac{1}{2}$
Østerrike	1,1	1,9	4,2	4 $\frac{1}{4}$	3	1,7	1,4	2,0	2,5	3 $\frac{1}{4}$
Japan	2,5	4,5	5,7	4 $\frac{3}{4}$	4 $\frac{1}{2}$	0,4	-0,2	0,5	2,3	2 $\frac{1}{4}$
USA	2,7	3,7	4,4	3	2 $\frac{1}{4}$	1,9	3,7	4,1	4,8	4 $\frac{3}{4}$
Norges handelspartnere	2,3	2,5	3,3	3	2 $\frac{1}{2}$	2,3	2,7	3,4	4,7	4 $\frac{1}{2}$
OECD-totalt	2,6	3,5	4,3	3 $\frac{1}{2}$	3	2,5	3,2	3,5	4,7	4 $\frac{1}{2}$

¹⁾ Anslag.

Kilde: OECD og Finansdepartementet.

Tabell 6 c. Lønnskostnader og produktivitet i industrien. Pst. vekst fra foregående år.

	Kurv- vekter	Lønnskostnader				Produktivitet			
		1987	1988	1989 ¹⁾	1990 ¹⁾	1987	1988	1989 ¹⁾	1990 ¹⁾
Belgia	2,4	1,9	0,8	4 $\frac{1}{2}$	4 $\frac{1}{4}$	3,9	7,1	3	2 $\frac{1}{2}$
Canada	3,6	5,2	5,5	5 $\frac{1}{4}$	6	2,3	4,4	2	1
Danmark	6,8	10,2	6,7	3	4	0,2	4,0	2 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{4}$
Finland	3,0	7,3	8,3	9	8	5,9	5,5	4 $\frac{1}{2}$	4
Frankrike	9,2	3,1	3,0	4	4 $\frac{1}{4}$	3,2	6,2	4	3 $\frac{1}{4}$
Italia	3,3	5,9	5,1	10	8 $\frac{1}{4}$	3,2	4,8	4 $\frac{1}{2}$	4
Nederland	4,6	2,7	1,4	3 $\frac{1}{2}$	0,6	2,9	5	4 $\frac{1}{4}$	
Storbritannia	14,7	6,8	8,9	10 $\frac{1}{4}$	9 $\frac{3}{4}$	6,9	6,6	5 $\frac{3}{4}$	4 $\frac{1}{2}$
Sverige	15,0	7,0	7,1	10	9	4,3	-0,2	2 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$
Sveits	1,2	2,5	3,1	4 $\frac{1}{2}$	6 $\frac{1}{4}$	1,2	8,7	1 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$
Vest-Tyskland	17,7	4,0	3,7	4	5	1,5	4,1	3 $\frac{1}{4}$	2 $\frac{1}{2}$
Østerrike	1,5	6,6	3,4	4 $\frac{3}{4}$	5 $\frac{3}{4}$	4,6	9,4	2 $\frac{1}{4}$	2 $\frac{1}{2}$
Japan	6,0	1,4	1,3	4 $\frac{1}{2}$	5	4,0	5,0	4 $\frac{1}{2}$	3 $\frac{3}{4}$
USA	11,0	2,1	3,6	4	5	3,3	3,3	2 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{3}{4}$
Norges handelspartnere	100,0	4,9	5,0	6 $\frac{1}{4}$	6 $\frac{1}{4}$	3,4	4,2	3 $\frac{3}{4}$	3

¹⁾ Anslag.

Kilde: OECD, IMF, Finansdepartementet og egne anslag.

i både lønninger og konsumprisene ikke tiltar gjennom 1990. En kan imidlertid ikke se bort fra tiltakende lønnsvekst. I flere land er den økonomiske aktiviteten fortsatt høy og fortjenesten i næringslivet gode.

Utviklingen i Øst-Europa vil ventelig føre med seg mer markedsorienterte økonomiske systemer. I noen av landene ser en imidlertid

betydelige økonomiske ubalanser; så som sterk inflasjon, stor utenlandsgjeld og underskudd i handelsbalansen med utlandet, målt i konvertible valutaer. I land med store ubalanser vil det være behov for snarlig omlegging av den økonomiske politikken.

Nedgangen i den økonomiske veksttaket internasjonalt fra 1989 til 1990 innebærer en

svakere vekst i markedene til de norske bedriftene som selger sine produkter i utlandet. Et mye brukt mål på markedsveksten for eksportkonkurrerende norske bedrifter er å se på endring i importen av tradisjonelle varer hos våre viktigste handelspartnere. Målt på denne måten vokste markedet for norsk eksport med 7¼ pst fra 1987 til 1988 og med 7¼ pst fra 1988 til 1989. Fra 1989 til 1990 kan markedsveksten for norske eksportvarer anslås til 5½ pst, altså en markert nedgang fra året før. Anslått lavere økonomisk aktivitet i Storbritannia står for om lag halvparten av den anslåtte nedgangen i markedsveksten fra 1989 til 1990.

2. NORSK ØKONOMI

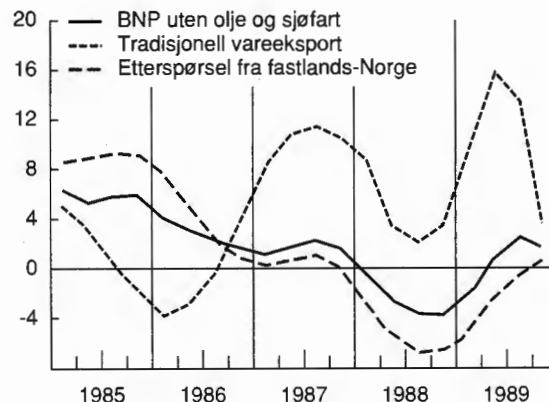
Etter at norsk økonomi gikk inn i en konjunkturedgang sommeren 1986 – med direkte fall i produksjon og innenlandsk etterspørsel fra slutten av 1987, bar utviklingen gjennom 1989 preg av at konjunkturtilbakeslaget var i ferd med å bli uttømt. Privat konsum tok seg svakt opp gjennom året, og nedgangen i investeringsetterspørselen flatet noe ut. Samlet produksjon for fastlands-Norge viste klar vekst gjennom sommerhalvåret, både på grunn av omslaget i konsumet og på grunn av et markert oppsving i den tradisjonelle vareeksporten.

Veksten synes imidlertid å ha svekket seg noe igjen mot slutten av året, både på grunn av en ny nedgang i privat konsum og stagnasjon i eksporten. Produksjonsveksten for fastlands-Norge var i 4. kvartal fortsatt lavere enn den trendmessige veksten i norsk økonomi. Fordi produksjonsoppsvinget for fastlands-næringene skjedde i løpet av året, ble veksten for 1989 regnet på årsbasis likevel negativ, -0,9 pst. Medregnet oljevirksomhet og utenriks sjøfart ble imidlertid også årsveksten positiv, 2,3 pst.

Produksjonsoppsvinget gjennom 1989 var ikke sterkt nok til at også sysselsettingen tok seg opp. Arbeidsledigheten – målt ved tallet på arbeidssøkere uten arbeidsinntekt ifølge Statistisk sentralbyrås arbeidskraftundersøkelser – holdt seg relativt stabil rundt et gjennomsnitt på 106 000 personer; svarende til 4,9 pst av arbeidsstyrken. Det var imidlertid en kraftig økning i tallet på personer på arbeidsmarkedstiltak.

Kostnadsutviklingen ble preget av inntektsoppgjøret mellom LO og NHO og videreføringen av inntektsreguleringen fra 1988. Lovreguleringen hadde trolig ulike virkninger for konkurranseutsatt og skjermet sektor.

Fig. 6.1: Underliggende tendens.
(Prosentvis volumvekst fra foregående kvartal i glattet, sesongjustert serie, omregnet til årlig rate.)

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

For enkelte konkurranseutsatte næringer kan reguleringen ha bidratt sterkt til at en gunstig produksjons- og prisutvikling de siste årene – som følge av den internasjonale konjunkturoppgangen – ikke slo ut i en høyere lønnsvekst. For de skjermede næringene bidro trolig videreføringen av reguleringen først og fremst til å begrense en eventuell lønnskompensasjon etter den første reguleringsperioden; svak innenlandsk etterspørsel og høy arbeidsledighet ville neppe ha gitt nye sterke, selvstendige bidrag til lønnsveksten med en mer normal lønnsdannelse. Det at både selve reguleringen ble myket noe opp og at rammen ble økt sett i forhold til 1988 bidro også til å redusere reguleringsvirkningen av 1989-loven. Innenfor enkelte skjermede næringer ble da også lønnsveksten (for identiske lønnstakergrupper) lavere enn den lovbestemte øvre rammen.

På grunn av den ulike virkningen på lønnsutviklingen i skjermet og konkurranseutsatt sektor, fikk inntektsreguleringen i 1989 neppe samme store betydning for den innenlandske prisutviklingen som reguleringen i 1988. Dette kan delvis forklare at den kraftige nedgangen i den underliggende prisveksten gjennom 1988 – fra om lag 8 pst ved inngangen til 1988 til om lag 4 pst ved inngangen av 1989 – stanset opp gjennom 1989. En internasjonal prisøkning på oljeprodukter i 2. kvartal 1989 bidro imidlertid også sterkt til at nedgangen i prisstigningen stanset opp. En klart sterkere produktivitetsvekst gjennom 1989 i forhold til 1988 har imidlertid trukket motsatt vei, og de siste månedene har den underliggende prisveksten på ny avtatt. En

Tabell 6 d. Utviklingen i noen økonomiske hovedstørrelser. Prosentvis volumendring fra året før der ikke annet framgår.¹⁾

	1988	1989	1990	1990	1990	1990	1990	1990	1990	1991	1991	1991	1991
	Regnskap		FD	NB	BF	OECD	SSB-A	SSB-B	GJSN	OECD	SSB-A	SSB-B	GJSN
Privat konsum	-2,3	-1,7	2,0	2,0	1,3	1,2	1,4	1,6	1,6	1,8	1,9	2,3	2,0
Offentlig konsum	0,1	2,1	2,3	3,0	4,1	3,8	2,4	2,4	3,1	2,0	1,5	1,5	1,8
Bruttoinvesteringer i fast kapital	1,9	-4,3	-21,3		-20,6	-20,6	-18,6	-18,7	-20,3	21,3	20,1	20,3	20,8
- fastlands-Norge ²⁾	-5,3	-14,5	-6,8	-4,5	-4,3		-3,8	-3,9	-4,9		3,7	3,9	3,8
Innenl. anvendelse i alt (inkl. lagerendr.)	-1,6	-2,2	0,1	0,8	0,7	1,2	-0,2	-0,1	0,5	2,6	3,2	3,4	3,0
- etterspørsel fra fastlands-Norge ³⁾	-2,5	-3,8	0,3	1,0			0,6	0,7	0,7		2,1	2,4	2,3
Eksport	4,8	12,1	2,7	3,8	2,5	3,0	5,0	4,9	3,4	2,7	4,9	4,6	3,7
- råolje og naturgass	10,8	26,5	-0,7	-0,8	-1,0	0,0	5,3	5,3	0,6	0,0	6,2	6,2	3,1
- tradisjonelle eksportvarer ⁴⁾	9,0	6,5	4,0	6,0	3,0	5,3	4,2	3,9	4,5	4,8	4,7	4,2	4,6
Samlet tilgang/anvend. av varer og tjenester	0,1	1,6	0,9		1,2		1,4	1,4	1,2		3,7	3,8	3,8
Import	-2,7	-0,3	0,0	1,8	0,9	0,9	0,2	0,3	0,8	4,2	4,9	5,2	4,6
- tradisjonelle importvarer ⁵⁾	-6,5	-5,0	2,5	3,3	4,5	3,3	2,2	2,2	3,2	5,0	6,1	6,3	5,6
Bruttonasjonalprodukt (BNP)	1,1	2,3	1,2	1,5	1,4	2,2	1,8	1,8	1,6	2,1	3,3	3,3	2,7
- fastlands-Norge ⁶⁾	-0,1	-0,9	1,1	1,5	1,5	2,2	1,3	1,3	1,5	2,8	2,8	2,8	2,8
Utførte timeverk	-0,7	-3,5	-0,3	-0,5	-0,8		-0,1	-0,2	-0,4		1,0	0,9	1,0
Sysselsatte personer	-0,8	-3,1		0,0		0,2	-0,1	-0,2	0,0	0,6	1,1	0,9	0,8
Arbeidsstyrken	0,6	-1,3				0,0	0,3	0,3	0,2	0,3	0,7	0,7	0,5
AKU-arbeidsledighetsprosent (nivå)	3,2	4,9				4,9	5,3	5,4	5,1	4,6	4,9	5,1	4,8
Reg. arbeidsledighetsprosent (nivå)	2,3	3,8											
Utbetalt timelønn	5,8	4,4			5,0	5,1	4,0	6,0	5,0	5,0	5,0	6,3	5,2
Konsumprisindeksen	6,7	4,6		4,0			4,1	4,7	4,2		3,7	4,6	4,2
Konsumdeflatoren i Nasjonalregnskapet	6,1	4,4			4,5	4,5	4,0	4,7	4,5	4,5	3,6	4,5	4,3
Importpriser tradisjonelle varer	4,2	4,6	4,0		4,0	3,8	3,2	3,5	3,8	3,5	4,2	4,4	3,9
Eksportpriser tradisjonelle varer	10,4	5,5	0,0		-2,0	3,5	-1,9	-1,4	0,0	3,0	4,4	4,9	3,8
Husholdningenes sparerate (nivå)	-2,8	0,3		-0,3	0,5	-0,4	0,5	0,8	0,1	-0,1	1,1	1,6	0,6
Husholdningenes disponible realinntekt	-0,2	1,3			2,0		1,9	2,2	2,0		2,5	3,2	2,9
Driftsbalansen (nivå) mrd. kroner	-23,8	2,5	13,0	15,0	9,3	22,8	18,8	18,4	15,7	25,4	22,4	21,0	23,6
- utenom nto. salg av skip ⁷⁾	-12,5	24,3	21,0	22,0	25,4		33,2	32,8	25,4		37,3	35,9	36,6

¹⁾ FD: Anslag iflg. Salderingsproposisjonen for 1990 (St.meld. nr. 1. Tillegg nr. 13 (1989-90)).

NB: Anslag iflg. Norges Banks kvartalsrapport 1989/4.

BF: Anslag iflg. Den norske bankforenings høstrapport 1989.

OECD: Anslag iflg. OECDs Economic Outlook nr. 46 (des. 1989) og Economic Surveys Norway (jan. 1990) i 1984-priser.

SSB: Anslag iflg. Økonomisk utsyn over året 1989. Statistisk sentralbyrå.

GJSN: Gjennomsnitt av alle prognosene. Alternativene A og B fra SSB er hver gitt halv vekt.

²⁾ Utenom oljevirksomhet og utenriks sjøfart.³⁾ Utenom investeringer i oljevirksomhet og utenriks sjøfart og utenom lagerendringer.⁴⁾ Alle varer unntatt skip, oljeplattformer og -moduler m.v., råolje og naturgass.⁵⁾ Utenom nto. salg av brukte skip og kjøp av nye skip.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Arbeidsdirektoratet, Finansdepartementet, Norges Bank, Den norske bankforening og OECD.

nærmere omtale av lønns- og prisutviklingen fram til i dag er gitt i kapitlene 2 og 3.

De økte oljeprisene bidro til å bedre driftsbalansen overfor utlandet i 1989. De sterkeste bidragene til bedring i driftsbalansen kom imidlertid fra volumsiden; fra økningen i oljeproduksjonen og veksten i den tradisjonelle vareeksporten. Alt i alt bedret driftsbalansen overfor utlandet seg med 26,5 milliarder kroner fra 1988 til 1989, til et overskudd på 2,5 milliarder kroner. Regnet uten import av skip og eksport av brukte skip var bedringen på hele 37 milliarder kroner. Det ventes ikke ytterligere forbedringer fra 1989 til 1990, hvis en holder virkningen av lavere import av skip utenfor, slik det framgår av tabell 6d, som gir en oversikt over utviklingen i noen makroøkonomiske hovedstørrelser for 1988–89 og anslag for 1990–91.

Omslag til svak vekst i privat konsum

Etter å ha vært i nesten sammenhengende nedgang helt siden sommeren 1986, var det en økning i varekonsumet gjennom sommerhalvåret 1989. Sammen med en fortsatt, om enn noe svekket underliggende vekst i tjenstekonsumet førte dette til at også samlet privat konsum viste vekst. I 4. kvartal 1989 var det imidlertid en ny nedgang i konsumet (justert for normale sesongvariasjoner). Regnet som årsgjennomsnitt falt privat konsum med 1,7 prosent fra 1988 til 1989.

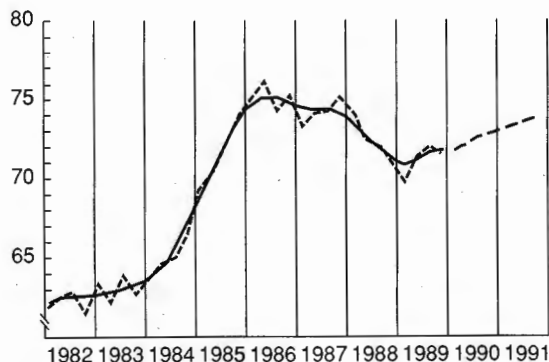
Utviklingen i privat konsum framgår av figur 6.2. Fra begynnelsen av 1982 og fram til 4. kvartal 1989 viser figuren både sesongjusterte og glattede kvartalsvise nasjonalregnskapstall. Fra og med 1. kvartal 1990 og framover viser figuren anslagene fra Økonomisk utsyn (SSB alternativ A). En nyttet der en mekanisk metode for å kvartalsfordele årsanslagene som er gitt i tabell 6d. Som det framgår av tabellen er det relativt små forskjeller mellom anslagene fra de ulike institusjonene, slik at det skisserte forløpet ikke ville blitt vesentlig annerledes om en hadde lagt noen av de andre institusjonenes anslag til grunn.

Oppsvinget i konsumet fra 2. kvartal 1989 må sees på bakgrunn av at realinntektsveksten forsterket seg gjennom året. For det første medførte inntektsoppgjøret at for de fleste lønnstakere økte timelønningene gjennom året sterkere enn prisveksten, mens de gjennom det foregående året hadde økt svakere. Og sterkest ble forbedringen – naturlig nok – i 2. kvartal, siden hele tillegget ble gitt i dette kvartalet. For det andre økte også stønadene gjennom året som følge av opptrappingen av arbeidsmarkedstiltakene. Dessuten

Fig. 6.2: Privat konsum.

Mrd. kroner i 1987-priser.

Sesongjusterte og glattede regnskap og framskrivning.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

innebar sysselsettingsutviklingen at de negative bidragene fra nedgangen i utførte timeverk var svakere gjennom 1989 enn gjennom 1988.

Økningen i privat konsum gjennom 1989 er imidlertid i noen grad beregningsmessig påvirket av tendensen til økte offentlige gebyrer. Dette gjelder betaling for tjenester som leveres fra offentlig sektor til husholdningene. Siden disse tjenestene leveres til husholdningene mot betalling regnes de som privat og ikke som offentlig konsum. Om betalingen for slike tjenester stiger sterkere enn den generelle prisutviklingen for offentlig tjenester, som grovt regnet kan settes lik lønnsutviklingen for offentlig ansatte, så vil dette beregningsmessig slå ut i økt volum for slike tjenester, dvs. som økt volum på det private konsumet. Det er beregnet at dette isolert sett bidro til å øke det private konsumet fra 1988 til 1989 med 0,3 pst. Omslaget i privat konsum gjennom 1989 var imidlertid såpass sterkt at økte gebyrer på langt nær kan forklare hele omslaget.

Utviklingen i privat konsum vil pr. definisjon avhenge av utviklingen i husholdningenes inntekter og sparerate. Gjennom 1970-årene og første halvdel av 1980-årene lå spareraten – dvs. sparingen som andel av disponibel inntekt – på om lag 4,5 pst. Fra 1984 til 1986 falt den imidlertid med om lag 11 prosentpoeng, for så igjen å øke med vel 3,5 prosentpoeng fram til 1988. Med fortsatt nedgang i konsumet på årsbasis og en viss vekst i realinntektene, fortsatte husholdningene å bedre sin sparerate i 1989. For året sett under ett er den foreløpig anslått til 0,3 pst, mot -2,8 pst i 1988.

Det er antatt at fallet i spareraten fra 1984 til 1986 blant annet hadde sammenheng med den dereguleringen av kredittmarkedet som fant sted samtidig. Det kan argumenteres for at når en går over fra en situasjon med regulering av hvor mye husholdningene kan låne til en situasjon med et fritt kredittmarked, så vil husholdningssektoren sett under ett gjennomgående ønske å låne mer enn før over en periode på flere år (en generasjonseffekt). På den annen side trekker en klart høyere realrente etter skatt i retning av en høyere spare-rate enn før.

Med de store svingningene en har sett i husholdningenes spareadferd de siste årene, må også anslagene for de kommende årene bli svært usikre. Som det framgår av tabell 6d bygger alle de gjengitte anslagene for veksten i privat konsum for 1990 og 1991 på at spareraten vil holde seg på et relativt lavt nivå. Om spareraten skulle ta seg kraftigere opp vil konsumveksten bli svakere, noe som også vil gi en svakere utvikling i produksjon og sysselsetting enn det som er lagt til grunn for anslagene i tabell 6d.

Investeringsene – omslag i 1990?

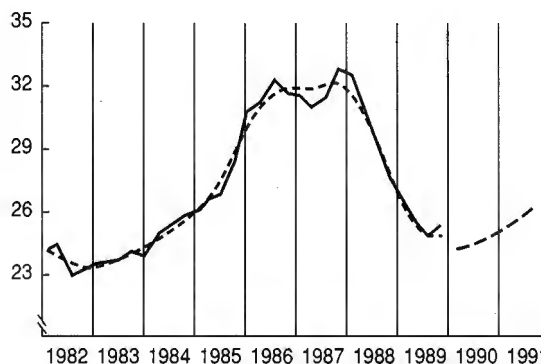
Investeringsnedgangen som satte inn fra årsskiftet 1987/88 stanset opp mot slutten av 1989. For 1989 under ett ble nedgangen i fastlands-Norges investeringer på 14,5 pst. Nedgangen fant sted på bred front, først og fremst sted innenfor skjermet næringsvirksomhet, kommuneforvaltningen og boligsektoren. For flere konkurranseutsatte fastlandsektorer var det imidlertid en økning i investeringene på årsbasis. Det samme gjaldt for oljesektoren og utenriks sjøfart. Også de statlige investeringene økte, ikke minst som følge av den tiltakspakken som ble satt i verk våren 1989. For utenriks sjøfart har det vært en kraftig økning i investeringene i løpet av de siste to årene, etter at investeringene var negative i årene 1985–87 pga. utflagging.

Alt i alt er det rimelig å anta at den underliggende tendensen for investeringene fortsatt var negativ ved årsskiftet. At investeringene økte mot slutten av 1989 skyldtes først og fremst oppsvinget i investeringene i statsforvaltningen og utenriks sjøfart, selv om også et omslag for enkelte skjermede næringer innen privat sektor og det at nedtrappingen av investeringsarbeidene på Mongstad-anlegget var fullført bidro til utviklingen.

Anslagene i tabell 6d innebærer imidlertid en klar utføring og mulighet for oppgang i investeringene i 1990, slik det også framgår av figur 6.3. Omslaget er først og fremst ventet innenfor industrien, særlig utekonkurren-

de industri, selv om også disse investeringene trolig vil vise nedgang på årsbasis for 1990, pga. den sterke nedgangen gjennom 1989. Omslaget i industriinvesteringene må sees på bakgrunn av kraftig produksjonsvekst og god lønnsomhet i den utekonkurrerende industrien de siste årene. Det ligger ikke an til at boliginvesteringene vil ta seg opp gjennom 1990, men om rentenivået skulle falle betydelig og husholdningenes inntektssituasjon forbedre seg sterkere enn det er lagt til grunn i anslagene i tabell 6d, vil også boliginvesteringene kunne vise et omslag i løpet av året.

Fig. 6.3: *Bruttoinvesteringer i fastlands-Norge. Mrd. kroner i 1987-priser. Sesongjusterte og glattede regnskapstall og framskrivning.*

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

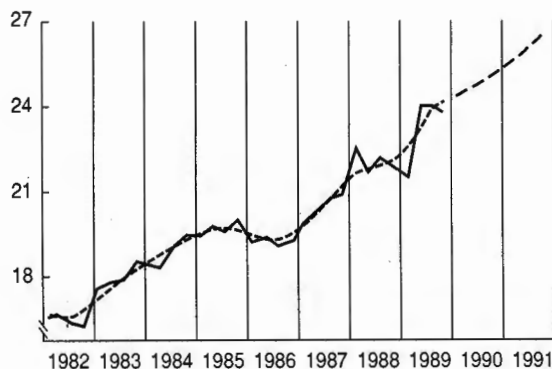
Kraftig økt tradisjonell vareeksport – forbigående eller varig gevinst?

Et særmerkt – og overraskende – trekk ved den økonomiske utviklingen i 1989 var den kraftige volumøkningen i tradisjonell vareeksport fra 1. til 2. kvartal. Selv om volumet deretter holdt seg uendret i de to etterfølgende kvartalene, var økningen så sterk at en får inntrykk av et klart oppsving i eksporten gjennom året, slik det framgår av figur 6.4. Resultatet var en klar økning i norske bedrifters eksportmarkedsandeler gjennom 1989.

Selv om eksportoppsvinget gjennom 1989 omfattet en rekke varegrupper, må det i stor grad tilskrives tilfeldige faktorer.

For enkelte industrielle råvarer (kjemiske råvarer, raffinerte oljeprodukter) skjedde det en forbigående svekkelse av eksporten gjennom siste halvår av 1988 på grunn av spesielle hendelser på tilbudssiden (brann på Rafsnes og nedstenging av Mongstad-anlegget i

Fig. 6.4: Eksport tradisjonelle varer.
Mrd. kroner i 1987-priser.
Sesongjusterte og glattede regnskapstall
og framskrivning.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

forbindelse med tilkobling av ny kapasitet). For eksporten fra hjemmekonkurrerende industri, som også utviklet seg svakt gjennom 1988, ble det sterke oppsvinget i 2. kvartal 1989 etterfulgt av en nedgang i de følgende kvartalene, dvs. at også for denne sektoren må oppsvinget i stor grad tolkes som utslag av tilfeldige forhold.

Men selv om eksportoppsvinget i stor grad må tilskrives tilfeldige forhold, kan også konkurransemessige forhold ha bidratt. Etter at norske bedrifter gjennom en rekke år gradvis hadde fått svekket sin kostnadsmessige konkurranseposisjon, har den bedret seg siden våren 1988, som følge av relativt lav lønnsvekst og høy produktivitetsvekst. Utviklingen i de relative lønnskostnadene for de norske industribedriftene er nærmere omtalt i kapittel 5.

Også den ulike konjunkturutviklingen mellom Norge og våre handelspartnere har trolig bidratt til utviklingen. Da konjunkturtilbakeslaget i norsk økonomi satte inn med full kraft gjennom 1988, samtidig som oppgangen forsterket seg i utlandet, så bedriftene – særlig innen hjemmekonkurrerende industri – seg trolig tjent med i større grad å satse på eksportmarkedet for å holde produksjonen og fortjenesten oppe. Det er imidlertid vanskelig å bedømme om vridningen mot eksportmarkedet er uttrykk for en mer langsiktig strategi eller kun en kortsiktig tilpasning.

En kan heller ikke se bort fra at den høye kapasitetsutnyttningen i utlandet kan ha gitt åpning for mange norske bedrifter som i utgangspunktet ikke var kostnadsmessig konkurransedyktige, på grunn av et relativt høyt kostnadsnivå i Norge.

Det hersker på denne bakgrunn stor usikkerhet om den videre utviklingen i den norske eksporten av varer fra hjemmekonkurrerende industri. På den ene siden er det mulighet for en fortsatt styrking av de norske bedriftenes kostnadsmessige konkurranseevne. På den andre siden har den sterke investeringsveksten på våre eksportmarkeder de siste årene etter hvert økt produksjonskapasitet for de norske bedriftenes utenlandske konkurrenter. Konkurransen skjerpes etter hvert som markedsveksten svekkes på grunn av svakere konjunkturutvikling internasjonalt. I den grad de norske bedriftene da ikke er kostnadsmessig konkurransedyktige, kan de lett bli presset ut av eksportmarkedene igjen.

Det at kapasitetsutnyttningen nå har falt i flere av våre markedsland kan således være én grunn til at bedringen for hjemmekonkurrerende industri ikke fortsatte utover høsten i fjor. Det kan dessuten være at etter hvert som det norske hjemmemarkedet tar seg opp, vil de norske bedriftene igjen finne det mest lønnsomt å vri salgsinnsatsen tilbake til hjemmemarkedet. Med utsikter til lavere markedsvekst, ligger det an til svakere eksportvekst for hjemmekonkurrerende industri i de nærmeste årene framover.

Også for andre typer tradisjonelle eksportvarer ligger det an til en klart svakere eksportvekst i de nærmeste årene. En svakere internasjonal konjunkturutvikling vil raskt kunne gi seg utslag i svekket eksport for de råvareproduserende bedriftene innenfor utekonkurrerende industri. Dessuten tilsier markedssituasjonen for oppdrettsfisk og ressursproblemene innenfor den tradisjonelle fiskeindustrien at også fiskeeksporten vil utvikle seg klart svakere i tiden framover.

Alt i alt er det derfor grunn til å vente lavere vekst i den tradisjonelle vareeksporten i tiden framover. Veksten kan bli enda lavere enn vist i tabell 6d og figur 6.4, særlig for 1991, idet alle eksportanslagene bygger på relativt optimistiske OECD-anslag for markedsveksten hos våre handelspartnere.

Det er heller ikke grunn til å vente at oljeproduksjonen vil fortsette å øke i samme takt som i de siste årene, selv om den norske, selvpålagte produksjonsbegrensningen er redusert fra 7,5 pst i 1989 til 5 pst i første halvår 1990. (Denne endringen er bare innarbeidet i SSBs prognoser, idet den ble kjent etter at de øvrige eksportanslagene i tabell 6d ble gitt.) Dermed vil også den samlede vareeksporten utvikle seg klart mer beskjedent enn i 1989.

Produksjonen – bunnen nådd

Den ulike utviklingen i etterspørselskomponentene de to siste årene – vekst i eksporten, men nedgang i innenlandsk etterspørsel – har fått betydning for produksjonsutviklingen etter næring. For de skjermene næringene, som i sin helhet er henvist til etterspørselen fra hjemmemarkedet, falt produksjonen fram til sommeren 1989. I industrien – som både retter sin produksjon mot eksport og hjemmemarkedet – bidro eksportveksten til at produksjonen om lag kunne holdes opp, trass i fallet i den innenlandske etterspørselen. Det var imidlertid klare forskjeller mellom industribedriftene, avhengig av i hvilken grad de enkelte bedriftene fikk del i eksportoppsvinget eller ble rammet av nedgangen innenlands.

Omslaget i innenlandsk etterspørsel i løpet av sommerhalvåret førte imidlertid til at også produksjonen i skjermet sektor viste oppgang utover høsten 1989. Sammen med den forsterkede eksportveksten bidro dette til et klart omslag også i samlet produksjon for fastlands-Norge. Oppgangen omfattet – foruten offentlig forvaltning – først og fremst varehandelen og innenlandsk samferdsel, noe som hang sammen med at det særlig var varekonsumet som sto for omslaget. Dessuten var det en utflating for øvrig privat tjenesteyting. Også bygge- og anleggsvirksomheten viste tegn til å flate ut helt mot slutten av 1989, men dette kan skyldes tilfeldige forhold, blant annet problemer med sesongjustering som følge av den milde vinteren.

Den positive tendensen fra siste halvår 1989 vil trolig bli videreført inn i 1990, da det for året som helhet er anslått en BNP-vekst

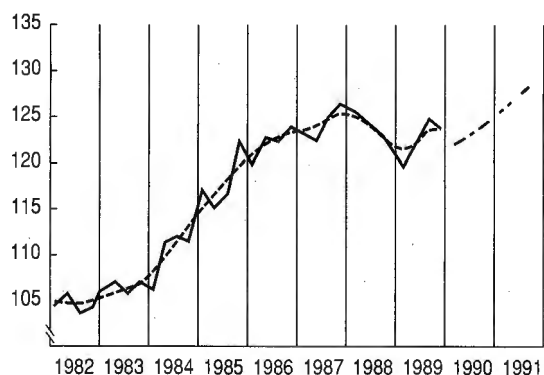
for fastlands-Norge på 1–2 pst. Selv om dette er en beskjeden vekst på årsbasis, innebærer det en klar vekst gjennom året, slik det framgår av figur 6.5. Med vesentlig redusert eksportvekst gjennom 1990, men uten direkte tilbakeslag for eksporten fra utekonkurrerende industri, må en anta at veksten etter hvert vil bli langt mer jevn mellom de ulike hovednæringene, enn den har vært i de siste årene.

Utviklingen i arbeidsstyrken avgjørende for ledighetsutviklingen

Tallet på sysselsatte har falt klart sterkere enn produksjonen for fastlands-Norge gjennom de siste to årene. Omslaget i produksjonen gjennom 1989 var heller ikke sterk nok til å stanse nedgangen i sysselsettingen, som fortsatte med uforminsket styrke gjennom året, slik det framgår av figur 6.6. Sysselsettingstallene er imidlertid i stor grad basert på utvalgsundersøkelser, noe som gjør dem spesielt usikre. Det kan derfor være at sysselsettingstallene gir et for negativt bilde av utviklingen ved utgangen av 1989. Etter anslagene i tabell 6d å dømme, ligger det således an til en økning i sysselsettingen gjennom 1990, slik det også framgår av figuren. En slik utvikling understøttes av tilgangen på registrerte ledige plasser, som har økt kraftig siden oktober i fjor. Dette kan være et varsel om at produksjonsoppsvinget allerede har begynt å gi seg utslag i økt etterspørsel etter arbeidskraft, selv om problemer med sesongjustering også her kan gi et for positivt bilde.

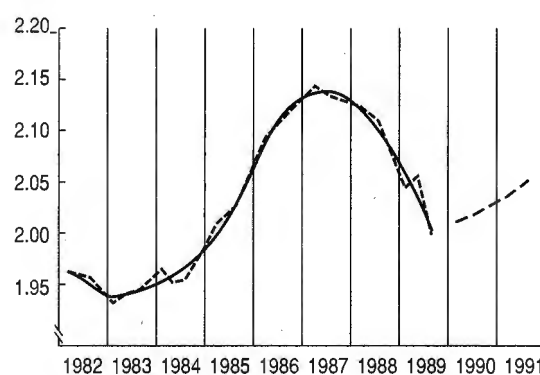
Da sysselsettingen begynte å falle rundt årsskiftet 1987/88 og deretter falt kraftig gjennom andre halvår 1988, førte det til at også arbeidsstyrken tok til å falle. Nedgangen i ar-

Fig. 6.5. BNP fastlands-Norge.
Mrd. kroner i 1987-priser.
Sesongjusterte og glattede regnskapstall
og framskriving.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

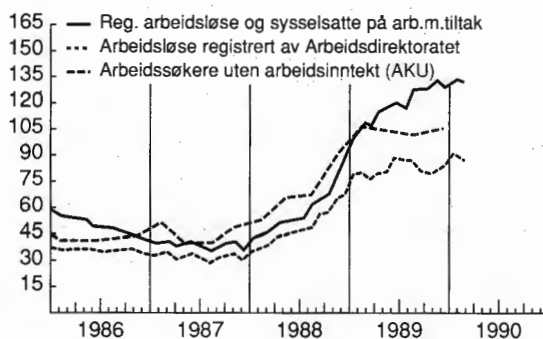
Fig. 6.6. Sysselsatte personer (millioner).
Sesongjusterte og glattede regnskapstall
(basert på kvartalmønsteret i AKU) og
framskriving.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

beidstyrken var imidlertid klart svakere enn sysselsettingsnedgangen, slik at arbeidsledigheten – målt som tallet på arbeidssøkere uten arbeidsinntekt iflg. Statistisk sentralbyrås arbeidskraftundersøkelse – økte sterkt. Arbeidsledigheten stabiliserte seg imidlertid gjennom 1989, slik det framgår av figur 6.7, fordi nedgangen i arbeidsstyrken forsterket seg i forhold til utviklingen gjennom 1988.

Fig. 6.7. *Arbeidsledige. Arbeidssøkere uten arbeidsinntekt, registrert arbeidsløse ved arbeidskontorene og sysselsatte på arbeidsmarkedstiltak. Sesongjusterte tall i tusen.*

Kilde: Arbeidsdirektoratet og Statistisk sentralbyrå.

Også tallet på registrert arbeidsledige ved arbeidskontorene viste tegn til å stabilisere seg gjennom 1989. Men det var samtidig en kraftig økning i tallet på personer på arbeidsmarkedstiltak (utenom attføringstiltak); summen av registrert ledige og personer på tiltak fortsatte derfor å øke, slik det framgår av figur 6.7.

Med mulighet for vekst i sysselsettingen vil utsiktene for arbeidsledigheten i tiden framover særlig avhenge av den videre utviklingen i arbeidsstyrken. Om veksten i arbeidsstyrken fortsatt skulle bli negativ eller svært lav, vil den åpne ledigheten kunne gå ned i takt med den ventede økningen i sysselsettingen, selv om problemene på arbeidsmarkedet fortsatt vil være betydelige. Om sysselsettingsveksten skulle føre til at flere av de yrkespassive igjen begynner å søke arbeid, kan også den åpne ledigheten fortsette på et høyt nivå, slik det er lagt til grunn i anslagene i tabell 6d.

3. ANSLAG PÅ KONSUMPRISUTVIKLINGEN I 1990

I utvalgets rapport fra januar ble det utarbeidet et anslag på prisutviklingen i inneværende år. Slike anslag for prisutviklingen

vil alltid være beheftet med usikkerhet. Ved å benytte seg av flere metoder søker utvalget å danne seg en best mulig oppfatning om faktorer bak prisutviklingen. I rapporten som legges fram nå har utvalget gjennomgått prisutsiktene på nytt, bl.a. på grunnlag av nye beregninger med kvartalsmodellen KVARTS.

Makroøkonomiske modeller

I utvalgets rapport fra januar ble det presentert beregninger med MODIS og MODAG. Beregningene med MODIS og MODAG som presenteres i denne rapporten er de samme som ble omtalt i januarrapporten. I begge disse modellene inngår alle variable på kalenderårsbasis, mens KVARTS er en kvartalsmodell som gir anslag for prisforløpet gjennom året. En har ikke oppdatert beregningene med de to årsmodellene, fordi det ikke har kommet ny informasjon som i vesentlig grad endrer forutsetningene for disse beregningene.

Bakgrunnen for å benytte flere modeller er tildels betydelige forskjeller ved modellenes egenskaper i prognosesammenheng. Et fellestrekk ved modellene er likevel at konsumprisutviklingen i stor grad blir bestemt fra kostnadssiden.

I alle modellberegninger blir en del størrelser av betydning for konsumprisene anslått utenfor modellene (eksogene variable). Variable som anslås slik er i modellberegningene uavhengige av andre størrelser. Utviklingen i flere av disse størrelsene vil imidlertid i virkeligheten være avhengig av andre forhold i økonomien, noe det delvis er forsøkt tatt hensyn til i anslagene.

For modellene utvalget benytter er de viktigste variable som anslås utenfor modellene importpriser og lønnssetninger samt avgifter, subsidier og en del offentlig regulerte og avtalebestemte priser. Importprisutviklingen er anslått med utgangspunkt i forventet prisutvikling internasjonalt. For størrelser som fastsettes av det offentlige er det naturlig å legge til grunn at vedtak som er gjort ved inngangen til året ikke endres.

For størrelser som i stor grad er resultat av avtaler gjøres det beregningstekniske forutsetninger. Dette gjelder hovedsakelig lønnsutviklingen og utviklingen i jordbrukspriser.

Modellresultatene er betinget av forutsetningene som gjøres. For størrelser som anslås eksogent i alle modellene har en, med enkelte unntak omtalt under, benyttet samsvarende forutsetninger i alle beregningene.

Planleggingsmodellen MODIS foreligger i en omarbeidet og oppdatert versjon, MODIS V. For varer hvor prisene bestemmes i mo-

dellen er det utviklingen i kostnadskomponenter som vareinnsats og lønninger samt produktivitet og driftsresultat pr. produsert enhet som regnskapsmessig bestemmer vareprisene.

Prisdannelsen i MODIS gir ikke uten videre uttrykk for hva som er de sentrale årsak-virkningssammenhenger i økonomien. Flere av de priser og kostnadskomponenter som anslås utenfor modellen vil i virkeligheten påvirke hverandre i betydelig grad. Eksempelvis virker lønnsvekst i MODIS bare på varepriser som i modellen får sin pris bestemt fra kostnadssiden. I virkeligheten vil flere av de priser og kostnadskomponenter som anslås utenfor modellen også bli påvirket av lønnsutviklingen, og vice versa. Slike mekanismer kan en i noen grad ta hensyn til ved fastsettelsen av de eksogene anslagene.

En viktig forskjell på MODIS i forhold til MODAG og KVARTS er at MODAG og KVARTS har flere tallfestede økonomiske sammenhenger innarbeidet. Disse er tallfestet på grunnlag av historiske observasjoner. Modellene krever dermed færre anslag enn MODIS og er i denne forstand enklere, men ikke nødvendigvis sikrere, å bruke i prognosesammenheng. Både MODAG og MODIS er basert på årsdata, men i MODAG er utviklingen fra år til år knyttet sammen ved at utviklingen i prisene også kan avhenge av den økonomiske utvikling i foregående år. I KVARTS er utviklingen fra kvartal til kvartal knyttet sammen.

Prismodellene i MODAG og KVARTS har mange fellestrekk med MODIS. Importprisene og prisene på norskproduserte varer og tjenester på innenlandsmarkedene (hjemmeprisene) bestemmer prisene på varer og tjenester som går til privat konsum. Hjemmeprisene bestemmes i stor grad av bedriftenes enhetskostnader. Når en ser bort fra virkninger gjennom lønnsutviklingen, som i utvalgets beregninger er gitt ved beregningstekniske forutsetninger, påvirker importprisene hjemmeprisene hovedsakelig gjennom produsentenes vareinnsats. For enkelte varer har det også en viss effekt at hjemmeprodusentene konkurrerer med importvarer. Konkurransprisvirkningen av importprisvekst er imidlertid nærmest ubetydelig i forhold til virkningen gjennom vareinnsatskostnadene for konsumprisutviklingen sett under ett.

Enhetskostnadene bestemmes av arbeidskraftproduktivitet, lønnssetter og vareinnsatspriser. I MODAG og KVARTS bestemmes produktivitetsutvikling og vareinnsatsprisene i modellene ved egne ligninger mens driftsmarginene bestemmes gjennom prisligningene. Ligningene for produktivitet er ka-

rakterisert av tiltakende utbytte av arbeidskraft, særlig på kort sikt. I flere av prisligningene inngår en variabel for kapasitetsutnyttelse.

I hjemmeprisrelasjonene i MODAG og KVARTS inngår hjemmeprisen for foregående periode(r) som forklaringsvariabel. Tilbakedaterte verdier av forklaringsfaktorene får gjennom disse leddene betydning for prisdannelsen i inneværende periode, i tillegg til at tilbakedaterte verdier av forklaringsfaktorene inngår direkte. Dette betyr også at utviklingen i inneværende periode får betydning for senere perioder.

I alle modellberegningene inngår forutsetninger om utviklingen i lønninger, offentlig fastsatte størrelser og jordbrukspriser. For disse størrelser er det i hovedsak lagt til grunn samsvarende forutsetninger i alle beregningene. I KVARTS avviker forutsetningene noe fra forutsetningene som er lagt til grunn i MODIS og MODAG, jfr. omtalen på slutten av avsnittet under om forutsetninger for prisanslagene. I MODIS må i tillegg utviklingen i produktivitet og driftsmarginer fastsettes i næringer med kostnadsbestemte priser.

Forutsetninger for prisanslagene

Det er i betydelig grad usikkerhet knyttet til de forutsetningene modellanslagene er betinget av, som kommer i tillegg til usikkerhet i de sammenhenger som er tallfestet i modellene. De viktigste forutsetningene er summert opp i tabell 6.e på slutten av dette avsnittet.

Utvalget har tradisjonelt lagt til grunn en beregningsteknisk forutsetning om samme *gjennomsnittlige årslønnsvekst* for alle grupper i sine prisprognoser. I denne rapporten har utvalget gjennomført modellberegningene både med 3 pst og med 6 pst gjennomsnittlig vekst i timelønningene fra 1989 til 1990.

Som nevnt er det ofte en forenkling når enkelte størrelser er forutsatt uavhengig andre størrelser i modellen. I beregningene har en ikke foretatt en gjennomgående revisjon av eksogene forutsetninger som kan påvirkes av en såpass stor forskjell på lønnsveksten fra et år til det neste som 3 prosentpoeng. Det er eksempelvis forutsatt samme prisutvikling på importerte varer i de to alternativene, selv om det er grunn til å tro at prisfastsettelsen til importører vil påvirkes av pris- og kostnadsutviklingen. Det er heller ikke rimelig å forutsette at den samme økonomiske politikk vil bli ført med en såpass

stor forskjell på lønnsutviklingen, eller at renteutviklingen vil bli den samme.

Med unntak av forutsetningene om utviklingen i jordbruksprisene (samt driftsmarginene i MODIS), er det således, med visse unntak for KVARTS, i hovedsak benyttet samme forutsetninger om utviklingen fra 1989 til 1990 både i alternativet med 3 pst lønnsvekst og i alternativet med 6 pst lønnsvekst.

Slik beregningene er gjennomført må de derfor i hovedsak tolkes som en illustrasjon av den direkte, isolerte effekten av ulik lønnsutvikling gjennom 1990 slik den framkommer gjennom modellenes hjemmeprisrelasjoner.

Virkningene på prisutviklingen av en gitt årslønnsvekst vil normalt være avhengig av hvordan den forutsatte lønnsveksten fordeler seg gjennom året, fordi det kan ta tid før lønnsøkninger slår ut i prisene. Tradisjonelt er ikke slike forskjeller på forløpet så store at de blir avgjørende for utvalgets prisprognoser. Inntektsreguleringsloven, som gjelder fram til 31. mars 1990, medfører imidlertid at årslønnsveksten fra 1989 til 1990 i hovedsak må komme som følge av lønnstillegg i de siste 9 månedene av 1990. Det er på denne bakgrunn lagt til grunn stiliserte forutsetninger om lønnsutviklingen gjennom 1990. I alternativet med 3 pst lønnsvekst fra 1989 til 1990 er det som en forenkling forutsatt at hele bidraget til årslønnsveksten kommer som følge av sentrale tillegg. I alternativet med 6 pst lønnsvekst er det forutsatt at halvparten av bidraget til årslønnsveksten kommer som sentrale tillegg og at resten fordeler seg jevnt gjennom året som glidning. De spesielle forutsetningene som her er gjort om lønnsforløp gjennom året, får selvstendig betydning for hvordan forskjellig lønnsvekst på årsbasis slår ut på konsumprisveksten i 1990 i KVARTS, fordi noe av kostnadsveksten i et kvartal først overveltes i prisene i senere kvartaler. Den forutsatte lønnsutviklingen i KVARTS er forøvrig noe flatere enn det som følger av denne beskrivelsen.

På bakgrunn av at ulike forutsetninger om lønnsveksten i 1990 også får selvstendig betydning for prisutviklingen i årene etter 1990 er det i MODAG også gjort beregninger på lengre sikt med sikte på å belyse effekten av dette slik den framkommer i modellene. Disse beregningene er gjennomført som rene illustrasjoner av den isolerte betydning av ulike lønnsforutsetninger, og må ikke tolkes som utvalgets oppfatning om den langsiktige betydningen av en differanse i lønnsveksten fra 1989 til 1990 på 3 prosentpoeng.

En differanse i årslønnsveksten på 3 pro-

sentpoeng i 1990 medfører at lønnsoverhenge inn i 1991 blir forskjellig, når det er forutsatt at hele forskjellen skyldes lønnsutviklingen etter 1. april 1990. Når lønnsutviklingen etter 1. januar 1991 er forutsatt lik i de to alternativene, medfører den konstruerte forskjellen på vekstforløpene gjennom 1990 en forskjell i lønnsvekst fra 1990 til 1991 på om lag $2\frac{3}{4}$ pst i MODAG beregningene. Den eneste forskjellen i øvrige forutsetninger i MODAG er som for 1990 at prisutviklingen på jordbruksvarer forutsettes å være parallell med lønnsutviklingen.

Det er forutsatt at importpriser på tradisjonelle varer igjennomsnitt vil stige med om lag $3\frac{3}{4}$ pst. fra 1989 til 1990, som er noe svakere enn i foregående år. Forutsetningene avspeiler at prisstigningstakten forventes å avdempes noe internasjonalt. Kronekursens utvikling innenfor de fastlagte svingningsmarginer vil også kunne ha betydning for prisutviklingen på importvarer i Norge. Matvareprisene er i beregningene forutsatt å få lavest prisvekst, om lag $2\frac{1}{4}$ pst, mens en har forutsatt noe sterkere vekst på ikke spiselige råvarer og lite bearbejdede varer.

Det er stor usikkerhet knyttet til utviklingen i råoljeprisene. I beregningene er det forutsatt samme gjennomsnittlige prisnivå på råolje målt i norske kroner i 1989 og 1990. Denne forutsetningen innebærer en ytterligere svekkelse av dollarkursen og/eller et fall i råoljeprisen målt i dollar gjennom resten av 1990, i forhold til prisnivået i begynnelsen av året. Hittil i år har råoljeprisen ligget knapt 3 pst over fjorårgjennomsnittet. Uten et slikt fall kan prisveksten på konsumvarer som bensin og fyringsolje bli sterkere enn forutsatt her og bidra til sterkere konsumprisvekst.

Utviklingen i de avtalebestemte prisene på norskproduserte jordbruksvarer vil være avhengig av den avtalte rammen for jordbruksoppgjøret, samt hvor mye av rammen som tas ut ved økning av prisene. Som en beregningsteknisk forutsetning er det her lagt til grunn at de avtalebestemte jordbruksprisene øker i takt med den lønnsutviklingen som er forutsatt i beregningene. Konsumprisene på jordbruksvarer vil i tillegg avhenge av i hvilken grad de avtalte jordbrukspriser slår ut i de prisene konsumentene må betale. Det er her også tatt hensyn til at subsidiesatsene ble redusert ved årsskiftet.

I konsumprisindeksen er det en kvartalsvis husleieundersøkelse som er grunnlaget for måling av prisutviklingen på bolig tjenester. Boligtjenestene veier tungt i konsumprisindeksen, fordi de i tillegg til betalte husleier også omfatter nivået på husholdningenes

renteutgifter på boliglån, forsikringer samt visse kommunale avgifter. Husleie er som nevnt eneste representantvare for bolig tjenester, og husleieindeksen har vist vesentlig sterkere vekst enn totalindeksen de senere år, selv om veksten avtok noe i 1989 sammenliknet med året før. Rentesatser inngår ikke direkte i konsumprisindeksen, og virkninger av renteendringer på konsumprisindeksen må på kort sikt komme indirekte gjennom de faktiske kostnadene til gårdeiere og borettslag samt gjennom effekten på det generelle kostnadsnivået i næringslivet. Disse effektene av renteendringer er imidlertid usikre, og kan først få betydning gjennom et betydelig tidslag. Det samme gjelder betydningen av utviklingen i andre kostnader med betydning for utviklingen i husleiene, bl.a. kommunale takster og avgifter, lønnskostnader mv.

Virkningen av renteendringer på prisutviklingen vil også kunne skje mer indirekte gjennom virkninger på etterspørselen, i første rekke via effekten på husholdningenes konsumdisponible inntekter. Effekten av renteendringer gjennom etterspørselsnivået vil kunne motvirke effekten via kostnadssiden, ved at eksempelvis en renteoppgang vil bidra til å dempe etterspørselen og redusere mulighetene for prispåslag.

Det er trolig motstridende effekter som nå gjør seg gjeldende og skaper usikkerhet om utviklingen i husleieindeksen. I det private lånemarked har trenden i renteutviklingen sett over en viss tid vært fallende. Lav vekst i priser og kostnader som inngår i løpende drift og vedlikehold av borettslag, leiegårder mv. kan også bidra til å dempe veksten i husleiene. Husbankrentene, som også spiller en vesentlig rolle i borettslagene, er imidlertid ikke falt like mye som rentene i det private marked, og fra 1. januar i år økte topprenten for lån med rentetrapp i Husbanken med ett prosentpoeng. Det er også grunn til å tro at kommunale takst- og avgiftsøkninger har vært sterkere enn den generelle prisutviklingen og bidratt til å øke kostnadene i borettslag mv. de senere år. Det er imidlertid usikkert om utviklingen i disse kostnadskomponentene tilsier store husleieøkninger også i 1990, eller om denne effekten nå er uttømt. Utvalget har likevel forutsatt at husleiene også i 1990 viser en sterkere vekst enn den generelle pris- og kostnadsveksten i økonomien, og beregningsteknisk forutsatt en vekst i husleiene på 7 pst fra 1989 til 1990. Forutseningen innebærer noe lavere vekst enn fra 1988 til 1989, da veksten i husleieindeksen ble registrert til 7,6 pst.

Flere avgifter er i år økt mer enn 4 pst, dvs. det som tilsvarer en prisjustering i Regjerin-

gens økonomiske opplegg. Dette gjelder alkohol- og tobakksavgifter, bensinavgift, avgift på mineralolje samt ulike emballasjeavgifter. *Matvaresubsidiene*, som omfatter subsidier på melk- og melkeprodukter, er redusert med virkning fra 1. januar. *Takster på statlig forretningsdrift* med direkte betydning for konsumprisene er i hovedsak samferdselstakster inkl. porto og teletakster. Disse øker i hovedsak med om lag 4 pst, bortsett fra teletakstene, som i gjennomsnitt reduseres med 3½ pst fra 1989 til 1990.

Det er fortsatt usikkert i hvilken grad takster og avgifter som fastsettes i kommunesektoren er økt i år, og hvor mye de vil påvirke konsumprisveksten. Hvordan slike endringer fanges opp i systemet for måling av konsumprisveksten, er delvis omtalt i forbindelse i omtalen av forutsetningen om prisutviklingen på bolig tjenester over, og dessuten i kapittel 3 om prisutvikling og prispolitikk. I kapittel 3 er også utviklingen hittil i år i enkelte slike takster omtalt.

I modellberegningene er det forutsatt at prisen på elektrisitet øker med 4 pst, for øvrig har en ved å benytte modellenes relasjoner for prisdannelse på offentlige tjenester forutsatt at prisveksten på disse følger kostnadsutviklingen i produksjonen av tjenestene.

I MODIS må en i tillegg til forutsetningene omtalt over fastsette utviklingen i driftsresultatet pr. produsert enhet (driftsmarginer) samt utviklingen i arbeidsproduktivitet i produksjonen av varer som får sin pris bestemt i modellen. Erfaringsmessig har det vært vanskelig å gi gode anslag for utviklingen i *driftsmarginene*. Forutsetningen om en vekst i driftsmarginene på linje med forutsatt lønnsvekst må i første rekke oppfattes som en beregningsteknisk forutsetning. I praksis kan driftsmarginene vise en annen utvikling, bl.a. som følge av en endring i det generelle etterspørselsnivået. En slik endring vil kunne påvirke utviklingen i driftsmarginene sterkt.

Det er lagt til grunn at *produktivitetsveksten* i næringer med særlig stor betydning for konsumprisveksten blir i størrelsesorden 1 til 2 pst i 1990.

I beregningene med KVARTS avviker forutsetningene noe fra det som er sagt over og som er oppsummert i tabellen under. Det er forutsatt en importprisvekst som er om lag 1 pst lavere i gjennomsnitt, men dette skyldes at det er forutsatt lavere prisvekst på råvarer enn i beregningene med MODIS og MODAG. Utviklingen i råvarepriser har imidlertid relativt liten betydning for konsumprisutviklingen. En har i KVARTS dessuten forutsatt noe sterkere importprisvekst i alternativet

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1990

med høyest lønnsvekst, mens det i beregningene med de andre modellene er forutsatt samme importprisutvikling i de to alternativene. Det er også forutsatt en noe høyere prisvekst på råolje i KVARTS, noe som slår ut i en noe sterkere prisvekst på bensin og fyringsolje i 1990 sammenliknet med MODAG. Endelig er det forutsatt noe mindre forskjell i prisutviklingen på jordbruksvarer i de to alternativene i KVARTS, ved at det i alternativet med 6 pst lønnsvekst er forutsatt knapt 5 pst vekst i jordbruksprisene, mot 6 pst i MODIS og MODAG.

Tabell 6 e. Hovedforutsetninger for modellberegningene av konsumprisveksten fra 1989 til 1990.

Varegruppe kostnadskomponent	Vekst fra 1989 til 1990 (pst.)
Internasjonalt bestemte priser ¹⁾	
Importpriser	3¾
Herav:	
– matvarer	2¼
– råvarer og lite bearbejdede varer	4
– Ferdigvarer	3½
– Tjenester	4
Råolje	0
Offentlig regulerte priser, avtalebestemte priser og pris på bolig tjenester.	
Jordbrukspriser ²⁾	3 og 6
Elektrisitet	4
Div. samferdsel	3½–4
Boligtjenester	7
Lønnsatser	3 og 6
Produktivitet ³⁾	1–2
Driftsmarginer ⁴⁾	3 og 6

¹⁾ I KVARTS avviker importpris- og råoljeprisutviklingen noe fra dette, jfr. omtalen over.

²⁾ To alternativer knyttet til forutsetningen om lønnsutviklingen.

³⁾ Gjelder enkelte tjenesteytende næringer med spesielt stor betydning for konsumprisveksten i MODIS. I MODAG og KVARTS bestemmes produktivitsutviklingen i modellen.

⁴⁾ To alternativer i MODIS knyttet til forutsetningen om lønnsutviklingen. I MODAG og KVARTS bestemmes driftsmarginene i modellen.

Resultater:

Modellresultatene er oppsummert i tabellen under.

Tabell 6 f. Modellresultater. Beregnet vekst i konsumprisindeksen fra 1989 til 1990 med forskjellige forutsetninger om lønnsvekst mv. i samme periode.¹⁾

	Alt. 1	Alt. 2
Forutsatt lønnsvekst	3,0 pst.	6,0 pst.
Konsumprisvekst i MODIS	3,7 »	4,6 »
Konsumprisvekst i MODAG	4,0 »	4,8 »
Konsumprisvekst i KVARTS	3,8 »	4,1 »

¹⁾ Det er enkelte forutsetninger ut over lønnsforutsetningene som avviker i de alternative beregningene. Jfr. omtalen i avsnittet om forutsetninger for prisanslagene.

Med forutsetningen om en årslønnsvekst på 3 pst fra 1989 til 1990 gir MODIS en konsumprisvekst på 3,7 pst fra 1989 til 1990. I MODAG blir resultatet med samme lønnsforutsetning 4 pst, mens KVARTS gir 3,8 pst. Mye av forskjellen på resultatene i MODIS og MODAG kan forklares ut fra at hjemmeprisrelasjonene i MODAG gir noe høyere prisvekst enn der det er gjort eksogene anslag i MODIS, samt noe større bidrag fra prispåslag i handelsleddet i MODAG enn tilsvarende effekt i MODIS.

I beregningen med 6 pst lønnsvekst fra 1989 til 1990 i MODIS ble det som nevnt også forutsatt tilsvarende vekst i de avtalebestemte prisene på norskproduserte jordbruksvarer samt i driftsmarginene i sektorer med kostnadsbestemte priser. Forøvrig var forutsetningene de samme som i alternativet med 3 pst lønnsvekst. Etter disse endringene ble konsumprisveksten fra 1989 til 1990 beregnet til 4,6 pst, dvs. 0,9 prosentpoeng sterkere prisvekst enn i alternativet med 3 prosentpoeng lavere lønnsvekst. I MODAG ble det foretatt tilsvarende endringer i forutsetningen om lønnsvekst og jordbrukspriser. Dette resulterte i en konsumprisvekst fra 1989 til 1990 på 4,8 pst i modellen, som er 0,8 prosentpoeng sterkere prisvekst enn i alternativet med 3 prosentpoeng lavere lønnsvekst.

I KVARTS ble konsumprisveksten 4,1 pst med en lønnsvekst på årsbasis på 6 pst. Dette er 0,3 prosentpoeng sterkere konsumprisvekst på årsbasis enn i alternativet med 3 pst årslønnsvekst. Beregningene med KVARTS bygger som nevnt i noen grad på andre forut-

setninger enn MODAG, men hovedårsaken til at KVARTS gir lavere prisvekst i dette alternativet enn MODAG, er at kostnadsoverveltningen i handelsleddet er mindre i KVARTS enn i MODAG. I KVARTS faller konsumprisveksten målt over 4 kvartaler i alternativet der lønnsveksten på årsbasis er forutsatt å være 3 pst. Med forutsetningen om 6 pst lønnsvekst på årsbasis er prisveksten i KVARTS målt over 4 kvartaler nær uendret gjennom resten av året. I KVARTS får den profilen en har forutsatt for lønnsveksten gjennom året betydning for prisutviklingen. Hvis en i alternativet med 6 pst lønnsvekst hadde forutsatt at mer av lønnsveksten kom i begynnelsen av året, hadde prisveksten på årsbasis i dette alternativet blitt høyere i KVARTS.

Tabellen under viser utviklingen på konsumprisene av ulik lønnsforutsetning mv. over to år slik den framkommer i MODAG.

Tabell 6 g. *Betydningen av forskjellige lønnsforutsetninger for konsumprisene i 1990 og 1991 i MODAG (prosent)¹⁾.*

År	Samlet forskjell på lønnsvekst fra 1989	Samlet virkning på konsumprisinivå fra 1989
1990	3,0 pst.	0,8 pst.
1991	5,9 »	1,6 »

¹⁾ Jfr. omtale i avsnittet om forutsetninger for prisanslagene. Det er forutsatt tilsvarende differanser i prisutviklingen på norske jordbruksvarer.

Over to år, dvs. for perioden 1989–1991 sett under ett er det i beregningene forutsatt en differanse mellom lønnsvekstforutsetningene på 5,9 prosentpoeng. Forskjellen framkommer ved at årslønnsveksten fra 1989 til 1990 er forutsatt forskjellig og at lønnsoverhenget inn i 1991 er større i alternativet med høyest lønnsvekst. Lønnsveksten gjennom 1991 er forutsatt å være lik i de to beregningene. Det framkommer av tabell 6.g over at de ulike forutsetningene om lønnsutvikling og produsentpriser på jordbruksvarer for 1990 og 1991 sett under ett betyr at prisnivået i alternativet med høyest lønnsvekst ligger 1,6 pst høyere i 1991 enn i alternativet med lavest lønnsvekst i MODAG.

Differansen mellom lønnsvekstalternativene er forutsatt noe mindre i 1991, likevel blir differansen mellom konsumprisveksten i de to alternativene litt større det andre året (0,9 prosentpoeng). Dette skyldes delvis treghete-

ne i pristilpasningen i MODAG, som medfører at noe av effekten av forskjellig lønnsvekstforutsetninger i 1990 veltes over i prisveksten i 1991.

Det er grunn til å understreke at effekten av forskjellig lønnsforutsetning både på kort og på lengre sikt i modellen er betinget av forutsetningene som er benyttet. Av de eksogene forutsetningene som er gjort er det bare veksten i jordbruksprisene (samt driftsmarginene i MODIS-beregningen for 1990) som er knyttet til lønnsforutsetningene. Som omtalt over er dette en forenkling som ser bort fra at en rekke av størrelsene som er eksogene i modellberegningen i virkeligheten vil være avhengig av utviklingen ellers i økonomien. I fastleggelsen av disse forutsetningene er det lagt til grunn en lønns- og prisvekst som ligger et sted mellom de to alternativene vi har regnet med. Dette gjelder både prisutviklingen på importvarer, utviklingen i prisen på boligjenester samt størrelser som fastsettes i offentlig sektor. Importørene vil lettere kunne øke sine priser dersom den generelle lønns- og prisveksten i norsk økonomi øker. En annen virkning det er sett helt bort fra er mulige effekter på *renteutviklingen* av høyere pris- og kostnadsvekst i norsk økonomi. Renteendringer vil både påvirke det generelle kostnadsnivået til produsenter samt kostnadene til borettslag mv. I beregningene er det forutsatt samme utvikling i *husleiene* i de to alternativene. Det er neppe rimelig å forutsette at utviklingen i husleiene er uavhengig av utviklingen i de forskjellige kostnadskomponentene i borettslag, leiegårder mv.

Hvis det i større grad hadde vært tatt hensyn til slike effekter i modellberegningene ville differansen mellom prisveksten i de to alternativene ha økt. Forskjellen på modellresultatene kan således ikke direkte tas til uttrykk for betydningen av den forskjellen i lønnsutvikling som her er forutsatt, men må vurderes som en illustrasjon av enkelte effekter av dette slik de framkommer i modellen.

Prisdirektoratets prognose og prisutviklingen for januar og februar

Prisdirektoratet samlet i november inn opplysninger fra private bedrifter og offentlige institusjoner om planlagte prisendringer fram til mai. Siden utvalgets januarrapport har konsumprisindeksen for januar og februar blitt offentliggjort, slik at anslagene i Prisdirektoratets prognose nå kan vurderes i lys av registrert prisvekst fram til februar.

Opplysningene om planlagte prisendringer gir i første rekke et samlet uttrykk for de prisforventninger som eksisterer på tilbuds-

siden i økonomien. Prognosen gir ikke uttrykk for Prisdirektoratets forventninger til prisutviklingen. Slik prognosen er utarbeidet gjenspeiler den i hovedsak de forventningene næringslivet hadde om pris-, kostnads- og etterspørselsutviklingen i november.

Det foreligger ikke opplysninger om hvilke antakelser om bl.a. lønnsutviklingen og kostnadsutviklingen samt etterspørselsutviklingen som lå til grunn for prisforventningene. På det tidspunkt oppgavegiverne ga sine opplysninger var imidlertid det økonomiske opplegget for 1990 i hovedsak kjent. I den grad oppgavegiverne ikke har tatt hensyn til endringer i avgiftssatser etc., som i hovedsak foretas i januar, er det ikke korrigert for dette.

En foreløpig undersøkelse av treffsikkerheten til Prisdirektoratets prognoser i perioden 1981–1988, gir som hovedresultat at metoden er relativt treffsikker, men med en viss tendens til å overvurdere prisstigningen. I Prisdirektoratets prognose for prisveksten fra november 1988 til mai 1989 ble prisveksten anslått til 3,1 pst, mens den registrerte prisveksten ble 2,8 pst. Prognosen utarbeidet i mai 1989 for perioden fram til desember 1989 anslo prisveksten fra mai til desember 1989 til 1,8 pst. Registrert prisvekst i denne perioden ble 1,3 pst.

Prisdirektoratets prognose utarbeidet i november i fjor, gir en samlet konsumprisvekst fra november 1989 til mai 1990 på 3,1 pst. Den tilsvarende veksten i fjor var 2,8 pst. Den siste prognosen har overvurdert prisveksten fram til februar i år sett under ett. Den registrerte stigningen fra november til februar i år var 1,1 pst, mens prisveksten ble anslått til 1,6 pst i prognosen.

Forskjellen skyldes hovedsakelig at prisveksten fra desember til januar var lav sammenliknet med prognosens anslag. Selv om en del avgifter økte betydelig mer i januar i år enn i fjor, var den registrerte konsumprisveksten fra desember til januar bare 0,1 pst sterkere i år enn i fjor. Målt over 12 måneder holdt konsumprisveksten i januar seg på 4,2 pst. I februar var 12-månedersraten 4,3 pst. I Prisdirektoratets prognose var prisveksten målt over 12 måneder anslått til 5 pst i januar og 4,8 pst i februar.

Når den faktiske prisvekst ligger betydelig under anslagene basert på oppgaver over planlagte prisøkninger, indikerer dette at forventningene overvurderer den underliggende tendensen i konsumprisveksten. Tallmessige anslag på den underliggende tendensen i prisstigningen er usikre og må tolkes med en viss forsiktighet. Størrelsen skal i prinsippet måle prisstigningen justert for normale se-

songvariasjoner og tilfeldige forhold. For de siste tre månedene sett under ett er den underliggende tendensen anslått til knapt 3 pst målt som årlig rate, og noe høyere for de siste seks måneder. Hvis en slik vekst holder seg gjennom 1990, blir den gjennomsnittlige konsumprisveksten fra 1989 til 1990 i underkant av 3½ pst.

Ingen av modellresultatene ga en så lav prisvekst. Både modellresultatene og Prisdirektoratets prognose betyr således en økning gjennom 1990 i den underliggende prisveksten målt som angitt over. Hensyn tatt til usikkerheten i slike anslag, ligger beregningene med KVARTS i alternativet med 3 pst lønnsvekst ikke så langt over et forløp tilsvarende uendret underliggende tendens. Disse beregningene antyder således at dersom lønnsveksten på årsbasis blir sterkere enn 3 pst, er det grunn til å vente en viss oppgang i den underliggende tendensen fra første til andre halvår.

Konklusjon:

I januarrapporten ble prisutsiktene for 1990 vurdert bl.a. på grunnlag av alternative forutsetninger om lønnsutviklingen i 1990. Etter en samlet vurdering, og avhengig av lønnsutviklingen, regnet utvalget med en konsumprisvekst fra 1989 til 1990 fra om lag 4 pst til om lag 4½ pst.

Siden denne rapporten er det kommet en del ny informasjon av betydning for vurderingen av prisutsiktene for 1990. Konsumprisindeksen for januar og februar er offentliggjort, det er inngått en tariffavtale mellom LO og NHO og det er foretatt beregninger med den makroøkonomiske kvartalsmodellen KVARTS.

Usikkerheten knyttet til prisutsiktene for 1990 og de prognosemetoder som er benyttet er fortsatt stor. I modellberegningene har utvalget i hovedsak lagt til grunn de samme forutsetninger om utviklingen i viktige pris- og kostnadskomponenter som i januarrapporten. Utvalget har foretatt modellberegninger både under forutsetning av 3 pst og 6 pst årslønnsvekst i alle næringer fra 1989 til 1990. Det er i hovedsak lagt til grunn de samme forutsetninger om bl.a. utviklingen i importpriser og råoljepriser som i januarrapporten, samt tatt hensyn til effekter på prisutviklingen av det statlige avgifts- og subsidieopplegget. Disse forutsetningene er fortsatt usikre.

Forutsatt en lønnsvekst på 3 pst indikerte modellberegningene fra januarrapporten en gjennomsnittlig konsumprisvekst fra 1989 til 1990 på i underkant av 4 pst. Beregningene som nå er gjennomført med KVARTS gir om

lag det samme resultat når det forutsettes en lønnsvekst på 3 pst, men gir en lavere prisvekst enn i de andre modellberegningene i alternativet med 6 pst årslønnsvekst. Modellberegningene fra januarrapporten ga med denne lønnsforutsetningen en konsumprisvekst fra 1989 til 1990 på om lag 4 $\frac{3}{4}$ pst, mens beregningene med KVARTS gir en konsumprisvekst i overkant av 4 pst. Når forskjellen mellom konsumprisveksten i de to alternativene med 3 prosentpoeng forskjell på lønnsveksten ikke blir større enn $\frac{1}{2}$ –1 prosentpoeng, skyldes dette som nevnt i januarrapporten i noen grad at virkningene på prisutviklingen av ulik årslønnsvekst ikke vil være uttømt i 1990, og at en større andel av lønnsveksten er forutsatt å komme i slutten

av året i alternativet med 6 pst årslønnsvekst. Modellberegningene indikerer at i alternativet med høyest lønnsvekst vil prisnivået i 1991 ligge om lag 1 $\frac{3}{4}$ pst høyere enn i alternativet med lavest lønnsvekst. I beregningene er det imidlertid ikke tatt hensyn til eventuelle virkninger via rentenivået og en del offentlige gebyrer (bl.a. gjennom husleiene), samt på importørenes prisadferd.

Etter en samlet vurdering, og avhengig av lønnsutviklingen, regner utvalget som i januarrapporten således med en konsumprisvekst fra 1989 til 1990 fra om lag 4 pst til om lag 4 $\frac{3}{4}$ pst. Med en slik lønnsutvikling som den inngåtte avtalen mellom LO og NHO kan indikere, regner utvalget med en konsumprisvekst i den nedre del av dette intervallet.

Vedlegg

A. Lønnsoppgjørene i 1988 og 1989

B. Kursutviklingen for norske kroner

Når det gjelder disse vedleggene, vises det til rapport nr. 1/1990 (NOU 1990: 15) av 12. januar.

NOU

Norges offentlige utredninger

1990 og 1991

Statsministeren:

Finans- og tolldepartementet:

Utviklingen på lotterimarkedet 1984–88. NOU 1990: 4.
Emisjonsregler og emisjonskontroll. NOU 1990: 6.
Ny lov om skatt til Svalbard. NOU 1990: 10.
Generell merverdiavgift på omsetning av tjenester. NOU 1990: 11.
Beskatning av fiskere. NOU 1990: 18.
Norges Banks nye hovedsete. NOU 1990: 25.
Bedrifts- og kapitalbeskatning. Beskatning av aksjer, obligasjoner, valuta og enkelte finansielle instrumenter. NOU 1990: 27.
Bedrifts- og kapitalbeskatningen. NOU 1991: 17.

Fiskeridepartementet:

Landsplan for forvaltning av kystael. NOU 1990: 12.
Norsk selfangst 1982–1988. NOU 1990: 19.
Lenka. Landsomfattende Egnethetsvurdering av den Norske Kystsonen og vassdragene for Akvakultur. NOU 1990: 22.
Fiskeindustriens organisering og rammevilkår. NOU 1990: 24.
Norsk fiskerihavneplan (NFHP). NOU 1990: 29.
Om miljø sikkerhet i innseilingsleder. NOU 1991: 15.

Barne- og familiedepartementet:

Mannsrolleutvalgets sluttrapport. NOU 1991: 3.
Gjeldsordning for personer med betalingsvansker. NOU 1991: 16.

Forsvarsdepartementet:

Forsvarets arkiver. NOU 1990: 7.
Lederskap og organisasjonsformer i Forsvaret. NOU 1991: 19.

Næringsdepartementet:

Justis- og politidepartementet:

Strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner. NOU 1990: 5.
Straffereaksjoner i tilknytning til doping. NOU 1990: 30.
«Scandinavian Star»-ulykken, 7. april 1990. NOU 1991: 1A.
«Scandinavian Star»-ulykken, 7. april 1990. NOU 1991: 1B.
Seksuelle overgrep mot barn – straff og erstatning. NOU 1991: 13.

Kirke- utdannings- og forskningsdepartementet:

Veien videre til studie- og yrkeskompetanse for alle. NOU 1991: 4.

Kommunaldepartementet:

Forslag til ny lov om kommuner og fylkeskommuner. NOU 1990: 13.

Kulturdepartementet:

Bibliotek i Norge. NOU 1991: 14.

Landbruksdepartementet:

Norsk bygdeturisme. NOU 1990: 14.
Norsk landbrukspolitikk. Sammendrag. NOU 1991: 2A.
Norsk landbrukspolitikk. Hovedinnstilling. NOU 1991: 2B.
Norsk landbrukspolitikk. Vedlegg. NOU 1991: 2C.

Miljøverndepartementet:

Moderne bioteknologi. NOU 1990: 1.
Avfallsminimering og gjenvinning. NOU 1990: 28.

Olje- og energidepartementet:

Deponi for norsk lav- og middelaktivt atomavfall. NOU 1991: 9.
Verneplan for vassdrag IV. NOU 1991: 12A.
Verneplan for vassdrag IV. NOU 1991: 12B.

Samferdselsdepartementet:

Revisjon av luftfartsloven. NOU 1991: 18.

Sosialdepartementet:

Lov om vern mot smittsomme sykdommer (Smitteloven). NOU 1990: 2.
Regulering av Folketrygdens grunnbeløp. NOU 1990: 8.
Økonomisk sosialhjelp. NOU 1990: 16.
Uførepensjon. NOU 1990: 17.
Forenklet folketrygdlov. NOU 1990: 20.
Sykelønnsordningen. NOU 1990: 23.
Mennesker og bioteknologi. NOU 1991: 6.
Spesialisthelsetjenesten m.m. NOU 1991: 7.
Flere gode leveår for alle. NOU 1991: 10.
Rettsikkerhet for mennesker med psykisk utviklingshemming. NOU 1991: 20.

Arbeids- og administrasjonsdepartementet:

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1989. NOU 1990: 3.
Opphevelse av foreldede lover. NOU 1990: 9.
Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1990. NOU 1990: 15.
Offentlig nettoppensjon? NOU 1990: 21.
Gransking av Oslo kommune – Rapport nr. 1. NOU 1990: 26.
Statens lønnskomité. NOU 1990: 32.
Modernisering av den statlige eiendomsforvaltning. NOU 1991: 5.
Lov om statsforetak. NOU 1991: 8.
Gransking av Oslo kommune – Rapport nr. 2. NOU 1991: 11.
Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1990 – ajourført materiale. NOU 1991: 21.

Utenriksdepartementet:

Nye rammevilkår for GIEK. NOU 1990: 31.

ABONNEMENTSPRISER FOR SESJONEN 1990/91

AKA 9001 Publikasjonsliste fra Storting og Regjering

Liste over offentlige publikasjoner som foreligger trykt. Kommer ca. hver 14. dag under stortingsseksjonen.
Abonnement: kr. 61,- pr. sesjon, fritt tilsendt.

AKA 9004 Stortingsproposisjoner

Forslag til vedtak fra Regjeringen i saker som Stortinget skal ta stilling til.
Abonnement: kr. 364,- pr. sesjon, fritt tilsendt.

AKA 9005 Stortingsmeldinger

Inneholder bl.a. Statsregnskapet, meldinger til Stortinget om arbeidet i statens bedrifter, meldinger om planer som Regjeringen vil sette i verk i fremtiden.
Abonnement: kr. 401,50 pr. sesjon, fritt tilsendt.

AKA 9006 Odelstingsproposisjoner

Regjeringens lovforslag.
Abonnement: kr. 250,50 pr. sesjon, fritt tilsendt.

AKA 9007 Dokumenter

Omfatter bl.a. Riksrevisjonens antegnelser, grunnlovsforslag, private lovforslag, svar fra Regjeringen på forslag om henvendelser oversendt av Stortinget, Sivilombudsmannens og Ombudsmannsnemndas innberetninger m.m.
Abonnement: kr. 34,50 pr. sesjon fritt tilsendt.

AKA 9008 Innstillinger til Stortinget

Stortingskomitéens vurderinger av de enkelte proposisjoner, meldinger og komitéens forslag til vedtak i Stortinget. (INNST. S).
Abonnement: kr. 68,50 pr. sesjon, fritt tilsendt.

AKA 9009 Innstillinger til Odelstinget

Stortingskomitéens vurderinger av de enkelte proposisjoner, meldinger og komitéens forslag til vedtak i Odelstinget. (INNST. O).
Abonnement: kr. 68,50 pr. sesjon, fritt tilsendt.

AKA 9010 Stortingstidende

Stenografiske referater fra møtene i Stortinget, Odelstinget og Lagtinget.
Abonnement: kr. 57,- pr. sesjon, fritt tilsendt.

AKA 9012 Saksregister

Omfatter register for alle ovennevnte trykksaker. Utarbeides etter endt sesjon.
Abonnement: kr. 23,50 pr. sesjon, fritt tilsendt.

AKA 9014 Lover

Etter endt sesjon blir lovene som er vedtatt i sesjonen samlet i ett hefte.
Abonnement: kr. 27,- pr. sesjon, fritt tilsendt.

ABONNEMENTSPRISER FOR 1991

AKA 9017 NOU – Norges offentlige utredninger

Publikasjonsserie for utredninger som er foretatt om forskjellige forhold i samfunnet.
Abonnement: 15% avslag på løssalgspris, fritt tilsendt.

AKA 9018 Meldinger fra Toll og avgiftsdirektoratet

Meldinger fra Toll og avgiftsdirektoratet med omregningskurser for forskjellige valutaer.
Abonnement: kr. 135,50 pr. år, fritt tilsendt.

AKA 9019 Sosialdepartementets sammendragsserie

Om helse og sosialforskning, utredning og forsøk.
Abonnement: kr. 101,50 pr. år, fritt tilsendt.

AKA 9021 Skattedirektoratets meldinger gruppe 1

Avgiftavdelingen/Kontroll og Regnskapsavdelingen.
Abonnement: kr. 182,50 pr. år, fritt tilsendt.

AKA 9022 Skattedirektoratets meldinger gruppe 2

Skatteavdelingen/Kontroll og Regnskapsavdelingen.
Abonnement: kr. 220,- pr. år, fritt tilsendt.

AKA 9023 Skattedirektoratets meldinger gruppe 3

Alle avdelinger som nevnt ovenfor (Gruppe 1 + 2).
Abonnement: kr. 303,- pr. år, fritt tilsendt.

Alle priser er oppgitt med forbehold om endring uten foregående varsel.

Prisene er inklusive merverdiavgift, unntatt Stortingstidende og NOU-serien som er avgiftsfrie.

Akademika as

INTERNASJONAL FAGBOKHANDEL

Møllergt. 17, 0179 Oslo 1, Telf. (02) 45 30 40